

ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΘΕΣΗΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

1. [Τα κόμικς και οι υποστηρικτές τους]
2. [Το μέλλον της εργασίας]
3. Η ανεργία οδηγεί σε απώλεια του εαυτού
4. Μόνιμη εργασία τέλος!
5. [Η μίμηση από τους μαθητές της τεχνοτροπίας ενός καλλιτέχνη]
6. [Τα στερεότυπα των φύλων στα παιδιά]
7. [Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία]
8. [Πώς παρουσιάζουν τα ΜΜΕ τα άτομα με αναπηρία]
9. [Εικονικός πολιτισμός]
10. [Οι διαδικτυακές επαφές στο περιβάλλον του Facebook]
11. Η βραδύτητα
12. [Η αναγνωστική αποχή και η τηλεόραση]
13. [Οι στερεότυποι ρόλοι των δύο φύλων: «τα αγόρια δεν κλαίνε!» ή «αυτά δεν είναι παιχνίδια για κορίτσια!»]
14. Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άνδρες διοικούν
15. [Ο δημοσιογραφικός λόγος στην ελληνική γλώσσα]
16. Περί κριτικής ως λειτουργίας κοινωνικής
17. [Οι ρίζες του μίσους]
18. [Λογοτεχνία και μνήμη]
19. Φωτογραφίζοντας τις ιδιωτικές μας στιγμές (!)
20. [Το ερευνητικό ενδιαφέρον για τα μηνύματα της κινητής τηλεφωνίας]
21. Δημοσκοπήσεις και ΜΜΕ σήμερα στην Ελλάδα
22. Η δεοντολογία υπάρχει, την έχω συναντήσει...
23. Η εύκολη κριτική στην τηλεόραση είναι η δύσκολη κριτική στον Τύπο
24. [Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και προστασία της ιδιωτικότητας]
25. Τηλεόραση και πολιτισμός
26. [Η τηλεόραση ως «φθηνή πολυτέλεια»]
27. [Ο εθισμός στην τηλεόραση]
28. [Ρατσισμός]
29. [Τα κόμικς και οι επικριτές τους]
30. [Τα κόμικς ως μέσο ασφαλούς ρήξης με την καθημερινότητα]
31. Η εξουσία του λόγου της τηλεόρασης
32. [Η επίδραση της τηλεόρασης στην ανάγνωση]
33. Η κατασκευή της πραγματικότητας των ειδήσεων
34. [Η (παρα)πληροφόρηση στο Διαδίκτυο]
35. «Μπιγκ Μπράδερ»: Η αποθέωση του τίποτα

36. [Ο εργαζόμενος του μέλλοντος]
37. [Η ανεργία στον «αναπτυσσόμενο» κόσμο]
38. [Επανάσταση στην επικοινωνία]
39. [Έργα τέχνης εναντίον καλλιτεχνών]
40. [Ίσες επαγγελματικές ευκαιρίες]
41. Πώς ο άνθρωπος έχασε τον ελεύθερο χρόνο του
42. [Κοινωνικά δίκτυα, συν και πλην]
43. [Η προέλευση της τέχνης]
44. [Πλαστογραφία και καλλιτεχνική αξία]
45. [Σύγχρονες εκδοχές συντόμευσης του λόγου. Καχυποψία ή ελπίδα;]
46. Επιστροφή στην εποχή της... βραδύτητας
47. [Τηλεόραση: το «άλλο σχολείο» του ελεύθερου χρόνου;]
48. [Τηλεόραση και κρατική εξουσία]
49. [Τηλεόραση και βία: μια επίκαιρη συζήτηση]
50. [Ο τύπος καίγεται]
51. [ΜΜΕ και ρατσισμός]
52. [Μ.Μ.Ε. και έλεγχος της εξουσίας]
53. [Ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνίας]
54. [Οι κίνδυνοι της Διαδικτυακής Παραπληροφόρησης]
55. [Η δημοσιογραφία και η διαφήμιση]
56. [Υψηλή τέχνη για τους πολλούς]
57. [Η αξιολόγηση του μαθητή]
58. [«Φρένο» στις φυλετικές διακρίσεις]

Κείμενο

Τα κόμικς και οι υποστηρικτές τους

Προβάλλοντας τα θετικά στοιχεία των κόμικς, οι υποστηρικτές τους ισχυρίζονται ότι αυτά αρθρώνουν έναν κριτικό λόγο για την ίδια την κοινωνία, εκφράζουν μηνύματα ανθρωπιστικά, αποδεσμευμένα από ρατσιστικές προκαταλήψεις και αισθήματα υπεροχής απέναντι σε κάποιες ομάδες ανθρώπων ή τάσεις επιβολής σε λαούς του Τρίτου Κόσμου. Καταδικάζουν κάθε μορφή φασισμού, στηλιτεύουν τα απολυταρχικά καθεστώτα, αμφισβητούν τους φορείς εξουσίας. Καταπιάνονται με προβληματισμούς της εποχής και αποτελούν απάντηση στον αμερικάνικο καπιταλισμό και ιμπεριαλισμό που επιβλήθηκε στους χώρους της επικοινωνίας και της τέχνης. Οι υποστηρικτές των κόμικς θεωρούν εξάλλου ότι η βία, η εγκληματικότητα και η σεξουαλική διάσταση της βίας δεν παρουσιάζεται μόνο στα κόμικς, αλλά και στη λογοτεχνία, ακόμα και στη λογοτεχνία για παιδιά, ή σε μεγαλύτερο βαθμό στις περιγραφές των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

Ο αναγνώστης των κόμικς δεν είναι μόνο παθητικό «υποκείμενο», αλλά και ενεργοποιημένο «πρόσωπο». Τα κόμικς είναι ερεθίσματα του νου και της φαντασίας και η εικόνα τους δεν είναι ούτε απλή ούτε ευκολοδιάβαστη. Συμπυκνώνει πληροφορίες που πρέπει να ερμηνευτούν. Οι χαρακτήρες που παρουσιάζονται στα κόμικς δεν είναι πάντα φανταστικά δημιουργήματα, αλλά συχνά πραγματικοί εκφραστές συγκεκριμένων ηθικών, κοινωνικών και ιδεολογικών αξιών. Έτσι επέρχεται ένα είδος «κάθαρσης» του αναγνώστη, καθώς αυτός ταυτίζεται με τον ήρωα των κόμικς. Οι ήρωες, τόσο διαφορετικοί μεταξύ τους, δεν είναι τυποποιημένοι, συμβατικοί, έχουν ο καθένας τους τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά που τους κάνουν ξεχωριστούς. Κάποτε η προσωπικότητά τους είναι δανεισμένη από υπαρκτά πρόσωπα. Συχνά συναντάμε την ανθρώπινη εκδοχή του ρομαντικού ήρωα με αξίες, αρχές και πολιτική συνείδηση, που πιστεύει στη φιλία, τρέφει σεβασμό στις γυναίκες και γενικά λειτουργεί ως θετικό πρόσωπο.

Επιπλέον, τα κόμικς περιέχουν εικαστική ευαισθησία, καθώς η αισθητική τους παρουσίαση είναι ιδιαίτερα επιμελημένη, από το εξώφυλλο ως την τελευταία λεπτομέρεια και τη σχεδιαστική ακρίβεια. Περιέχουν εικαστικές λύσεις π.χ. την αίσθηση της απόστασης και της προοπτικής. Εικαστικά κινήματα μοντέρνας τέχνης, με χαρακτηριστική περίπτωση την Pop Art¹, έχουν εντάξει τα κόμικς στη θεματική τους (Λιχνεστάιν, Γουόρχολ, κ.ά.). 1 Pop Art: καλλιτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε αρχικά στη Μεγάλη Βρετανία και αργότερα στην Αμερική στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Η Pop Art προβάλλει κατά κύριο λόγο σύμβολα του Τα αποτελέσματα ερευνών εξάλλου δείχνουν πως το λεξιλόγιο των εικονογραφημένων ούτε φτωχό είναι ούτε καθηλωμένο σε μια αυθαίρετη γραμματική κι ένα αιρετικό συντακτικό. Στα περισσότερα κόμικς, οι ονοματοποιίες και οι άσημες εκφράσεις κατέχουν ένα απειροελάχιστο ποσοστό του συνολικού λόγου. Μάλιστα έχει διαπιστωθεί ότι συχνά τα παιδιά χρησιμοποιούν, όταν μιλούν, ηχοποιήσεις ή ονοματοποιίες, όπως μπαμ, κρατς, σνιφ, αούχ, κ.ά. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν γνωρίζουν τις λέξεις «σύγκρουση», «γδούπος», «λυγμός», «πόνος», «θλίψη», «πυροβολισμός», «κλάμα», κ.ά. Ιδιαίτερα χρήσιμα μπορούν να αποδειχθούν τα κόμικς για τα παιδιά που πρωτοξεκινούν την ανάγνωση, καθώς παρουσιάζουν νέες λέξεις εμπλουτίζοντας έτσι το λεξιλόγιο των παιδιών. Τα κόμικς μπορούν να αποτελέσουν τη γέφυρα που ενώνει τη ζωγραφική με τη λογοτεχνία, αλλά και το εύκολο και ευχάριστο ανάγνωσμα με το καλό λογοτεχνικό βιβλίο.

Στ. Γρόσδος, Η διδακτική της λογοτεχνίας - Comic(ο)παιχνίδια. Στο: Παράθυρο στην εκπαίδευση του παιδιού, τεύχος 71, Σεπτ-Οκτ. 2011, 180-181(διασκευή).

Κείμενο

Το μέλλον της εργασίας

Η επανάσταση της πληροφορικής και της υψηλής τεχνολογίας, που διαδέχτηκε τη βιομηχανική επανάσταση, επέφερε ρηξικέλευθες¹ αλλαγές στο είδος και στη σύνθεση των επαγγελματιών. Ο ανειδίκευτος βιομηχανικός εργάτης, που αποτελούσε και τη μεγάλη μάζα της εργατικής τάξης μέχρι τα μέσα του αιώνα μας, βαίνει ραγδαία προς εξαφάνιση. Έχει ήδη εκτοπιστεί από τη σύγχρονη τεχνολογία ή έχει αντικατασταθεί από τεχνίτες ή χειριστές ηλεκτρονικών υπολογιστών και αυτοματισμού. Μετά τη μεγάλη συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα, της γεωργίας, μειώνεται ραγδαία και ο δευτερογενής τομέας και ειδικά η βιομηχανία. Αλλά και ο αριθμός των υπαλλήλων γραφείου, που αυξανόταν τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, σήμερα μειώνεται, ιδίως μάλιστα αν το μοναδικό τους προσόν είναι το απολυτήριο λυκείου.

Η πληροφορική αναδεικνύεται πλέον ως το κυρίαρχο όχημα που οδηγεί στο μέλλον, αφού πολυποίκιλες εφαρμογές της αντικαθιστούν εργατικό και υπαλληλικό προσωπικό. Οδεύουμε προς την εποχή στην οποία όσοι δε γνωρίζουν τουλάχιστον να χειρίζονται υπολογιστές θα θεωρούνται περίπου ως αναλφάβητοι. Οι εξελίξεις αυτές βρίσκονται στο επίκεντρο συζητήσεων που συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, τη μείωση της σημασίας του κράτους-έθνους και τη συρρίκνωση των θέσεων εργασίας. Οι ίδιες εξελίξεις, όπως υποστηρίζουν οι πλέον απαισιόδοχοι αναλυτές, προδικάζουν τη διατήρηση και διεύρυνση των σημερινών υψηλών ποσοστών ανεργίας που συνοδεύονται από εγκληματικότητα, βία και κοινωνικό αποκλεισμό. Αν και το ζήτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό και αρκούτσως προκλητικό, η υπόθεση του έργου του «Τέλους της εργασίας», όπως την περιγράφει ο Τζέρεμι Ρίφκιν, ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εργασίας. Σε γενικές γραμμές εκτιμούμε ότι η ανθρώπινη εργασία εξαλείφεται συστηματικά από ορισμένες πλευρές της παραγωγικής διαδικασίας, ενώ σε άλλες μετεξελίσσεται και υποκαθίσταται από άτομα με υψηλότερη τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση.

Στο σύνολό της, πάντως, η απασχόληση πολύ δύσκολα μπορεί να διατηρηθεί σε επίπεδα αντίστοιχα της αύξησης του πληθυσμού, εφόσον διατηρηθούν τα ισχύοντα εβδομαδιαία ωράρια εργασίας. Γι' αυτό και η μείωση του συνολικού χρόνου εργασίας αποτελεί ένα ορατό βήμα στο μέλλον, με την προϋπόθεση βέβαια ότι η εφαρμογή της 1 ρηξικέλευθος: αυτός που με τόλμη επιχειρεί κάτι νέο, ανοίγει ένα νέο δρόμο θα αρχίσει από τις πλέον ισχυρές και περισσότερο ανταγωνιστικές οικονομίες, όπως αυτή των ΗΠΑ. Γεγονός είναι ότι ο ρυθμός της τεχνολογικής αλλαγής σήμερα είναι πολύ γοργός. Αν στις αρχές του αιώνα ένα επάγγελμα ή μια ειδικότητα διαρκούσαν μια ολόκληρη ζωή, σήμερα αυτό είναι αδύνατο, αφού η τεχνολογία με την οποία συνδέονται ανανεώνεται κάθε 10-15 χρόνια. Σύμφωνα με υπολογισμούς που παρατίθενται σε επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσα σε δέκα χρόνια από σήμερα, το 80% του τεχνολογικού εξοπλισμού που χρησιμοποιείται τώρα θα έχει ήδη απαρχαιωθεί, με συνέπεια, αν δεν υπάρξει εκ νέου εκπαίδευση, το 80% των εργαζομένων να διαθέτει ξεπερασμένες επαγγελματικές γνώσεις. Από τώρα μάλιστα είναι δύσκολο να βρεθούν εργαζόμενοι με ικανοποιητικά προσόντα και επαρκή ειδικευση.

Επομένως, οι εργαζόμενοι που θα ανανεώνουν συνεχώς τις γνώσεις που διαθέτουν έχουν τις μεγαλύτερες προοπτικές απασχόλησης και υψηλών εισοδημάτων. Η γνώση ξένων γλωσσών και ειδικότερα της αγγλικής αποτελεί οπλοστάσιο για τον εργαζόμενο του μέλλοντος, εκτός από τη δεδομένη υποχρεωτική εξοικείωσή του με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Εξαιτίας των ταχύτατων εξελίξεων της τεχνολογίας και της οικονομίας, οι νέοι εργαζόμενοι θα πρέπει, επίσης, να μπορούν να συνδυάζουν την ευρύτητα των γνώσεων με την εξειδίκευση.

Θ. Κατσανέβας (2002). Επαγγέλματα του μέλλοντος και του παρελθόντος. Προοπτικές επαγγελματιών στην Ελλάδα και στις δεκατρείς περιφέρειές της και επαγγελματικός προσανατολισμός. Αθήνα: Πατάκης, 75-77 (διασκευή).

Κείμενο

Η ανεργία οδηγεί σε απώλεια του εαυτού

Πώς αντιδρούν τα περισσότερα άτομα αν, από τη μια μέρα στην άλλη, βρεθούν χωρίς εργασία; Όταν μάλιστα, για λόγους εντελώς άσχετους με τις εργασιακές τους ικανότητες, η απόλυσή τους συνεπάγεται την είσοδό τους σε ένα μακροχρόνιο και αδιέξοδο καθεστώς ανεργίας; Η καλπάζουσα ανεργία στον τόπο μας, αλλά και στις περισσότερες «αναπτυγμένες» κοινωνίες, είναι το προϊόν της ολότελα ανορθολογικής επιλογής κατά τη δεκαετία του '70 να εναποθέσουμε το μέλλον των κοινωνιών μας στην άναρχη και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των αγορών. Η πρόσφατη διεθνής οικονομική κρίση σε συνδυασμό με τις εγχώριες αδυναμίες διπλασίασαν την ανεργία στην Ελλάδα. Μάλιστα, με δεδομένη την παρατεταμένη οικονομική ύφεση την επόμενη δεκαετία η επέκταση της μόνιμης ανεργίας σε ολόένα και ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού πρέπει να θεωρείται βέβαιη. Και η προοπτική μιας παρατεταμένης κατάστασης ανεργίας δεν απειλεί μόνο τους νέους κάτω των 25 ετών αλλά και τους άνω των 40 έως 60 ετών μεσήλικες, οι οποίοι, ενώ έχουν εργαστεί επί σειρά ετών, εν μια νυκτί βρίσκονται απολυμένοι, χωρίς καμιά δυνατότητα επανένταξης στον κόσμο της εργασίας. Προφανώς, η πρώτη συνέπεια της απώλειας της εργασίας είναι η στέρηση μιας σταθερής πηγής εισοδημάτων απαραίτητων για την επιβίωση. Όμως, η παρατεταμένη κατάσταση ανεργίας έχει και άλλες δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική και ατομική ζωή των ανέργων. Επιπτώσεις που σε αρκετές περιπτώσεις είναι πολύ πιο επώδυνες και καταστροφικές από την έλλειψη χρημάτων. Το γεγονός αυτό, μολονότι υποβαθμίζεται ή και παραβλέπεται συστηματικά από τις αρμόδιες αρχές, εντούτοις επιβεβαιώνεται από πλήθος ερευνών από ειδικούς. Ήδη, οι πρώτες σοβαρές μελέτες των ψυχολογικών επιπτώσεων της ανεργίας πραγματοποιήθηκαν το 1938 από τους Philip Eisenberg και Paul F. Lazarsfeld, οι οποίοι αναλύοντας τις αντιδράσεις των ανέργων αναγνώρισαν τρία τυπικά στάδια ή φάσεις. Το πρώτο στάδιο χαρακτηρίζεται από την απόρριψη και τη συστηματική άρνηση της νέας κατάστασης. Το άτομο δηλαδή αρνείται να αποδεχτεί ότι έχασε την εργασία του και ελπίζει ότι με κάποιο τρόπο θα επαναπροσληφθεί ή θα βρει άλλη καλύτερη εργασία. Ακολουθεί στη συνέχεια το στάδιο της απαισιοδοξίας και της ανησυχίας, καθώς ύστερα από αρκετές αποτυχημένες προσπάθειες εύρεσης εργασίας αρχίζει να συνειδητοποιεί τη δεινή κατάστασή του. Τότε, συνήθως έπειτα από εννιά μήνες ανεργίας, εισέρχεται στο στάδιο της απελπισίας και της κατάθλιψης. Δε βλέπει πια καμιά διέξοδο ή προοπτική λύσης στο πρόβλημά του. Άλλωστε, μετέπειτα έρευνες κοινωνικών ψυχολόγων έδειξαν ότι κάθε άνθρωπος τείνει να δημιουργεί μια εικόνα του εαυτού του ανάλογα με τους κοινωνικούς ρόλους που έχει αποδεχτεί και στη βάση αυτών των ρόλων διαμορφώνει τη σιγουριά που απαιτείται για τη «σωστή» κοινωνική ένταξή του. Επομένως, η απώλεια εργασίας επηρεάζει αρνητικά και τις δύο αυτές συμπληρωματικές διαστάσεις της ζωής μας, τόσο τον «πραγματικό» κοινωνικό μας ρόλο όσο και την «υποκειμενική» αυτοεκτίμησή μας. Και ίσως γι' αυτό οι περισσότεροι ειδικοί επιμένουν ότι το πιο ουσιαστικό σύμπτωμα της απώλειας εργασίας δεν είναι τόσο η έλλειψη χρημάτων, όσο η απώλεια της αυτοεκτίμησης και του αυτοσεβασμού. Η εσωτερική αυτή της κατάστασης οδηγεί κατά κανόνα σε ενοχικά και αυτοευνουχιστικά1 αισθήματα, τα οποία όχι μόνο καταστρέφουν κάθε προσπάθεια εξόδου από την «προσωπική» κρίση, αλλά και εμποδίζουν την αναζήτηση εργασίας, ιδίως σε χαλεπούς οικονομικά καιρούς. Η αδράνεια και η ακινησία αποτελούν τα τυπικά γνωρίσματα μιας εσφαλμένης και ενοχικής «εσωτερικής» του προβλήματος της ανεργίας ως προσωπικού προβλήματος των ανέργων που σχετίζεται, υποτίθεται, με κάποιες υποκειμενικές ελλείψεις ή αδυναμίες και όχι, όπως συμβαίνει στην πραγματικότητα, με τα αντικειμενικά οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα που επιβάλλουν τη βαρβαρότητα της ανεργίας.

Σπ. Μανουσέλης, εφημ. Ελευθεροτυπία, 30.4.2010 (διασκευή).

Κείμενο

Μόνιμη εργασία τέλος!

«Μόνιμη δουλειά; Ξεχάστε το. Δεν υπάρχει πλέον τέτοιος όρος. Θα έλεγα καλύτερα, σταθερή εργασία». Ο πρόεδρος του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού είναι κατηγορηματικός: οι αλλαγές που θα γίνουν στο εργασιακό τοπίο τα επόμενα χρόνια θα είναι τέτοιες, που, για να διατηρεί κάποιος την εργασία του, θα πρέπει να παρακολουθεί διαρκώς τις εξελίξεις στον τομέα του. Αλλά και η εργασία δε θα είναι αυτή που ξέραμε ως τώρα. Όσπου να βγουν στη σύνταξη, οι εργαζόμενοι του μέλλοντος θα αναγκασθούν να αλλάξουν αρκετά επαγγέλματα. Πόσα; Εξαρτάται. Όσοι δεν έχουν σοβαρό υπόβαθρο γνώσεων θα αλλάξουν πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους επαγγέλματα. Αντιθέτως, όσοι διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις αναμένεται να μετακινούνται σε διάφορες ειδικότητες του ίδιου κλάδου απασχόλησης. Τα τελευταία χρόνια, σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, στις οποίες έχουν γίνει μελέτες για τις επιπτώσεις της συχνής αλλαγής εργασίας, έχουν προκύψει αρκετά παράδοξα. Παραδείγματος χάριν, οι εργοδότες προτιμούν να προσλαμβάνουν άτομα νεαρής ηλικίας, τα οποία είναι περισσότερο εξοικειωμένα με τις νέες τεχνολογίες, εκπαιδεύονται πιο εύκολα και αποτελούν ένα είδος «μελλοντικής επένδυσης», αφού αργότερα θα «βγάλουν» τα λεφτά που ξόδεψε γι' αυτά ο εργοδότης τους. Αυτοί, όμως, έχουν τις μικρότερες πιθανότητες να μείνουν πολλά χρόνια στην ίδια δουλειά. Οι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται στην ηλικία των 25 ετών μπορεί να προσαρμόζονται γρηγορότερα στις απαιτήσεις μιας επιχείρησης, αλλά εγκαταλείπουν τη δουλειά ευκολότερα απ' ό,τι οι εργαζόμενοι των 50 ετών. Οι τελευταίοι δεν είναι ιδιαίτερα δεκτικοί στη συνεχή εκπαίδευση και στην απόκτηση νέων προσόντων, αλλά είναι πιο έμπειροι και αφοσιωμένοι στην επιχείρηση. Άλλο ένα παράδοξο αφορά την επέκταση των νέων μορφών απασχόλησης, όπως η τηλεργασία. Αν και διατηρεί τα πλεονεκτήματά της, χρειάζονται δηλαδή μικρότερα γραφεία, άρα και λιγότερα κτίρια, μειώνονται οι μετακινήσεις με το αυτοκίνητο και τα έξοδα για βενζίνη, αυξάνει ωστόσο το κόστος για τη συντήρηση και την αναβάθμιση των δικτύων, καθώς και η ανάγκη για προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης. Επίσης, τίθεται υπό αμφισβήτηση η εκτίμηση ότι με τη χρήση της τεχνολογίας θα άλλαζε η ζωή των εργαζομένων, ειδικά όσων ήταν παντρεμένοι και είχαν παιδιά, αφού θα εργάζονταν στο σπίτι τους. Τελικά αποδείχτηκε ότι το σύστημα αυτό δεν είναι λειτουργικό, όταν χρειάζεται να γίνουν ξαφνικές αλλαγές στην παραγωγή και οι εργαζόμενοι δυσανασχετούν από την έλλειψη συναδελφικής συναναστροφής και «συγκατοίκησης». Μάλιστα, ορισμένες επιχειρήσεις που επανέφεραν τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά στη δουλειά είδαν την απόδοσή τους να ανεβαίνει. Πάντως, η αυτοματοποίηση της δουλειάς αλλάζει γοργά το τοπίο της κάθε εργασίας εσωτερικά. Παραδείγματος χάριν, με την εγκατάσταση των Αυτόματων Ταμειολογιστικών Μηχανών (ΑΤΜ) μειώνονται οι απαιτήσεις σε υπαλλήλους που θα κάθονταν πίσω από το ταμείο και αυξάνονται οι ανάγκες για όσους θα θέτουν σε λειτουργία και θα συντηρούν τα νέα συστήματα. Οι αλλαγές αυτές έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία μιας χώρας, γιατί, όταν χάνονται θέσεις εργασίας από το λεγόμενο «front desk»¹, θα πρέπει να ενισχυθούν οι τομείς που έχουν σχέση με την υποστήριξη των νέων τεχνολογιών. Διαφορετικά, θα αυξηθούν οι εισαγωγές από άλλες χώρες, με αποτέλεσμα να μειώνεται η ανεργία στις χώρες εξαγωγής, αλλά να αυξάνεται στις χώρες εισαγωγής τεχνολογίας.

Δ. Κρουστάλλη, εφημ. Το Βήμα, 6.2.2000 (διασκευή).

Κείμενο

Η μίμηση από τους μαθητές της τεχνοτροπίας ενός καλλιτέχνη

Συχνά τίθεται το ερώτημα αν είναι χρήσιμο να διδάσκουμε σε έναν μαθητή να μιμείται την τεχνοτροπία ενός καλλιτέχνη. Το ερώτημα, λοιπόν, αυτό θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε τις μιμητικές τάσεις που αναπτύσσονται, όταν θέλουμε να δώσουμε στον μαθητή τη δυνατότητα να συμπεριφερθεί όπως ένας καλλιτέχνης. Βέβαια, η αντιγραφή υπήρξε ανέκαθεν μια μορφή άσκησης, με την οποία καταγίνονταν οι ίδιοι οι καλλιτέχνες. Με την αντιγραφή επιδίωκαν να επιτελέσουν πολλούς σκοπούς, όπως η γνωριμία με την πρακτική και με τη δεξιοτεχνία των άλλων ή η αναφορά σε κάποιους καλλιτέχνες με κριτικό τρόπο. Όμως, ο καλλιτέχνης που αντιγράφει ξέρει ότι αντιγράφει και ξέρει από πού ξεκινά αλλά και ποιος είναι.

Αντίθετα, το παιδί, το οποίο αντιγράφει στην τάξη την τεχνοτροπία ενός καλλιτέχνη ή, για να είμαστε πιο ακριβείς, από το οποίο ζητάμε να μπει στη λογική ενός άλλου και να δανειστεί τις δεξιότητές του, δεν είναι καλλιτέχνης. Δηλαδή δεν έχει απόσταση, δεν έχει άλλη πρόθεση, όταν αντιγράφει, από το να ανταποκριθεί με τον καλύτερο τρόπο στην άσκηση. Ακόμη, ας μην ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στο σχολείο και ο μαθητής θέλει να ακολουθήσει τις οδηγίες του διδάσκοντος, να απαντήσει σωστά στο πρόβλημα και, επίσης, προσπαθεί να ανταποκριθεί με επιτυχία στα κριτήρια που του θέτει. Άλλωστε, έτσι εξηγούνται και οι επιτυχημένες αντιγραφές που συναντάμε συχνά. Όμως, δικαίως θα αναρωτηθούμε αν συντελούν στην αγωγή του μαθητή. Υπό αυτήν την άποψη τούτο το είδος της άσκησης είναι για άλλη μια φορά φορέας προτυποποίησης. Επομένως, μπορούμε να επεξεργαστούμε την έννοια της αντιγραφής μαζί με τους μαθητές. Αυτή τη φορά, όμως, θα πρέπει να δημιουργήσουμε για τον μαθητή τις συνθήκες μιας στοχαστικής απόστασης σε σχέση με αυτό που αντιγράφει. Ακόμη, θα πρέπει να του δώσουμε τη δυνατότητα να καταλάβει ποια είναι η σκοπιμότητα της αντιγραφής την οποία επιχειρεί. Στην περίπτωση αυτή η αντιγραφή προσλαμβάνει έναν διαφορετικό χαρακτήρα, αποτελεί δηλαδή το μέρος ενός προβλήματος. Προτείνεται ως μια στάση που μας επιτρέπει να κατανοήσουμε, έστω και αν το αντίγραφο είναι πάντα παραμόρφωση εκείνου που αντιγράφουμε, ότι η αντιγραφή μπορεί να γίνει, επίσης, και με μηχανικά μέσα, όπως είναι το φωτοαντίγραφο, αλλά ότι το αποτέλεσμα δε θα έχει σε καμία περίπτωση την ίδια όψη. Έτσι, η πρακτική και ο στοχασμός, η πρακτική και η αισθητική θα συσχετιστούν, χωρίς, όμως, να συγχωνευτούν.

Ι. Αρντουέν (2000). Η καλλιτεχνική αγωγή στο σχολείο. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, 166-167 (διασκευή).

Κείμενο

Τα στερεότυπα των φύλων στα παιδιά

Οι Παραολυμπιακοί αγώνες είναι ένα από τα μεγαλύτερα αθλητικά γεγονότα, ενώ αποτελούν και μια μεγάλη διοργάνωση με πολλές συμμετοχές. Προσφέρουν υψηλού επιπέδου θέαμα, ενώ ταυτόχρονα έχουν τεράστια αξία παραδειγματισμού, καθώς και ιδιαίτερη βαρύτητα για τα ιδεώδη του αθλητισμού με ανεκτίμητη εκπαιδευτική σημασία. Η συμμετοχή του κόσμου στους Παραολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας ήταν μεγάλη, ενώ διαπιστώνουμε και αλλαγή της κοινωνικής αντιμετώπισης της αναπηρίας.

Ας εξετάσουμε, όμως, την πραγματικότητα πριν από τους Παραολυμπιακούς Αγώνες. Τότε η παρουσίαση των ατόμων με αναπηρία στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ήταν αποσπασματική. Επίσης, υπήρχε πολύ μικρή παρουσίαση στις εφημερίδες και στην τηλεόραση και με έντονο τρόπο γινόταν η προβολή στερεοτύπων, αφού στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι ειδήσεις, οι οποίες αναφέρονταν στην αναπηρία, ήταν αρνητικές. Κυρίως, εστίαζαν στα προβλήματα και στη δυστυχία που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία. Έτσι, οι αθλητές αντιμετωπίζονταν ως «ήρωες της ζωής». Μάλιστα, η φράση αυτή υπογραμμιζόταν διαρκώς, ενώ συνεχίζει να χρησιμοποιείται και σήμερα. Ακόμη, σε άρθρα αλλά και σε εκπομπές της τηλεόρασης παρουσιάζεται πάντοτε ως εξαιρετικό κατόρθωμα το γεγονός ότι κάποιος άνθρωπος με αναπηρία ασχολείται με τον αθλητισμό. Επομένως, δεν είναι σπουδαίο το ότι επιτυγχάνει μια σημαντική επίδοση ή ότι προπονείται συστηματικά, για να πετύχει τους στόχους του. Αυτό δε μετράει καθόλου. Αντίθετα, έμφαση δίνεται στο γεγονός ότι από τη στιγμή που ασχολείται με τον αθλητισμό γίνεται αυτόματα ένας ήρωας, ένας υπεραθλητής.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το ενδιαφέρον να προβληθούν τα θέματα του Παραολυμπιακού Αθλητισμού από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ήταν περιορισμένο πριν τους Αγώνες και φυσικά διαπιστώθηκε και πάλι η προτίμηση στις αρνητικές επιδόσεις ακόμη και στον αθλητισμό. Ήταν δηλαδή προτιμότερο να τονιστεί ότι κάποιοι αθλητές δεν κατάφεραν να πάνε σε κάποιο πρωτάθλημα ή ότι η Πολιτεία δε στηρίζει τους αθλητές, όπως θα έπρεπε, παρά να προβληθεί κάποια διάκριση, κάποιο εξαιρετικό επίτευγμα ενός αθλητή.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο αποτελεί το λεξιλόγιο με το οποίο παρουσιάζονται οι ειδήσεις, όταν γίνεται αναφορά σε άτομα με αναπηρία και σε αθλητές με αναπηρία. Αυτό που συνέβαινε συχνά πριν τους Παραολυμπιακούς Αγώνες είναι ότι οι αθλητές δεν αντιμετωπίζονταν ως αθλητές. Χρησιμοποιούνταν όροι, όπως «πρωταθλητές της ζωής», «αυτά τα παιδιά», ενώ ιδιαίτερα τονιζόταν η δύναμη της θέλησης που είναι ένας παράγοντας εξίσου σημαντικός και στα άτομα χωρίς αναπηρία. Όμως, η δύναμη της θέλησης τονιζόταν υπέρμετρα, όταν γινόταν αναφορά στα άτομα με αναπηρία.

Μάλιστα, ιδιαίτερο βάρος δινόταν στο φορτισμένο λεξιλόγιο με εκφράσεις όπως «τραγικό θύμα», «καθηλωμένος στο αναπηρικό αμαξίδιο». Πρόκειται για μια φράση που υπονοεί ότι, αν κάποιος χρησιμοποιεί ένα αμαξίδιο, ταυτόχρονα καθηλώνεται σ' αυτό. Όμως, η κατάσταση είναι διαφορετική. Το άτομο χρησιμοποιεί τα αμαξίδια ως μέσο, για να διευκολυνθεί η καθημερινή ζωή του. Δεν εξυπακούεται ότι κάποιος με αναπηρία «καρφώνεται» στο αμαξίδιο και δε σηκώνεται ποτέ ξανά απ' αυτό.

Επίσης, είναι ιδιαίτερα σημαντικό πως τα θέματα του αθλητισμού των αναπήρων αντιμετωπίζονταν ως θέματα κοινωνικού χαρακτήρα. Δεν υπήρχε δηλαδή περίπτωση να καλυφθούν από αθλητικές εφημερίδες ή να ενταχθούν σε αθλητικά προγράμματα σχετικά με τον αθλητισμό. Μπορεί να είχαν αθλητικό χαρακτήρα, αλλά ο δημοσιογράφος που κάλυπτε τη διοργάνωση ήταν κυρίως από το κοινωνικό ρεπορτάζ και φυσικά και η κάλυψη είχε ανάλογο περιεχόμενο. Γινόταν αναφορά στο μελόδραμα και στην προσπάθεια να αναδειχτεί η κοινωνική δυσκολία που αντιμετωπίζει ο αθλητής αλλά και ένα άτομο με αναπηρία, ενώ έλειπε κάθε αναφορά στον αθλητισμό και στα αθλητικά επιτεύγματα. Πολλοί δημοσιογράφοι πρώτα κάνουν λεπτομερή περιγραφή της αναπηρίας και του τραγικού συμβάντος που προκάλεσε την αναπηρία στο άτομο και παρεμπιπτόντως αναφέρονται και στο γεγονός πως αυτός ο καημένος κάνει αθλητισμό. Φυσικά, με τον τρόπο που προβάλλεται η αναπηρία και οι αθλητές με αναπηρία γίνεται έντονη αναπαραγωγή των στερεοτύπων, ενώ παράλληλα ανατροφοδοτούνται και ενισχύονται προκαταλήψεις για τα άτομα με αναπηρία.

Σ. Κωστήρης (2006). Υπερβαίνοντας τα στερεότυπα. Άτομα με αναπηρία και ΜΜΕ. Διεθνής Διημερίδα 19-20 Ιουνίου 2006. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας, 132-135 (διασκευή).

Κείμενο

Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία

Σύμφωνα με τη σχετική Σύμβαση του Ο.Η.Ε., τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες στην εκπαίδευση και, προκειμένου να γίνει σεβαστό το δικαίωμα αυτό, διασφαλίζουν ένα εκπαιδευτικό σύστημα ένταξης, σε όλα τα επίπεδα και διά βίου μάθηση, χωρίς διακρίσεις και με βάση τις ίσες ευκαιρίες. Αρχικά, στοχεύουν στην πλήρη ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και του αισθήματος αξιοπρέπειας και αυτοεκτίμησης καθώς και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών και της ανθρωπίνης ποικιλομορφίας. Επίσης, αποσκοπούν στο να αναπτύξουν τα άτομα με αναπηρίες την προσωπικότητά τους, τις δεξιότητες και τη δημιουργικότητά τους, καθώς και τις πνευματικές και φυσικές ικανότητές τους στο μέγιστο δυναμικό τους. Επιπλέον, παρέχουν τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρίες να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία.

Για την επίτευξη, όμως, όλων των παραπάνω σκοπών κρίνεται απαραίτητο τα συμβαλλόμενα κράτη να κατοχυρώσουν τα παρακάτω δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες. Πρώτα πρώτα να μην αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα βάσει της αναπηρίας. Φυσικά, αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά με αναπηρίες δεν πρέπει να αποκλείονται από την ελεύθερη και υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση ή από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση εξαιτίας της αναπηρίας τους. Έπειτα, τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μια ενιαία, ποιοτική και ελεύθερη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ισότιμα με τους άλλους στις κοινότητες στις οποίες ζουν. Στη συνέχεια, είναι αναγκαίο να παρέχεται εύλογη προσαρμογή για τις απαιτήσεις του ατόμου και τα άτομα με αναπηρίες να λαμβάνουν την υποστήριξη που απαιτείται μέσα στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, προκειμένου να διευκολυνθεί η αποτελεσματική εκπαίδευσή τους. Τέλος, πρέπει να παρέχονται αποτελεσματικά εξατομικευμένα μέτρα υποστήριξης σε περιβάλλοντα που μεγιστοποιούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με τον στόχο της πλήρους ενσωμάτωσης. Ακόμη, τα συμβαλλόμενα κράτη επιτρέπουν στα άτομα με αναπηρίες να διδάσκονται δεξιότητες ζωής και κοινωνικής ανάπτυξης, προκειμένου να διευκολύνουν την πλήρη και ίση συμμετοχή τους τόσο στην εκπαίδευση όσο και ως μέλη της κοινωνίας. Για τον λόγο αυτόν τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα και παρέχουν τη διασφάλιση ότι τα πρόσωπα και ιδιαίτερα τα παιδιά, που είναι τυφλά, κωφά ή τυφλά και κωφά, εκπαιδεύονται με τις πιο κατάλληλες γλώσσες, τους τρόπους αλλά και τα μέσα επικοινωνίας, τα οποία προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες του ατόμου και στα περιβάλλοντα, ώστε να μεγιστοποιείται η ακαδημαϊκή και κοινωνική τους ανάπτυξη.

Προκειμένου, όμως, να εξασφαλίσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού, τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα. Προσλαμβάνουν δηλαδή εκπαιδευτικούς, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και οι δάσκαλοι με αναπηρίες, που κατέχουν τα τυπικά προσόντα στη νοηματική γλώσσα και/ή στη Μπράιλ. Επίσης, εκπαιδεύουν τους επαγγελματίες και το προσωπικό που απασχολούνται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, επειδή μια τέτοια κατάρτιση θα ενσωματώνει ευαισθητοποίηση για την αναπηρία και τη χρήση κατάλληλων βελτιωμένων και εναλλακτικών τρόπων, μέσων και μορφών επικοινωνίας καθώς και εκπαιδευτικών τεχνικών και υλικών, για να υποστηριχθούν τα άτομα με αναπηρίες. Τέλος, τα συμβαλλόμενα κράτη διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες θα είναι σε θέση να έχουν πρόσβαση στη γενική τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην επαγγελματική κατάρτιση, στην εκπαίδευση ενηλίκων και στη διά βίου μάθηση, χωρίς διακρίσεις και ισότιμα με τους άλλους.

Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και Προαιρετικό Πρωτόκολλο. Άρθρο 24 «Εκπαίδευση» (διασκευή).

Κείμενο

Πώς παρουσιάζουν τα ΜΜΕ τα άτομα με αναπηρία

Εδώ και δεκαετίες οργανώσεις και σωματεία δίνουν έναν συνεπή αγώνα για τα άτομα με αναπηρία. Ωστόσο, είναι διάχυτη η αίσθηση ότι υφίσταται ένας λιγότερο ή περισσότερο συνειδητός αποκλεισμός. Αποκλεισμός από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, που έχει συχνά τα ίδια χαρακτηριστικά με τους αποκλεισμούς που βιώνουν καθημερινά στη ζωή τους. Αν και φαίνεται ότι γνωστοποιούνται οι ανάγκες και τα προβλήματά τους τόσο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όσο και από την ευρύτερη κοινωνία, τελικά τα άτομα αυτά ποτέ δεν έρχονται στο επίκεντρο του δημόσιου προβληματισμού.

Αυτός ο ιδιότυπος περιορισμός ή αποκλεισμός από τη δημόσια προβολή έχει σίγουρα να κάνει και με τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Συνδέεται με το ευρύτερο πρόβλημα, τη μεγάλη αυτή συζήτηση που αφορά στον ρόλο και στην ευθύνη τους στις σύγχρονες κοινωνίες. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν καλύπτουν την αναγκαιότητα ενημέρωσης της κοινωνίας. Μολονότι, λοιπόν, πολύ εύκολα θα μπορούσαμε να ρίξουμε το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στο κυνήγι των πωλήσεων, η αφετηρία του προβλήματος κατά τη γνώμη μου δεν είναι εκεί, είναι στην ουσία πρόβλημα ολόκληρης της κοινωνίας. Γιατί το τι προτιμά ο πελάτης-αποδέκτης προγραμμάτων και πληροφοριών έχει να κάνει με τον πολιτισμό και την παιδεία.

Και η αλήθεια είναι ότι η αναπηρία θεωρούνταν πάντοτε συνώνυμο της αδυναμίας και της πλήρους ανικανότητας. Στην πράξη αντιμετωπίζουμε κάποιον ανάπηρο σαν να είναι ολικά ανάπηρος, ασχέτως αν η ανεπάρκειά του σχετίζεται με συγκεκριμένες λειτουργίες που δεν μπορεί να πραγματοποιήσει. Δυστυχώς, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν έχουν αλλάξει σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία. Αν θυμηθούμε το πώς προβάλλονται τα θέματα των αναπήρων από τις ειδήσεις και τις εφημερίδες, θα αντιληφθούμε το πώς αναπαράγονται και τα φαινόμενα περιθωριοποίησης και στιγματισμού.

Έχει διαπιστωθεί ότι ο άνθρωπος με αναπηρία είναι στιγματισμένος από λύπηση. Ακόμα κι όταν γίνεται δημόσια αναφορά σε περιπτώσεις ανθρώπων με αναπηρία, η λύπη είναι αυτή που προβάλλεται συνειδητά ή ασυνείδητα. Το βλέπουμε στις ειδήσεις της τηλεόρασης, στις περιπτώσεις ενός ανθρώπου που είναι ανάπηρος και προσπαθεί να κερδίσει τη ζωή του. Ενώ επιβραβεύουμε το σθένος του, παρά το πρόβλημα του, το μήνυμα που διαπερνά την είδηση δεν αφορά στην ουσία τον ανάπηρο αλλά τους υπόλοιπους, τους «φυσιολογικούς». Το μήνυμα που λαμβάνουμε είναι «κοίταξε, ο άνθρωπος αυτός παρά το πρόβλημα που έχει δείχνει τέτοια δύναμη και τέτοιο κουράγιο και μετά λέω πως εγώ έχω προβλήματα». Δηλαδή πάλι στον εαυτό μας απευθυνόμαστε. Αν στόχος είναι να περάσει μέσω της είδησης το μήνυμα για το σθένος και τη θέληση για ζωή του αναπήρου, η εικόνα που περνάει είναι συχνά του διαφορετικού και του παράξενου ανθρώπου.

Και βέβαια τα τελευταία πλάνα της είδησης στην τηλεόραση έχουν επενδυθεί με μια γλυκόπικρη μουσική. Ναι, πάλι τα κατάφερε ο ευαίσθητος δημοσιογράφος που έδειξε με περισσή ευαισθησία μια διαφορετική όψη της ζωής. Και τελικά το μήνυμα που περνάει στον κόσμο είναι εντελώς διαφορετικό. Κι επειδή τα δελτία ειδήσεων έχουν συνήθως αυτές τις ανθρωπιστικές νότες, αμέσως μετά παίζουν διαφημίσεις της κύριας όψης της ζωής, το υγιέστατο και πανέμορφο φωτομοντέλο που τα έχει όλα στη ζωή του και οδηγεί γεμάτο σιγουριά το αστραφτερό αυτοκίνητο.

Για να εντάξουμε, λοιπόν, ή να επανεντάξουμε άτομα με αναπηρία στην κοινωνική και οικονομική ζωή, θα πρέπει πρώτα απ' όλα να τους εντάξουμε ισότιμα στην εικόνα που έχουμε για τους ανθρώπους, όχι να τους αντιμετωπίζουμε ως έναν διαφορετικό κόσμο που ζει παράλληλα με τον δικό μας. Αυτό νομίζω ότι είναι και η πιο σημαντική ευθύνη που έχουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο να το πράξουν, να εντάξουν δηλαδή στα προγράμματά τους ανθρώπους με αναπηρία που συμβιώνουν αρμονικά με τους άλλους ανθρώπους. Κι εδώ ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι καταλυτικός και θα πρέπει να αποδείξουν ότι ο σκοπός της ύπαρξής τους είναι πρώτα απ' όλα κοινωνικός και δευτερευόντως επιχειρηματικός.

Ι. Δεσποτοπούλου (2006). Άτομα με αναπηρία και τρόπος παρουσίασής τους στα ΜΜΕ. Στο Άτομα με αναπηρία και ΜΜΕ. Διεθνής Διημερίδα, 19-20 Ιουνίου 2006. Αθήνα, 96-102 (διασκευή).

ΣΟΦΙΑ Γ. ΜΕΣΙΓΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Κείμενο

Εικονικός πολιτισμός

Η τηλεοπτική επικοινωνία οδηγεί κυρίως στη φυγή από την πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, η τηλεόραση κατασκευάζει ένα μοντέλο της πραγματικότητας ολότελα «εξωπραγματικό», στο οποίο «βασιλεύει» η ισότητα, η αλληλεγγύη, η αποδοχή, προσφέροντας στον μέσο θεατή την ευκαιρία να ζήσει άγνωστες καταστάσεις και εμπειρίες, την αυταπάτη μιας άλλης ζωής. «Καταναλώνοντας» τα προϊόντα της ο σύγχρονος άνθρωπος μπορεί να κινηθεί σε κόσμους διαφορετικούς από τον δικό του, να αποκτήσει κοινωνική ταυτότητα και να υποδυθεί κοινωνικούς ρόλους, που στην καθημερινή του ζωή είναι εντελώς απρόσιτοι. Σ' αυτόν τον ονειρικό κόσμο, που χτίζει, δίνεται ένα επίχρισμα ρεαλισμού μέσω του οποίου η φαντασίωση μεταμφιέζεται σε πραγματικότητα.

Ακόμη, ο τρόπος προβολής συμβάλλει, ώστε τα πρόσωπα και τα γεγονότα που βλέπουμε στην οθόνη να μοιάζουν πραγματικά και φυσικά. Το αποτέλεσμα είναι ο θεατής να αισθάνεται ότι και οι ανθρώπινες σχέσεις, έτσι όπως παρουσιάζονται στην οθόνη, πρέπει να είναι και αυτές αληθινές. Αυτό αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της αληθοφάνειας, που καθιστά τη φυγή στον κόσμο της τηλεόρασης δυνατή. Στους μοντέρνους καιρούς η πραγματικότητα έχει υποκύψει και έχει εξαλειφθεί από την προβολή των ειδώλων που μεταφέρονται και κυριαρχούν στην τηλεόραση.

Άλλωστε, σε μεγάλο βαθμό η τηλεόραση μιλά τη γλώσσα των συγκινήσεων και των συναισθηματικών καταστάσεων, από τις οποίες εκμαιεύονται εσωτερικές συγκρούσεις, ταυτίσεις και επιθυμίες παράλληλα με τα ιδεολογικά μηνύματα. Για να κατακτήσει, λοιπόν, ένα ευρύ κοινό, η τηλεόραση πρέπει να στοχεύει στις συναισθηματικές ανάγκες και στις προσωπικές επιθυμίες του, επειδή η τηλεοπτική επικοινωνία δίνει διέξοδο στις καταπιεσμένες επιθυμίες, στις φιλοδοξίες και στα όνειρα του σύγχρονου ανθρώπου, καθλώνοντάς τον έτσι στο επίπεδο της φαντασίωσης και της αυταπάτης. Αναμφίβολα, ο ονειρεμένος κόσμος, τον οποίο προβάλλει η τηλεόραση, παρέχει στο κοινό τη δυνατότητα αυτής της φυγής. Μόνο που η φυγή είναι απατηλή, δε λειτουργεί ως φυγή αλλά ως κοινωνική επανένταξη ή ενσωμάτωση, καθώς πείθει το κοινό, ώστε να δέχεται το αντίθετο του πραγματικού ως φυσικό. Συμπερασματικά, το κοινό των μηνυμάτων της τηλεόρασης ζει σ' έναν κόσμο, στον οποίο η φαντασία υποκαθιστά την πραγματικότητα, ενώ η εικόνα έχει περισσότερη σημασία από το πρωτότυπο.

Πώς, όμως, υλοποιείται αυτή η μεταφορά του κοινωνικού σε εικονικό; Πρώτα πρώτα με την έντονη συγκινησιακή φόρτιση των τηλεοπτικών εικόνων. Ακόμη και οι αρνητικές καταστάσεις των ανθρώπων προβάλλονται στην τηλεόραση με τρόπο, ώστε να προκύπτει το συμπέρασμα πως το κοινωνικό σύστημα είναι παντοδύναμο και δεν υπάρχει καμία δυνατότητα αλλαγής. Επίσης, με τον προσωποποιημένο χαρακτήρα των τηλεοπτικών εικόνων ο κόσμος των τηλεοπτικών σειρών εμφανίζεται ως εξατομικευμένος κόσμος, η κοινότητα δεν υπάρχει, ενώ τα προβλήματα παρουσιάζονται ως αποτέλεσμα των ελαττωμάτων ή της διαφθοράς των ατόμων και όχι των κοινωνικών συνθηκών. Επιπλέον, η τηλεοπτική επικοινωνία επιδιώκει να παρέχει ανακούφιση από τον σκληρό κόσμο της δουλειάς και το κοινό νιώθει ότι συμμετέχει με το να παρουσιάζεται η τηλεοπτική επικοινωνία ως κάτι φυσιολογικό. Τέλος, οι τηλεοπτικές εικόνες είναι ένας ασφαλής τρόπος αντιμετώπισης της πραγματικότητας, είναι περιεκτικές και σύντομες εξιδανικεύσεις του πώς θα έπρεπε να είναι οι οικογενειακές σχέσεις, οι ταξικές διαφορές και οι ταυτότητες των ομάδων.

Γ. Τσουρβάκας (1998). Μειονότητες, φύλα και κοινωνικές τάξεις στην τηλεοπτική επικοινωνία. Ανάλυση του περιεχομένου της επικοινωνίας και των επιδράσεών του. Προβλήματα και Επιστημάνσεις II. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 92-96 (διασκευή).

Κείμενο

Οι διαδικτυακές επαφές στο περιβάλλον του Facebook

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν ερευνητικές μελέτες για τις αναπαραστάσεις της φιλίας στην πραγματική και τη διαδικτυακή ζωή είναι ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για φιλία, όταν αναφερόμαστε στα κοινωνικά δίκτυα και συγκεκριμένα στο Facebook. Οι αναπαραστάσεις της φιλίας στην καθημερινή μας πραγματικότητα διαφέρουν ουσιαστικά από τις αναπαραστάσεις της «φιλίας» στο Facebook. Οι λόγοι που οδηγούν σ' αυτό το συμπέρασμα αναλύονται παρακάτω.

Συγκεκριμένα, από τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο Facebook απουσιάζουν τα βασικά στοιχεία που ορίζουν τις φιλικές σχέσεις στην εκτός δικτύου πραγματικότητα. Το πρώτο βασικό στοιχείο είναι η απουσία ουσιαστικής επικοινωνίας. Η επικοινωνία που αναπτύσσεται στο περιβάλλον του Facebook χαρακτηρίζεται ως «σχολιασμός» και «συμπλήρωμα της εκτός δικτύου επικοινωνίας». Επίσης, οι σχέσεις αυτές χαρακτηρίζονται από την έλλειψη οικειότητας, εμπιστοσύνης, συναισθήματος, ψυχολογικής υποστήριξης και αμοιβαιότητας, στοιχείων τα οποία είναι απαραίτητα για τις φιλικές σχέσεις εκτός δικτύου. Το Facebook αποτελεί ένα απρόσωπο περιβάλλον, όπου η έκφραση βαθύτερων συναισθημάτων καθίσταται αδύνατη, καθώς οτιδήποτε διατυπώνεται βρίσκεται δημόσια εκτεθειμένο. Επιπλέον, η αμφιβολία μεταξύ προσώπου ή προσωπείου, δηλαδή η αμφιβολία για την πραγματική ταυτότητα των χρηστών, δεν αφήνει περιθώρια, για να έρθουν δύο άνθρωποι πιο κοντά και να μπορέσουν να αναπτύξουν μια ουσιαστική, φιλική σχέση.

Μία ακόμη αιτία προβληματισμού για τη χρήση του όρου «φιλία» σχετίζεται με το γεγονός ότι οι περισσότεροι παράγοντες που θεωρούνται βασικοί για τη διαμόρφωση φιλικών σχέσεων είναι απόντες από το Facebook. Ο α-τοπικός χαρακτήρας των διαδικτυακών κοινοτήτων δεν επιτρέπει τη φυσική εγγύτητα, η οποία κατά γενική ομολογία είναι απαραίτητο στοιχείο για τη διατήρηση μιας φιλικής σχέσης. Ακόμα και αν μια φιλία είναι δυνατό να διατηρηθεί εξ αποστάσεως, αυτό προϋποθέτει ότι η φυσική συνάντηση των ατόμων έχει προϋπάρξει της απομάκρυνσης και υπάρχει πάντα η προσδοκία της επιστροφής. Το Facebook, όπως και οποιαδήποτε άλλη διαδικτυακή κοινότητα, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αντικαταστήσει την πρόσωπο με πρόσωπο επαφή. Αυτό που μπορεί να κάνει είναι να υποκαταστήσει ως μέσο επικοινωνίας τη φυσική απουσία του άλλου και αυτό είναι ίσως μία από τις σημαντικότερες λειτουργίες του, ιδιαίτερα αν ληφθούν υπόψη οι γρήγοροι ρυθμοί του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Μπορούμε, επομένως, να ισχυριστούμε ότι το Facebook δεν είναι ένα περιβάλλον που προσφέρεται για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων, με την έννοια που έως τώρα τους αποδίδαμε στην εκτός διαδικτύου ζωή. Είναι ένα περιβάλλον το οποίο μέσω της κοινωνικής ανταλλαγής μπορεί απλώς να αναπληρώσει την αίσθηση της κοινότητας, αίσθηση που τείνει να εξαφανιστεί μέσα στην ανωνυμία των σύγχρονων μεγαλουπόλεων.

Μ. Σαβράμη (2008). Αναπαραστάσεις της φιλίας στην πραγματική και στη διαδικτυακή ζωή: Η περίπτωση του Facebook. Μεταπτυχιακή έρευνα. Πανεπιστήμιο Αθήνας: Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (διασκευή).

Κείμενο

Η βραδύτητα

Μας ήρθε ξαφνικά η διάθεση να περάσουμε από νωρίς τη νύχτα σ' έναν πύργο. Πολλοί πύργοι στη Γαλλία έχουν γίνει ξενοδοχεία: ένα τετράγωνο όλο πράσινο, χαμένο σε μια έκταση όλο ασχήμια χωρίς πράσινο·ένα κομματάκι από αλέες, δέντρα και πουλιά στη μέση ενός απέραντου δικτύου από δρόμους. Οδηγώ και στο καθρεφτάκι προσέχω πίσω μου ένα αυτοκίνητο. Το αριστερό του φωτάκι αναβοσβήνει και ολόκληρο το αυτοκίνητο εκπέμπει κύματα ανυπομονησίας. Ο οδηγός περιμένει την ευκαιρία να με προσπεράσει· παραμονεύει αυτή τη στιγμή, όπως το αρπαχτικό παραμονεύει ένα σπουργίτι.

Η Βέρα, η γυναίκα μου, μου λέει: «Κάθε πενήντα λεπτά πεθαίνει κι ένας άνθρωπος στους δρόμους της Γαλλίας. Για κοίτα όλους αυτούς τους τρελούς που τρέχουν γύρω μας. Είναι οι ίδιοι που γίνονται υπερβολικά συνετοί, όταν κακοποιείται κάποια γριά μπροστά στα μάτια τους στο δρόμο. Τι συμβαίνει και δε φοβούνται, όταν βρίσκονται στο τιμόνι;»

Τι να απαντήσεις; Μάλλον το εξής: ο άνθρωπος που σκύβει πάνω στη μοτοσικλέτα του δεν μπορεί να συγκεντρωθεί παρά μόνο στην παρούσα στιγμή της πτήσης του· γαντζώνεται πάνω σ' ένα κλάσμα χρόνου αποκομμένο και από το παρελθόν και από το μέλλον. Αποσπάται από τη συνέχεια του χρόνου. Με άλλα λόγια βρίσκεται σε κατάσταση έκστασης. Δεν ξέρει τίποτα για την ηλικία του, τίποτα για τη γυναίκα του, τίποτα για τα παιδιά του, τίποτα για τις σκοτούρες του και ως εκ τούτου δε φοβάται, γιατί η πηγή του φόβου βρίσκεται στο μέλλον, και όποιος απελευθερώνεται από το μέλλον δεν έχει να φοβηθεί τίποτα.

Η ταχύτητα είναι μορφή έκστασης που την έκανε δώρο στον άνθρωπο η τεχνολογική επανάσταση. Σε αντίθεση με τον μοτοσικλετιστή, ο δρομέας είναι πάντοτε παρών στο σώμα του, αφού είναι αναγκασμένος να σκέφτεται ασταμάτητα τις φουσκάλες του, το λαχάνιασμά του. Όταν τρέχει αισθάνεται το βάρος του και την ηλικία του, έχοντας όσο ποτέ άλλοτε συνείδηση του εαυτού του και του χρόνου της ζωής του. Όλα αλλάζουν, όταν ο άνθρωπος εκχωρεί¹ την ικανότητά του για ταχύτητα σε μια μηχανή. Από εκείνη τη στιγμή το σώμα του βρίσκεται εκτός παιχνιδιού και παραδίδεται σε μια ταχύτητα που είναι ασώματη, άυλη, ταχύτητα αμιγής², ταχύτητα καθαυτή, ταχύτητα έκστασης³.

Γιατί χάθηκε η ηδονή της βραδύτητας; Α, πού είναι οι παλιοί αργόσχολοι; Πού είναι αυτοί οι φυγόπονοι ήρωες των λαϊκών τραγουδιών, αυτοί οι πλάνητες που χαζεύουν από μύλο σε μύλο και κοιμούνται στο ύπαιθρο; Άραγε χάθηκαν μαζί με τους χωματόδρομους, μαζί με τα λιβάδια και τα ξέφωτα, μαζί με τη φύση; Μια τσέχικη παροιμία δίνει τον ορισμό της γλυκιάς απραξίας τους με μια μεταφορά: κοιτάζουν τα παράθυρα του καλού Θεού. Όποιος κοιτάζει τα παράθυρα του καλού Θεού δε βαριέται, είναι ευτυχής. Στον κόσμο μας η αργία μεταβλήθηκε σε αεργία που είναι τελείως άλλο πράγμα. Ο άεργος είναι στερημένος, βαριέται, αναζητάει μονίμως την κίνηση που του λείπει.

Μ. Κούντερα. (1996). Η βραδύτητα, 7-10. Αθήνα: Εστία (διασκευή).

1 Εκχωρεί: παραχωρεί.

Κείμενο

Η αναγνωστική αποχή και η τηλεόραση

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της ευρωπαϊκής στατιστικής υπηρεσίας, το ποσοστό των Ευρωπαίων, που δήλωσαν ότι κατά τον προηγούμενο χρόνο δεν είχαν ανοίξει βιβλίο, ήταν αρκετά μεγάλο, σε χώρες, όμως, όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία, ήταν κατά πολύ υψηλότερο. Αντίθετα, η αναγνωστική αποχή είναι εξαιρετικά χαμηλή στη Σουηδία, τη Φιλανδία και τη Βρετανία.

Πώς θα μπορούσε άραγε να ερμηνευτεί η αναγνωστική μας «ανορεξία»; Σύμφωνα με μια ερασιτεχνική, αλλά ευρείας αποδοχής, ερμηνεία, οι κάτοικοι της «ωραιότερης χώρας του κόσμου» δεν έχουν λόγους να κλειστούν στους τέσσερις τοίχους, για να διαβάσουν, όταν η αγαθή μοίρα τους επιτρέπει να περιφέρονται ηλιόλουστοι τουλάχιστον τρεις από τις τέσσερις εποχές του έτους, ενώ οι Βόρειοι διαβάζουν, αφού οι κλιματολογικές συνθήκες το επιβάλλουν. Το άλλοθι είναι έξυπνο, αλλά, μολονότι εξηγεί γιατί «απέχουμε από ογκώδεις τόμους», δεν εξηγεί γιατί, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, μόνο το ένα πέμπτο διαβάζει συχνά εφημερίδες, που ασφαλώς απαιτούν λιγότερο χρόνο και διαβάζονται σε καθημερινή βάση σε αντιδιαστολή με τα τρία τέταρτα των Φιλανδών και των Σουηδών και των Γερμανών.

Η πραγματική εξήγηση, σύμφωνα με έναν Ελβετό αναλυτή, έχει μεγάλο ιστορικό βάθος. Ενώ μέχρι το τέλος περίπου του δέκατου πέμπτου αιώνα οι αναλφάβητοι ήταν ισομερώς κατανομημένοι στην Ευρώπη, στη συνέχεια δρομολογήθηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, δεδομένου ότι οι χώρες του βόρειου και βορειοδυτικού ευρωπαϊκού τόξου προσχώρησαν στη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση. Επειδή οι Μεταρρυθμιστές θεωρούσαν απαραίτητο χριστιανικό καθήκον την ανάγνωση της Βίβλου, οι αρχές μερίμνησαν για τη βελτίωση της ικανότητας των πιστών για ανάγνωση και γραφή, περιορίζοντας σημαντικά τα ποσοστά των αναλφάβητων. Αργότερα, η Βίβλος ως ανάγνωσμα υποχώρησε, αλλά η εγγραμματοσύνη και η αναγνωστική παράδοση έμειναν.

Η εικόνα είναι διαφορετική στο Νότο. Η Μεταρρύθμιση άφησε αδιάφορους τους Καθολικούς της Ιβηρικής και της Νότιας Ιταλίας, ενώ ανατολικότερα η ελληνική Ορθοδοξία είχε να αντιμετωπίσει πολύ σοβαρότερα προβλήματα. Στο Νότο, εξάλλου, ο Διαφωτισμός δεν έφτασε παρά μόνο σε μικρές ομάδες διανοουμένων, ενώ ο αναλφαβητισμός άρχισε να υποχωρεί αισθητά στο δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, για να περιοριστεί σε ελεγχόμενα επίπεδα μόλις μετά το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου. Παρά το γεγονός ότι για τους παραπάνω λόγους καθυστέρησε σημαντικά η ανάπτυξη της αναγνωστικής μας κουλτούρας, η απόσταση θα μπορούσε να κλείσει με γρήγορους ρυθμούς, αν το τέλος του αναλφαβητισμού δε συνέπιπτε χρονικά με τη «μιντιακή»¹ επανάσταση του εικοστού αιώνα, κυρίως με την εισβολή της τηλεόρασης κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του. Έτσι, ενώ αλλού, εξαιτίας μιας παγιωμένης και ώριμης αναγνωστικής παράδοσης, υπήρχαν και υπάρχουν ισχυρές αντιστάσεις, στην Ελλάδα «το στραβό κλήμα» της «υπό ανάπτυξη» αναγνωστικής κουλτούρας το έφαγε και «ο γάιδαρος της τηλεόρασης». Αν ρίξουμε μια τελευταία ματιά στο Ευρωβαρόμετρο², θα δούμε ότι οδηγούμε την κούρσα της ευρωπαϊκής τηλεθέασης.

Θ. Παπαγγελής, εφ. το ΒΗΜΑ, 17.11.2002 (διασκευή).

Κείμενο

Οι στερεότυποι ρόλοι των δύο φύλων: «τα αγόρια δεν κλαίνε!»

ή «αυτά δεν είναι παιχνίδια για κορίτσια!»

Είναι γνωστό ότι όλες οι κοινωνίες ορίζουν συγκεκριμένα – και διαφορετικά – ενδιαφέροντα, χαρακτηριστικά προσωπικότητας, εργασίες και ασχολίες ως κατάλληλα για το καθένα από τα δύο φύλα. Βέβαια, είναι λιγότερο γνωστό ότι διαφορετικές κουλτούρες έχουν διαφορετική θεώρηση σχετικά με το ποιες συμπεριφορές αρμόζουν στον ανδρικό και ποιες στον γυναικείο πληθυσμό. Έτσι, στους πολιτισμούς δυτικού τύπου ακούγονται πολύ συχνά φράσεις ή δηλώσεις του τύπου «τα αγόρια είναι πιο ανεξάρτητα, ενώ τα κορίτσια πιο παθητικά», «τα κορίτσια έχουν καλύτερη μνήμη, αλλά τα αγόρια πιο ανεπτυγμένη αφαιρετική ικανότητα», «τα κορίτσια παίρνουν καλύτερους βαθμούς, αλλά δεν κάνουν για όλα τα επαγγέλματα». Ποιοι, όμως, απ' αυτούς και άλλους παρόμοιους ισχυρισμούς αποτελούν μύθο και ποιοι πραγματικότητα; Υπάρχουν πράγματι διαφορές μεταξύ των φύλων και, αν ναι, σε τι συνίστανται; Τα ευρήματα πολλών μελετών που εξέτασαν πιθανές διαφορές σε συμπεριφορές, όπως το άγχος, το επίπεδο δραστηριότητας του ατόμου, η συμμόρφωση σε εντολές, είναι αντικρουόμενα. Αποκάλεσαν αυτές και παρόμοιες στερεότυπες πεποιθήσεις πολιτιστικούς μύθους που δεν έχουν σχέση με την πραγματικότητα. Κατά την άποψή τους, τα αγόρια διαφέρουν από τα κορίτσια μόνο σε τέσσερις περιοχές: στις μαθηματικές ικανότητες, στις γλωσσικές ικανότητες, στις ικανότητες αντίληψης και κατανόησης του χώρου και στην επιθετικότητα.

Ωστόσο, η εικόνα είναι πιο σύνθετη από ό,τι φαίνεται. Τα αγόρια φαίνεται να υπερέχουν στη μαθηματική λογική, στην τριγωνομετρία και στον διαφορικό λογισμό, ενώ τα κορίτσια έχουν υψηλότερες επιδόσεις στην αριθμητική, στην άλγεβρα και στους μαθηματικούς υπολογισμούς. Επίσης, παρ' όλο που τα κορίτσια φαίνεται να υπερέχουν σταθερά στις περισσότερες γλωσσικές ικανότητες, υπάρχουν περίοδοι στην παιδική ηλικία, στη διάρκεια των οποίων αγόρια και κορίτσια εμφανίζουν μεγάλες γλωσσικές ομοιότητες. Όμως, η σημαντική διαφορά σημειώνεται στην επιθετικότητα. Σε κάθε περίπτωση αναδεικνύεται η εντονότερη επιθετικότητα των αγοριών, που εκδηλώνεται μεταξύ άλλων και στο παιχνίδι. Τα κορίτσια, απεναντίας, ασχολούνται με καθιστικά, πιο ήρεμα παιχνίδια, σε ομάδες δύο τριών ατόμων, ενώ τα αγόρια παίζουν βίαια. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί πως, εκτός του ότι οι διαφορές των φύλων είναι ελάχιστες σε σχέση με τις ομοιότητες, είναι και σε γενικές γραμμές μικρές και αμβλύνονται σημαντικά με τις κατάλληλες μαθησιακές ευκαιρίες και την εξάσκηση. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι το φύλο που εκτίθεται σε πιο εμπλουτισμένο μαθησιακό – εκπαιδευτικό περιβάλλον αναπτύσσει υψηλότερη ευφυΐα. Παρ' όλα αυτά, στην καθημερινή ζωή οι διαφορές στη συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών είναι θεαματικές. Γιατί, άραγε, συμβαίνει αυτό;

Είναι γνωστό σε όλους ότι τα αγόρια και τα κορίτσια είναι αποδέκτες διαφορετικής μεταχείρισης τόσο από την οικογένεια, όσο και από το εκπαιδευτικό σύστημα. Οι ρόλοι που τους επιφυλάσσονται είναι συγκεκριμένοι και σαφώς διαφορετικοί. Εξάλλου, έχει επισημανθεί ότι όσο αυξάνεται η εμπειρία των παιδιών αυξάνεται και η γνώση που διαθέτουν για τα στερεότυπα, τα οποία αφορούν το επάγγελμα και τις δραστηριότητες των φύλων. Ενώ, όμως, η γνώση των στερεότυπων αυξάνεται με την ηλικία, η αποδοχή τους αρκετές φορές ελαττώνεται. Τέλος, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι απώτερος σκοπός θα πρέπει να είναι η απαλλαγή της κοινωνίας από τα σεξιστικά στερεότυπα και η υιοθέτηση της άποψης πως οι ανθρώπινες συμπεριφορές και τα στοιχεία που συνθέτουν την προσωπικότητα δεν ανήκουν σε συγκεκριμένο φύλο.

Ζ. Μπαμπλέκου (1996). Οι στερεότυποι ρόλοι των φύλων: «Τ' αγόρια δεν κλαίνε» ή «Αυτά δεν είναι παιχνίδια για κορίτσια». Στο Παρασκευόπουλος, Ι., Μπεζεβέγκης, Η., Γιαννίτσας, Ν. και Καραθανάση, Α. (Επιμ.), Διαφυλικές Σχέσεις, Τόμος II, σσ. 292-297 (διασκευή).

Κείμενο

Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άνδρες διοικούν

Το επάγγελμα της εκπαιδευτικού στην Ελλάδα αποτέλεσε το πρώτο μη χειρωνακτικό επάγγελμα που άνοιξε και θεωρήθηκε κατάλληλο για τις γυναίκες. Παρά το γεγονός ότι η πρόσβαση των γυναικών στον εργασιακό χώρο της εκπαίδευσης ενίσχυε τις παγιωμένες αντιλήψεις για την ιδιαιτερότητα της γυναικείας φύσης και τον καταμερισμό των ρόλων στον χώρο της οικογένειας, ωστόσο έδωσε στις γυναίκες τη δυνατότητα κοινωνικής παρουσίας και οικονομικής ανεξαρτησίας. Διαχρονικά προσέλκυε έναν σημαντικό αριθμό γυναικών, καθώς συγκριτικά με άλλα «γυναικεία» επαγγέλματα παρέχει μονιμότητα, ικανοποιητικές οικονομικές αποδοχές και προσφέρεται για τον συμβιβασμό οικογενειακού και επαγγελματικού ρόλου. Επίσης, όπως διαπιστώθηκε, το επάγγελμα του εκπαιδευτικού κατέχει σημαντική θέση στις μελλοντικές επαγγελματικές επιλογές του μαθητικού πληθυσμού κυρίως των παιδιών εκείνων που προέρχονται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα. Σύμφωνα μάλιστα με πρόσφατες εκτιμήσεις, οι γυναίκες προβλέπεται να κατακλύσουν τον χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ωστόσο, γίνεται σαφές ότι, παρ' όλο που η εκπαίδευση ως χώρος εργασίας παρέχει θεωρητικά και θεσμικά ίσες ευκαιρίες στο διδακτικό προσωπικό, σημειώνεται άνισος καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων. Εκείνο, όμως, που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι ο καταμερισμός εργασίας κατά φύλο στο διδακτικό προσωπικό των σχολείων αντανακλά, αναπαράγει και συντηρεί τον καταμερισμό ρόλων στον χώρο της οικογένειας, καθώς και στον επιμερισμό εργασίας με βάση τον παράγοντα φύλο στην κοινωνία. Φαίνεται δηλαδή ότι οι σχέσεις των φύλων στον σχολικό μηχανισμό είναι ιεραρχικά δομημένες και ότι αντανακλούν και συντηρούν τις εξουσιαστικές σχέσεις ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες στο πλαίσιο της πατριαρχικής διάρθρωσης της ευρύτερης κοινωνίας.

Επομένως, με βάση έρευνες, οι οποίες αφορούν στην κατανομή των φύλων στις διοικητικές θέσεις των σχολικών μονάδων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί συνήθως αποτελούν την πλειονότητα, η οποία αποκλείεται από τη διοικητική ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος. Αν θελήσουμε να παραστήσουμε σχηματικά τον αποκλεισμό των γυναικών από τις διοικητικές θέσεις, θα λέγαμε ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί είναι σα να βρίσκονται κάτω από ένα γυάλινο ταβάνι το οποίο τους επιτρέπει να βλέπουν τις διοικητικές θέσεις, που διατίθενται, αλλά που τις εμποδίζει να τις καταλάβουν.

Ο αποκλεισμός των γυναικών είναι ένα σημαντικό ζήτημα με πολλές προεκτάσεις και με πολλούς αποδέκτες. Αυτό συμβαίνει επειδή από τη μια αφορούν τις γυναίκες εκπαιδευτικούς, οι οποίες αποκλείονται από τα κέντρα λήψης αποφάσεων του χώρου της απασχόλησής τους. Ακόμη, στερούνται τις δυνατότητες να ενθαρρύνουν και να στηρίζουν άλλες γυναίκες εκπαιδευτικούς, ώστε να έχουν ως στόχο την προαγωγή σε διοικητικές θέσεις. Από την άλλη αφορούν τους μαθητές και τις μαθήτριες που κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στη γενική εκπαίδευση δεν έχουν την ευκαιρία να βλέπουν τις γυναίκες σε θέσεις εξουσίας σε σχέση με τους άνδρες. Αντίθετα, το δέχονται ως κάτι συνηθισμένο και όχι εξαιρετικό.

Οι συνέπειες αυτές είναι ιδιαίτερα αρνητικές για τα κορίτσια, τα οποία δε διδάσκονται να συμπεριλαμβάνουν στους στόχους τους τη διεκδίκηση διοικητικών θέσεων στον χώρο της μελλοντικής τους απασχόλησης. Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο αποκλεισμός των γυναικών εκπαιδευτικών από τη διοικητική ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος αντανακλά και συγχρόνως συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κυρίαρχων εξουσιαστικών σχέσεων ανάμεσα στα φύλα.

Τέλος, το σχολείο, καθώς και ο ευρύτερος χώρος της απασχόλησης, στερούνται τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν έναν διαφορετικό τρόπο άσκησης της διοίκησης και της διαχείρισης της εξουσίας, τον οποίο σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα φαίνεται να υιοθετούν οι γυναίκες, όταν καταλαμβάνουν διοικητικές θέσεις. Η διαφοροποίηση μάλιστα των γυναικών από την κυρίαρχη αντίληψη άσκησης των διοικητικών καθηκόντων, όπως υποστηρίζεται, φαίνεται να συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη λειτουργία τόσο του σχολείου όσο και του χώρου εργασίας. Για όλους τους παραπάνω λόγους, λοιπόν, ο αποκλεισμός των γυναικών από τη διοικητική ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος αξίζει να αναδειχθεί ως πρόβλημα και να επισημανθούν οι αιτίες του.

Ε. Μαραγκουδάκη (1997). Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άνδρες διοικούν. Φύλο και σχολική πράξη. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 258-269 (διασκευή).

ΣΟΦΙΑ Γ. ΜΕΣΙΓΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Κείμενο

Ο δημοσιογραφικός λόγος στην ελληνική γλώσσα

Ο δημοσιογραφικός λόγος, δημόσιος και εφήμερος, προσδιορίζεται από ιδιαίτερους επικοινωνιακούς παράγοντες και ιδιαίτερες κοινωνικές προϋποθέσεις. Όμως, θα πρέπει εξ αρχής να τονιστεί ότι με τον όρο «δημοσιογραφικός λόγος» δηλώνεται όχι μόνο η γλωσσική μορφή που χρησιμοποιείται στη δημοσιογραφία αλλά και τα νοήματα που παράγονται μέσω της κατανάλωσης του δημοσιογραφικού προϊόντος (ανάγνωση, ακρόαση), καθώς και τα κοινωνικά συμφραζόμενα που παράγουν αυτά τα νοήματα. Ειδικά, ο σύγχρονος ελληνικός δημοσιογραφικός λόγος κάνει έντονη την παρουσία του με πολλές και ποικίλες μορφές μέσω ποικίλων μέσων, με αποτέλεσμα να είναι σήμερα ποσοτικά ο κυρίαρχος δημόσιος λόγος, που επιτελεί έναν μεγάλο αριθμό λειτουργιών, διαμορφώνει συνειδήσεις αλλά και είδη και υποείδη λόγου. Αποτελεί στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα τον χώρο μέσα στον οποίο γεννιέται, μεγαλώνει, παράγει και «καταναλώνει» ελληνικό λόγο ένα πλήθος ανθρώπων. Θεωρείται το κομβικό σημείο στο οποίο συναντιούνται, διαστρεβλώνονται, αλλά και αποκαλύπτονται πολλές φορές το ψέμα και η αλήθεια, η οξύτητα και η μετριοπάθεια, η υπερβολή και η νηφαλιότητα, η ελαφρότητα και η σοβαρότητα, ο πυκνός και ο χαλαρός λόγος. Είναι σε τελευταία ανάλυση ένα απαραίτητο κομμάτι της ελληνικής γλώσσας.

Τα τελευταία χρόνια αποτέλεσε τον φορέα μέσω του οποίου πέρασαν στη νέα ελληνική γλώσσα επιστημονικοί, καλλιτεχνικοί, οικονομικοί και άλλοι όροι, άγνωστοι μέχρι τότε, και λεξιλόγιο με το οποίο επενδύθηκαν και εκφράστηκαν νέες ανθρώπινες δραστηριότητες. Εκφράσεις άγνωστες έγιναν κατανοητές σε πλατιές μάζες του λαού, δημιουργήθηκαν νέα μορφοσυντακτικά σχήματα, εμπλουτίστηκε ο νεοελληνικός λόγος με νέα υφολογικά σχήματα και με νέους τρόπους γραφής.

Στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο υπάρχουν κάποια στοιχεία με τα οποία πραγματώνεται ο προφορικός λόγος. Τέτοια είναι η χρήση λέξεων του καθημερινού προφορικού λόγου (π.χ. χρήση του ρήματος κάνω), η χρήση (ή υπόδειξη στον έντυπο τύπο) της επιτόνισης, οι ελλείψεις, οι επαναλήψεις, οι στερεότυπες εκφράσεις του προφορικού λόγου (π.χ. «σκότωσε την ώρα του»). Επίσης, χαρακτηριστικά του αποτελούν το οικείο ύφος, τα γεμίσματα (π.χ. λοιπόν, βασικά), οι ανακολουθίες, η χωρίς αιτία αλλαγή προσώπου κατά την εκφορά του λόγου, η αναφορά σε πράγματα και αντικείμενα που είναι παρόντα κατά την εκφορά του λόγου. Ακόμη, στον προφορικό λόγο συνηθίζονται η καθυστερημένη συμπλήρωση ή διόρθωση, η παρέκβαση, η απότομη αλλαγή από τον πλάγιο στον ευθύ λόγο, η έλλειψη αυστηρής κειμενικής δομής κ.ά. Αντίθετα, τα κύρια στοιχεία που συγκροτούν τον γραπτό λόγο είναι η αυστηρή κειμενική δομή, η αυστηρή σύνταξη, το λόγιο λεξιλόγιο, τα συμπυκνωμένα νοήματα, τα σημεία στίξης κ.ά. Στο πλαίσιο αυτό από τον δημοσιογραφικό λόγο έχουν δημιουργηθεί νέα υποείδη λόγου ή έχει ενσωματώσει άλλα, στα οποία η προφορικότητα και η γραπτότητα διαπλέκονται άλλοτε σε μικρό και άλλοτε σε μεγάλο βαθμό. Άλλωστε, ο ανταγωνισμός του έντυπου τύπου με τον ηλεκτρονικό έχει επιφέρει τα τελευταία χρόνια στον πρώτο ορισμένες αλλαγές όσον αφορά στη μορφή του δημοσιογραφικού λόγου.

Επιπλέον, ο ειδησεογραφικός λόγος χαρακτηρίζεται από λόγο λιτό με υψηλό βαθμό πληροφοριακού φορτίου, χωρίς όμως να περιέχει λεπτομέρειες, οι οποίες άλλωστε δεν ενδιαφέρουν τον μέσο δέκτη. Χρησιμοποιείται αυστηρή σύνταξη, χωρίς ελλείψεις, κυριαρχεί η τριτοπρόσωπη παθητική σύνταξη, η οποία προσδίδει στο κείμενο μια απόσταση του συντάκτη από τα περιγραφόμενα γεγονότα και μια ουδετερότητα. Συχνά χρησιμοποιούνται στερεότυπες εκφράσεις (κλισέ), οι οποίες επανέρχονται σε πολλές ειδήσεις. Στο λεξιλόγιο προσιδιάζει κατά κανόνα το λεξιλόγιο του γραπτού λόγου. Γενικά, το ειδησεογραφικό κείμενο είναι ένα αντιπροσωπευτικό κείμενο γραπτού λόγου.

Οπωσδήποτε, ο δημοσιογραφικός λόγος είναι δημόσιος λόγος με την έννοια ότι τον ενδιαφέρουν τα σημαντικά και είναι πληροφοριακός. Συχνά παρουσιάζεται ιδεολογικά φορτισμένος. Άλλοτε είναι πειθαναγκαστικός, σπάνια επιστημονικός και πιο σπάνια λογοτεχνικός. Επίσης, αποφεύγει την πολυσημία, είναι ακριβολόγος, σαφής, σύντομος, ενώ υπακούει στους κανόνες της κοινωνικά αποδεκτής μορφής της γλώσσας. Η δομή του δημοσιογραφικού κειμένου είναι προσανατολισμένη προς την αποτελεσματική πρόσληψή του από τον δέκτη. Τέλος, η πρόσφατη ιστορία της ελληνικής γλώσσας και η έντονη

πολιτικοποίηση και κομματικοποίηση αρκετών μέσων μαζικής ενημέρωσης έχουν ως αποτέλεσμα την προσφορά πολλών γλωσσικών επιλογών, τις οποίες εκμεταλλεύεται ο δημοσιογραφικός λόγος σε ελληνική γλώσσα, για να προσδώσει ορισμένα υπόρρητα¹ νοήματα.

Σ. Χατζησαββίδης (2001). Ο δημοσιογραφικός λόγος σε ελληνική γλώσσα: ρητές γλωσσικές επιλογές και υπόρρητες αναφορές. Μέντορας, Ειδικό Τεύχος 4, 214-221 (διασκευή).

ΣΟΦΙΑ Γ. ΜΕΣΙΓΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Κείμενο

Περί κριτικής ως λειτουργίας κοινωνικής

Εκείνος που ασκεί κριτική είναι πιθανό να αντιμετωπίσει οργή και αντίλογο από τους αποδέκτες της κριτικής, γιατί τους χάλασε τα.... σχέδια, μπορεί όμως και να ακούσει λόγια ευγνωμοσύνης από άλλους, γιατί τους άνοιξε τα μάτια. Δεν αποκλείεται, επίσης, να ακούσει ευχαριστίες από το σύνολο της κοινωνίας, επειδή με την κριτική του συνέβαλε σε βελτιωτικές παρεμβάσεις πάνω στις αρχικές ενέργειες, οι οποίες προωθούν το συλλογικό συμφέρον και ενισχύουν την κοινωνική συνοχή.

Η άσκηση νηφάλιας, ανυστερόβουλης, τεκμηριωμένης και εποικοδομητικής κριτικής αποτελεί λειτουργήμα ευεργετικό για την κοινωνία. Αυτό σημαίνει ότι το πρόσωπο που κρίνει ακολουθεί ή διαμορφώνει ορισμένες βασικές αρχές – κανόνες, που λειτουργούν ρυθμιστικά στη σκέψη του και στην έκφρασή του. Τέτοιες αρχές ή κανόνες (πέρα από ό,τι ορίζουν οι νόμοι της κοινωνίας εθιμικά ή νομοθετικά) μπορούν να αποτελέσουν οι παρακάτω σκέψεις.

Καταρχάς, γράφω κριτική για θέματα που μου είναι οικεία από σπουδές ή εμπειρία, όταν νομίζω ότι οι ενέργειες άλλων δεν είναι «σωστές». Κίνητρα κριτικής δεν είναι το συμφέρον του εγώ ή του φίλου, ούτε η μείωση του Άλλου ή η βλάβη των συμφερόντων του, αλλά το κοινό καλό ή αυτό που μπορεί να ωφελεί κάποιον χωρίς να βλάπτει τους υπόλοιπους. Η κριτική μου δεν έχει προσωπικό χαρακτήρα ούτε εκφράζει φιλία ή αντιπαλότητα προς τον κρινόμενο. Κρίνω το θέμα, το περιστατικό, τη ρύθμιση, με κριτήριο αυτό που θα προκύψει για την κοινωνία, για μια ομάδα ή για κάποια άτομα, που έχουν – κατά τον νόμο ή τη γνώμη μου - δικαίωμα καλύτερης μεταχείρισης.

Επιπλέον, για να κρίνω μια ενέργεια, μια απόφαση ή μια ρύθμιση, οφείλω να μελετήσω προσεκτικά τα δεδομένα, να μπορώ να εκτιμήσω αυτά που προβάλλονται από τους δρώντες ως επιδίωξη και να διαβλέψω άλλα ενδεχόμενα που θα προκύψουν, σύμφωνα πάντα με τη γνώμη μου, πιθανόν βλαπτικά για τους αποδέκτες. Και όταν ακόμα διαβλέπω βλαπτικές επιπτώσεις και θύματα από την κρινόμενη ενέργεια, απόφαση ή ρύθμιση, δεν μπορώ να καταλογίσω κακή πρόθεση, αλλά επιχειρώ να δείξω πειστικά το διαφαινόμενο βλαπτικό αποτέλεσμα, όπως προέκυψε από την προσεκτική μελέτη των δεδομένων.

Ωστόσο, ακόμα κι αν είμαι βέβαιος για την ορθότητα των απόψεών μου και την αξιοπιστία των στοιχείων που διαθέτω, δεν μπορώ να αποκλείσω την πιθανότητα να μου διαφεύγει κάτι ή να μην έχω σωστά ερμηνεύσει ή αξιολογήσει τα δεδομένα ή ακόμα να μην έχω οδηγηθεί σε σωστές προβλέψεις. Οφείλω, επίσης, να χρησιμοποιώ ευπρεπή γλώσσα, όποιο κι αν είναι το περιεχόμενο της κριτικής μου. Ο έπαινος και ο ψόγος κατανοούνται πιο εύκολα, αν διατυπώνονται με απλότητα, με σαφήνεια και με ευπρέπεια λόγου.

Επειδή, τέλος, ενδέχεται να ακούσω κι εγώ κριτική για τις πράξεις μου ή για τις θέσεις μου στην κριτική που ασκώ, οφείλω να έχω διαμορφώσει τις εξής αρχές αντιμετώπισης. Η κριτική γίνεται πληρέστερο κοινωνικό λειτουργήμα, όταν ασκείται και από άλλους. Είναι, επομένως, απόλυτα σεβαστό δικαίωμα όχι μόνο να κρίνουμε, αλλά και να μας κρίνουν. Οφείλω να ευχαριστώ εκ προοιμίου για την τιμή που μου κάνει όποιος κρίνει τις ενέργειές μου με ανάλογο ήθος, εφόσον κρίνω ότι ευσταθεί η κριτική του. Για όποια σημεία, ωστόσο, κρίνω ότι δεν ευσταθούν, θα πρέπει να δώσω τις αναγκαίες διευκρινίσεις, ώστε να αρθεί η τυχόν παρανόηση.

Φ. Κ. Βώρος (2002). Περί Κριτικής. Από την ιστοσελίδα του συγγραφέα (διασκευή)

Κείμενο

Οι ρίζες του μίσους

Υπάρχουν δύο ψυχικές εκφράσεις του μίσους: Το μίσος για τον άλλο και το μίσος για τον εαυτό μας, το οποίο συχνά δεν παρουσιάζεται ως τέτοιο. Αλλά πρέπει να καταλάβουμε ότι και τα δυο έχουν κοινή ρίζα, την άρνηση της ψυχής να δεχθεί αυτό που για την ίδια είναι ξένο. Κατά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, οι δύο διαστάσεις του μίσους χαλιναγωγούνται σε σημαντικό βαθμό, τουλάχιστον όσον αφορά τις πιο δραματικές εκδηλώσεις τους. Εν μέρει αυτό επιτυγχάνεται μέσω των «εποικοδομητικών» κοινωνικών σκοπών, δηλαδή την εκμετάλλευση της φύσης και τον συναγωνισμό διαφόρων ειδών (τις «ειρηνικές» αγωνιστικές δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός, τον οικονομικό ή πολιτικό ανταγωνισμό κτλ). Όλες αυτές οι διέξοδοι κατευθύνουν ένα μέρος του μίσους και της «διαθέσιμης» καταστροφικής ενέργειας, αλλά όχι το σύνολο τους. Το κομμάτι του μίσους και της καταστροφικότητας που απομένει φυλάσσεται σε μία δεξαμενή έτοιμη να μετατραπεί σε καταστροφικές δραστηριότητες, σχηματοποιημένες και θεσμοθετημένες, που στρέφονται εναντίον άλλων ομάδων - δηλαδή να μετατραπεί σε πόλεμο. Αυτό δεν σημαίνει ότι το ψυχικό μίσος είναι η «αιτία» του πολέμου. Αλλά το μίσος είναι, αναμφίβολα, ένας όρος, όχι μόνο απαραίτητος αλλά και ουσιαστικός, του πολέμου. Το μίσος καθορίζει τον πόλεμο και εκφράζεται μέσω αυτού. Και όταν η δεξαμενή του μίσους δεν βρίσκει διέξοδο στον πόλεμο, εκδηλώνεται υπόκωφα με τη μορφή της περιφρόνησης, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Οι καταστροφικές τάσεις των ατόμων συνάδουν απόλυτα με την ανάγκη μίας κοινωνίας να ενδυναμώνει τη θέση των νόμων, των αξιών και των κανόνων της, ως μοναδικά στην τελειότητα τους και ως τα μόνα αληθινά, ενώ οι νόμοι, τα «πιστεύω» και τα έθιμα των άλλων είναι κατώτερα, λανθασμένα, άσχημα, αηδιαστικά, φριχτά. Τα χαρακτηριστικά αυτά παρατηρούνται με μεγαλύτερη ένταση στις εντελώς κλειστές κοινωνίες: στις αρχαϊκές ή παραδοσιακές αλλά ακόμη περισσότερο στις σύγχρονες απολυταρχικές. Η κύρια απάτη είναι πάντα: Οι κανόνες μας είναι το καλό, το καλό είναι οι κανόνες μας, οι κανόνες μας δεν είναι ίδιοι με τους δικούς τους άρα οι κανόνες τους δεν είναι καλοί. Πάντα φαινόταν σχεδόν αδύνατο οι ανθρώπινες ομάδες να αντιμετωπίζουν το διαφορετικό ως ακριβώς αυτό: Απλώς διαφορετικό. Επίσης, ήταν σχεδόν αδύνατο να αντιμετωπίζουν τους θεσμούς των άλλων ως ούτε κατώτερους ούτε ανώτερους αλλά απλώς ως διαφορετικούς. Η συνάντηση μίας κοινωνίας με άλλες συνήθως ανοίγει τον δρόμο για τρεις πιθανές εκτιμήσεις: ή οι άλλοι είναι ανώτεροι από εμάς ή είναι ίσοι ή είναι κατώτεροι. Συχνά υπερισχύει η τρίτη πιθανότητα: οι άλλοι είναι κατώτεροι.

Αυτό βεβαίως αποκλείει την πιθανότητα οι άλλοι να είναι ίσοι με εμάς, με την έννοια ότι οι θεσμοί τους απλώς δεν συγκρίνονται με τους δικούς μας. Ακόμη και στην περίπτωση «μη θρησκευτικών» πολιτισμών, μία τέτοια παραδοχή θα δημιουργούσε αναπάντητα ερωτηματικά στο καθαρώς θεωρητικό επίπεδο: πώς αντιμετωπίζει κανείς κοινωνίες που δεν αναγνωρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, επιβάλλουν στους πολίτες τους σκληρές ποινές ή έχουν απαράδεκτα έθιμα; Ο δρόμος προς την αναγνώριση του διαφορετικού αρχίζει στο ίδιο σημείο και έχει τα ίδια κίνητρα με την αμφισβήτηση των δεδομένων θεσμών της κοινωνίας, την απελευθέρωση των σκέψεων και των πράξεων, εν ολίγοις τη γέννηση της δημοκρατίας και της φιλοσοφίας. Εδώ μπαίνει κανείς σε πειρασμό να πει ότι το άνοιγμα της σκέψης και ο μερικός και σχετικός εκδημοκρατισμός των πολιτικών καθεστώτων της Δύσης συνοδεύτηκαν από την παρακμή της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Ωστόσο, δεν μπορούμε να δεχτούμε αυτή την ιδέα χωρίς να θέσουμε ισχυρούς περιορισμούς. Αρκεί να σκεφτούμε με πόσο ακραία επιθετικότητα επανεμφάνιστηκε ο εθνικισμός, η ξενοφοβία και ο ρατσισμός τον 20ό αιώνα σε χώρες «ανεπτυγμένες» και «δημοκρατικές». Η αυτονομία, δηλαδή η πλήρης δημοκρατία, και η αποδοχή του άλλου δεν αποτελούν φυσική ανθρώπινη κλίση. Αμφότερες συναντούν τεράστια εμπόδια. Γνωρίζουμε άλλωστε από την ιστορία ότι ο αγώνας για τη δημοκρατία είχε μέχρι σήμερα οριακά μεγαλύτερη επιτυχία από τον αγώνα κατά της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Κ. Καστοριάδης, Οι ρίζες του μίσους, εφ. Βήμα, 24.1.1999 (διασκευή).

Κείμενο

Λογοτεχνία και μνήμη

Ο παιδικός μου φίλος Ζοζέ Ντινίς πέθανε νέος. Η χρυσή παιδική ηλικία είχε τελειώσει, ο καθένας μας έπρεπε να πάρει το δρόμο του και μια μέρα, μετά από καιρό, ρώτησα τη θεία Μαρία Ελβίρα: «Τι απέγινε ο Ζοζέ Ντινίς;» Κι εκείνη, χωρίς άλλα λόγια, απάντησε: «Ο Ζοζέ Ντινίς πέθανε». Έτσι ήμασταν, πληγωμένοι από μέσα και σκληροί απ' έξω. Τα πράγματα έχουν όπως είναι, τώρα γεννιέσαι, ζεις και στο τέλος πεθαίνεις, δεν αξίζει τον κόπο να το πολυσκέφτεται κανείς, ο Ζοζέ Ντινίς πέρασε κι έφυγε, μερικά δάκρυα χύθηκαν για την περίπτωση, αλλά ο κόσμος δεν μπορεί να ζει μια ζωή κλαίγοντας τους νεκρούς. Θέλω να πιστεύω πως σήμερα κανείς δεν θα θυμόταν τον Ζοζέ Ντινίς, αν δεν είχαν γραφτεί αυτές οι σελίδες.

Είμαι ο μόνος που θυμάται τότε που ανεβήκαμε στη θεριστική μηχανή και, ισορροπώντας μετά βίας, διατρέξαμε το χωράφι σπιθαμή προς σπιθαμή, κοιτάζοντας τις κομμένες κάψες και σκορπώντας παντού σκόνη. Είμαι ο μόνος που μπορεί να θυμηθεί εκείνο το θαυμάσιο καρπούζι με τη βαθυπράσινη φλούδα που φάγαμε στην όχθη του Τάγου, τη φυτεία με τις καρπουζιές μέσα στο ίδιο το ποτάμι, σε μια από κείνες τις αμμώδεις γλώσσες εδάφους, εκτεταμένες μερικές φορές, που αποκάλυπτε το καλοκαίρι με την απομείωση της κοίτης. Είμαι, ακόμα, ο μόνος που θυμάται το τρίξιμο του σουγιά, τις κόκκινες φέτες με τα μαύρα σπόρια, την καρδιά (σε άλλα μέρη την έλεγαν κάστρο) που σχηματιζόταν στο κέντρο με τις απανωτές μαχαιριές (ο σουγιάς δεν έφτανε όλο τον οριζόντιο άξονα τον φρούτου), το ζουμί που μας έτρεχε απ' το λαιμό μέχρι το στήθος. Κι επίσης είμαι ο μόνος που θυμάται εκείνη τη φορά που στάθηκα άπιστος προς τον Ζοζέ Ντινίς. Πηγαίναμε να καρπολογήσουμε με τη θεία Μαρία Ελβίρα τα καλαμπόκια, ο καθένας στη γραμμή του, μ' ένα σακούλι στο λαιμό, για να μαζέψουμε τους καρπούς που, από παράλειψη, είχαν ξεμείνει στους βλαστούς από τη συγκομιδή, και να που βλέπω κάτι θεόρατους στην πλευρά του Ζοζέ Ντινίς και σωπαίνω να δω μήπως περάσει χωρίς να τους δει. Όταν, θύμα του χαμηλού του ύψους, προχώρησε μπροστά, εγώ πήγα και τους έκοψα.

Έπρεπε να είναι κανείς από μια γωνιά, να δει την οργή τον δύστυχου εξαπατημένου, αλλά η θεία Μαρία Ελβίρα και άλλοι πιο μεγάλοι ακόμα που βρίσκονταν εκεί κοντά μου έδωσαν δίκιο, ας τους είχε δει, δεν φταίω εγώ. Έκαναν λάθος. Αν ήμουν γενναιόδωρος, θα του είχα δώσει τα καλαμπόκια ή έστω θα του είχα πει απλά: «Ζοζέ Ντινίς, κοίτα τι είναι εκεί μπροστά σου». Φταίει που ζούσαμε σ' έναν αδιάκοπο ανταγωνισμό, έχω όμως την υποψία πως την ημέρα της Τελικής Κρίσης, όταν θα βάλουν στη ζυγαριά τις καλές και τις κακές πράξεις μου, το βάρος αυτών των καλαμποκιών είναι που θα με ξαποστείλει στην κόλαση. Τουλάχιστον τώρα κάποιος θα θυμούνται τον Ζοζέ Ντινίς, όσοι δηλαδή διαβάζουν αυτές τις σελίδες. Ίσως τελικά η λογοτεχνία, η τέχνη, σε κάτι τέτοιο χρησιμεύουν...

Z. Σαραμάγκου (2008). Μικρές αναμνήσεις. Αθήνα: Καστανιώτη (διασκευή).

Κείμενο

Φωτογραφίζοντας τις ιδιωτικές μας στιγμές (!)

Πρόσφατες αποκαλύψεις γεγονότων της προσωπικής ζωής δημοσίων προσώπων, κυρίως από τους χώρους της τέχνης και της πολιτικής, προκαλούν την αγανάκτηση αλλά, παράλληλα, και την απορία της κοινής γνώμης για το αν τηρείται το απαραβίαστο του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής.

Πρόκειται για αναφαίρετο δικαίωμα που παρέχει σε κάθε άνθρωπο τη δυνατότητα να εκφραστεί ελεύθερα, να γνωρίσει τα βαθύτερα κομμάτια της ύπαρξής του, να συναναστραφεί με όποια πρόσωπα επιθυμεί, απαλλαγμένος από το αδηφάγο βλέμμα των άλλων. Έτσι, δρα αβίαστα, αποδεσμευμένος από τους συμβατικούς κανόνες, τον έλεγχο και την κριτική της κοινής γνώμης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το δικαίωμα αυτό καταπατάται ασύστολα. Η διείσδυση στην ιδιωτική ζωή επώνυμων και ανώνυμων προσώπων επιχειρείται ποικιλοτρόπως με διάφορα μέσα και τεχνικές, όπως με τη λήψη φωτογραφιών, τη βιντεοσκόπηση, την παρακολούθηση σταθερής και κινητής τηλεφωνίας, τον έλεγχο της διαδικτυακής επικοινωνίας, τη χρήση κάμερας σε δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες, τη χρήση δορυφόρων, τη συγκέντρωση πληροφοριών σε ηλεκτρονικές τράπεζες, τη δημοσιοποίηση σκανδάλων και τη συκοφαντική δυσφήμιση με λιβέλους¹, ρυπαρογραφήματα² και, τέλος, μέσω των αποκαλούμενων κατ' ευφημισμὸν κοινωνικών εκπομπών ή «reality», στις οποίες συνάνθρωποί μας ξεγυμνώνονται ψυχικά, αποκαλύπτοντας τα προβλήματά τους και κάθε τραυματική τους εμπειρία. Κύριοι υπαίτιοι αυτής της λυσσαλέας καταστρατήγησης της προσωπικής ζωής θεωρούνται τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία, προκειμένου να αυξήσουν τη θεαματικότητα - ακροαματικότητά τους, επιδίδονται σε ένα κυνήγι ρυπαρών ειδήσεων, εγείρουν την τάση για κουτσομπολιό μέσω του διασυρμού και της διαπόμπευσης³ προσώπων, προσβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο από τη μια την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και υποβαθμίζοντας από την άλλη την ποιότητα του πολιτισμού μας.

Συνυπεύθυνη καθίσταται και η κρατική εξουσία, που με το πρόσχημα της πρόληψης και της καταστολής παραβατικών συμπεριφορών, καθώς και της πάταξης του εγκλήματος, μετέρχεται μηχανισμούς «παγίδευσης» και περιχαράκωσης της ανθρώπινης ελευθερίας. Απόρροια αυτής της κατάστασης είναι η υφαρπαγή της ελευθερίας του ατόμου, το οποίο παύει έτσι να εκφράζεται και να δημιουργεί απρόσκοπτα, ενώ διακατέχεται από μόνιμο και καταλυτικό άγχος για κάθε ενέργειά του.

Συνένοχοι είμαστε, ασφαλώς, και εμείς, γιατί επιτρέπουμε να διαιωνίζονται αυτά τα φαινόμενα παρακολούθησης, κατασκοπείας και αστυνόμευσης του προσωπικού μας βίου. Ηθελμένα ή αθέλητα γινόμαστε δέκτες πληροφοριών, οι οποίες αφορούν την προσωπική ζωή συνανθρώπων μας. Με αυτόν τον τρόπο, ικανοποιούμε τη φιλοπερίεργη φύση μας και μετατοπίζουμε τα προβλήματά μας στον χώρο της λήθης για λίγο, καθώς αρεσκομάστε πολλές φορές να μαθαίνουμε πως κάποιος ταλανίζεται περισσότερο από εμάς. Δεν έχουμε συνειδητοποιήσει ότι ο ιδιωτικός βίος αποτελεί κομμάτι της ύπαρξής μας και η επιθυμία να είναι απαραβίαστος αποτελεί ύψιστο δικαίωμα, που επισφραγίζει την ελευθερία και τον αυθορμητισμό του ανθρώπου. Ως υπεύθυνοι πολίτες και ως αυτόνομες και ελεύθερες προσωπικότητες οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε το φαινόμενο και τις διαστάσεις που αυτό έχει λάβει, όσον αφορά και την έκταση και την έντασή του, και να αντιδράσουμε αμέσως, προκειμένου να διαφυλάξουμε αλώβητη την αξιοπρέπειά μας.

Μ. Πετροπούλου, εφ. Το Βήμα, 20.9.2012 (διασκευή)

1 Λίβελος: υβριστικό ή συκοφαντικό δημοσίευμα

2 ρυπαρογραφήματα: δημοσιεύματα με ιδιαίτερα προσβλητικό, ανήθικο και άσεμνο περιεχόμενο και ύφος

3 διαπόμπευση: περιφορά κάποιου δημοσίως με στόχο τον γενικό χλευασμό

Κείμενο

Το ερευνητικό ενδιαφέρον για τα μηνύματα της κινητής τηλεφωνίας

Από το να δαιμονοποιεί¹ κανείς τη σχέση των νέων ανθρώπων με τους εξελιγμένους κώδικες επικοινωνίας, είναι καλύτερα να προσπαθεί να τους καταλάβει. Τα μηνύματα μέσω κινητών τηλεφώνων δίνουν και παίρνουν, γραμμένα στο δευτερόλεπτο από δαχτυλάκια που χορεύουν ρυθμικά πάνω σε μικρά ή μεγαλύτερα πληκτρολόγια συσκευών και δίνουν μια εικονική διάσταση στην πιο απλή επαφή. Αριθμοί, σύμβολα, γραμματάκια πάνω στη γραμμή που υπαγορεύει ένα απόλυτο «πάντα σε επαφή». Και γιατί όχι άλλωστε; Όπως εξηγεί στην εφημερίδα «Repubblica» ο δρ. ψυχολογίας Ματέο Λαντσίνι, «η πλειονότητα των νέων δε σκέφτεται να υποκαταστήσει την πραγματική ζωή με την εικονική. Αντίθετα, η εικονική πραγματικότητα τους βοηθά να αποκτήσουν γνώση και αυτοπεποίθηση, για να αντιμετωπίσουν τον πραγματικό κόσμο».

Ησυχάσαμε κι απ' αυτή την έννοια προσωρινά, κι ας μη θεωρούμε απολύτως φυσιολογικό το... αέναο, αθόρυβο (ευτυχώς) σεργιάνι πάνω στα πληκτρολόγια. Άλλωστε, όπως έδειξε έρευνα Ιταλών επιστημόνων, οι ίδιοι οι γονείς χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο τα sms² για να πουν στα παιδιά τους ένα σωρό σημαντικά πράγματα, για τα οποία δε βρίσκουν τον χρόνο να μιλήσουν απευθείας.

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που η γλώσσα των sms απέκτησε από την πρώτη στιγμή ερευνητικό ενδιαφέρον. Ήδη έχουν εμφανιστεί μελέτες σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους με αντικείμενο την επικοινωνία μέσω sms.

Όμως, σε μια πρώτη φάση, δεν υπήρξε μεγάλος αριθμός αυθεντικών μηνυμάτων, από τα οποία να μπορούν οι επιστήμονες να εξαγάγουν ασφαλή και ολοκληρωμένα συμπεράσματα όσον αφορά τη γλώσσα των sms.

Στην Ελλάδα, το ερευνητικό πρόγραμμα «sms4science» προωθείται από δύο εργαστήρια του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στόχος του είναι η συγκρότηση ενός εκτεταμένου και κατάλληλα επεξεργασμένου σώματος κειμένων από αυθεντικά sms που έχουν γραφεί στα ελληνικά ή και σε greeklish³.

Το ελληνικό corpus θα είναι χρήσιμο σε κάθε κέντρο μελέτης της ελληνικής γλώσσας (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα) αλλά και σε εταιρείες ή φορείς που δραστηριοποιούνται στην αγορά των τηλεπικοινωνιών ή στο περιθώριό της (π.χ., πάροχοι κινητής τηλεφωνίας, κατασκευαστές εξοπλισμού, εταιρείες νέων υπηρεσιών, διαφημιστικές εταιρείες κ.λπ.).

Είναι καλό αυτό τώρα; Κάθε φαινόμενο έχει την καλή και την κακή του πλευρά. Ας ξεκινήσουμε από την καλή.

Ερευνητές του Πανεπιστημίου του Κόβεντρι μελέτησαν παιδιά ηλικίας μεταξύ 10 και 12 ετών, για να κατανοήσουν την επίδραση της γραφής μηνυμάτων μέσω κινητού στις γλωσσικές τους δεξιότητες και (προς μεγάλη έκπληξη πολλών) ανακάλυψαν ότι η χρήση των ιδιωματισμών των sms θα μπορούσε να επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της ανάγνωσης. Επιπλέον, η έρευνα δεν εντόπισε κανένα φθοροποιό στοιχείο της γλώσσας των sms πάνω στη συμβατική γραφή. «Αυτά που θεωρούμε ανορθογραφίες, στην ουσία δεν παραβαίνουν τους γλωσσικούς κανόνες και τα παιδιά διαθέτουν μια εκλεπτυσμένη αντίληψη της κατάλληλης χρήσης των λέξεων», υποστηρίζει η δρ Μπέβερλι Πλέστερ, επικεφαλής της μελέτης και εισηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Κόβεντρι.

Και άλλες έρευνες έχουν καταλήξει σε παρόμοια συμπεράσματα. Έρευνα του Πανεπιστημίου του Τορόντο για τον τρόπο που χρησιμοποιούν οι νέοι τα μηνύματα μέσω κινητών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η αποστολή sms είχε θετική επίδραση στον χειρισμό της γλώσσας.

Όσο για τα άσχημα; Εταιρεία μετρήσεων κατέγραψε ότι κάθε Αμερικανός στέλνει και λαμβάνει 2.272 μηνύματα τον μήνα, σύμφωνα με στοιχεία που αφορούν το τελευταίο δίμηνο του 2008. Το φαινόμενο αυτό ανησυχεί λοιπόν ψυχολόγους και γιατρούς που υποστηρίζουν ότι η τόσο μεγάλη υπερβολή στην επικοινωνία με μηνύματα μπορεί να προκαλέσει άγχος, αδυναμία συγκέντρωσης, πτώση της βαθμολογίας για μαθητές, φοιτητές,, έλλειψη ύπνου και τραυματισμούς στο μυϊκό σύστημα. Τα όρια είναι μάλλον η λύση, όπως άλλωστε συμβαίνει (δυστυχώς) σε κάθε περίπτωση!

Κ. Τζαβάρα, εφ. Ελευθεροτυπία, 24.6.2009 (διασκευή)

1 Δαιμονοποιεί: αποδίδει σε κάποιον ή κάτι απόλυτα αρνητικές ιδιότητες.

2 SMS (Short Message Service): κείμενα που διακινούνται μέσω των συσκευών κινητής τηλεφωνίας.

3Η λέξη greeklish είναι συνδυασμός των λέξεων greek και English. Greeklish χρησιμοποιούν κυρίως οι νέοι όταν επικοινωνούν μέσω μηνυμάτων.

ΣΟΦΙΑ Γ. ΜΕΣΙΓΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Κείμενο

Δημοσκοπήσεις και ΜΜΕ σήμερα στην Ελλάδα

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης τεκμηριώνουν, αλλά και νομιμοποιούν τον λόγο τους με το επιστημονικό/ή μη κύρος των δημοσκοπήσεων, διευρύνοντας, ταυτοχρόνως τα όρια επιρροής τους. Χρησιμοποιούν εκτεταμένα τις δημοσκοπήσεις και γενικότερα τις έρευνες κοινής γνώμης, όχι μόνο στις προεκλογικές περιόδους, αλλά και για την κάλυψη οποιουδήποτε ζητήματος αναδεικνύει η επικαιρότητα. Κατ' εξοχήν με τις δημοσκοπήσεις, τα Μέσα επιτυγχάνουν όχι απλώς να καλύπτουν τις ειδήσεις, αλλά και να τις δημιουργούν.

Ο τρόπος παρουσίασης των αποτελεσμάτων των δημοσκοπήσεων από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, παρά το γεγονός ότι έχει βελτιωθεί, παραμένει προβληματικός και πηγή μόνιμων αντιπαραθέσεων. Οι δημοσκοπήσεις παρουσιάζονται πολλές φορές διαστρεβλωμένα ή επιλεκτικά. Οι οργανισμοί ερευνών δεν μπορούν να ελέγξουν πώς τα Μέσα καλύπτουν και προβάλλουν και πολύ περισσότερο πώς τιτλοφορούν τα δεδομένα τους. Οι κώδικες δεοντολογίας για την παρουσίαση, που εφαρμόζονται από τις ενώσεις των εταιρειών ερευνών, δε δεσμεύουν κατά κανόνα και τα Μέσα.

Στην Ελλάδα παρόμοιος κώδικας έχει υιοθετηθεί μόνο από τη Δημόσια Τηλεόραση, χωρίς, όμως, και αυτός να έχει ισχύσει πρακτικά μέχρι σήμερα. Τα Μέσα στην πλειονότητά τους περιορίζουν το ενδιαφέρον τους στην πρόβλεψη του εκλογικού αποτελέσματος. Η υπερβολική προβολή και προσοχή που δίνουν στο ποιος προηγείται οδηγεί σε πτώχευση του δημόσιου και πολιτικού διαλόγου, σε απλοποίηση και στρέβλωση της εκλογικής διαδικασίας και της ποιότητας της Δημοκρατίας. Συμβαίνει πολύ συχνά αρκετά ενδιαφέρον υλικό, πέρα από την πρόθεση ψήφου ή τις δημοτικότητες των πολιτικών αρχηγών, να παραμελείται ή να προβάλλεται ελλιπώς. Επιπλέον, έχει υπάρξει μια τυποποίηση και μια «σύγκλιση» των ερευνητικών οργανισμών σε λίγες βασικές ερωτήσεις-μεταβλητές (πρόθεση ψήφου, δημοτικότητες πολιτικών αρχηγών, καταλληλότερος πρωθυπουργός κ.λ.π.) που αποτυπώνουν σχηματικά την πολύπλοκη και ραγδαία μεταβαλλόμενη πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα.

Η χρήση δημοσκοπήσεων έχει σημαντικές συνέπειες στη λειτουργία των Μέσων, αυξάνοντας σημαντικά την επιρροή τους και ενισχύοντας τη θέση τους απέναντι στα πολιτικά κόμματα. Οι συνέπειες που έχει για τα Μέσα η χρήση δημοσκοπήσεων συνοψίζονται σε τρία σημεία:

Κατ' αρχάς, ενισχύει σημαντικά τον ρόλο τους στην προεκλογική εκστρατεία και καθιστά, όπως ήδη ειπώθηκε, την τηλεόραση ηγεμονικό παράγοντα στην κάλυψη εκλογών. Σήμερα, στις περισσότερες χώρες δεν υπάρχει μέρα της προεκλογικής εκστρατείας κατά την οποία να μη δημοσιεύονται δημοσκοπήσεις. Την τελευταία εβδομάδα παρατηρείται κατακλυσμός, ενώ και κατά την ημέρα των εκλογών γίνονται προβλέψεις και αναλύσεις των αποτελεσμάτων με τη χρήση των exit polls¹.

Έπειτα, μια νέα διάσταση των δημοσκοπήσεων είναι ότι επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις κρίσεις και τα σχόλια των δημοσιογράφων και των σχολιαστών, καθότι αυτές σε γενικές γραμμές εκλαμβάνονται ως οι καλύτεροι δείκτες για τις αντιδράσεις του εκλογικού σώματος και την αποδοχή της προεκλογικής εκστρατείας από αυτό.

Τέλος, μέσω των δημοσκοπήσεων τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης μπορεί να επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό σήμερα την ημερήσια διάταξη της πολιτικής θεματολογίας, είτε θετικά είτε αρνητικά. Με τη διερεύνηση των διαθέσεων της κοινής γνώμης αναδεικνύουν συχνά ζητήματα που είναι παραμελημένα από τους πολιτικούς, αλλά ανησυχούν τους ψηφοφόρους και αποτελούν ενδεχομένως και κριτήριο ψήφου γι' αυτούς. Τέτοια θέματα σε διάφορες εκλογικές αναμετρήσεις έχουν αποδειχθεί η μετανάστευση, η εγκληματικότητα κ.λπ. Συμβαίνει, όμως, και το αντίθετο, να μετατοπίζουν δηλαδή για λόγους πολιτικούς το επίκεντρο του δημόσιου ενδιαφέροντος σε θέματα λιγότερο σημαντικά, υποβαθμίζοντας ή συσκοτίζοντας τα σημαντικότερα.

Γ. Μαυρής, εφ. Η Καθημερινή, 26.10.2003 (διασκευή).

Κείμενο

Η δεοντολογία υπάρχει, την έχω συναντήσει...

Υπάρχουν πολλές απόψεις για τη δημοσιογραφία. Οι μεν την αποκαλούν «λειτουργήμα», εφόσον χωρίς ενημερωμένους πολίτες δεν υπάρχει σωστή δημοκρατία. Άλλοι ακούν τη λέξη και γελάνε. Πάντως ο όρος περιλαμβάνει μιαν υπερβολή: ο Τύπος είναι και επιχείρηση και ο δημοσιογράφος είναι και εργαζόμενος, όπως όλοι οι άλλοι. Ορισμένοι δημοσιογράφοι, εκδότες ή ιδιοκτήτες ηλεκτρονικών ΜΜΕ, ό,τι κι λένε επισήμως, ενδιαφέρονται για τη δημοσιογραφία όπως θα ενδιαφέρονταν για την παραγωγή παπουτσιών. Το ζητούμενο είναι γι' αυτούς μόνον το άμεσο κέρδος που αποδίδει μια καλή επιχείρηση ή το έμμεσο που απορρέει από την επιρροή που ορισμένοι παράγοντες αποκτούν. Το αποστομωτικό επιχείρημα ενός ιδιαίτερα ειδικού¹ ραδιοτηλεοπτικού «αστέρα», πρωταγωνιστή αθλητισμού, ήταν ότι κέρδιζε (προ δεκαετίας) 1 δισ. τον χρόνο. Βεβαίως, δεν έχουν χαθεί το πάθος, το μεράκι, η θέληση συμμετοχής στα κοινά. Υπάρχουν. Το γνωρίζω. Τα συναντώ. Οι Αμερικανοί είναι άνθρωποι ντόμπροι. Ο Ρόι Χόουαρντ, ένας από τους ιστορικούς μεγιστάνες του Τύπου, είχε δηλώσει ευθέως στους συνεργάτες του εγκαινιάζοντας στο Ντιτρόιτ μια από τις εφημερίδες του: «Βρισκόμαστε εδώ αποκλειστικά σαν έμποροι ειδήσεων. Για να πουλάμε διαφήμιση και να την πουλάμε σε τιμή ενδιαφέρουσα για τους επενδυτές. Αλλά πρέπει πρώτα να παράγουμε μια εφημερίδα με ελκυστική ενημέρωση για να έχει καλή κυκλοφορία, ώστε να επιτρέψει στη διαφήμιση να είναι πιο αποτελεσματική». Συμπέρασμα: τα του «λειτουργήματος» πρέπει να αναζητηθούν αλλού. Και τότε ποια η διαφορά με τις εμπορικές τηλεοράσεις μας; Υπάρχουν και άλλες αμερικανικές εφημερίδες στις οποίες κυριάρχησε ο σεβασμός στην είδηση και στην έρευνα, καθώς και στην ευπρέπεια. Η εφημερίδα «New York Times» έχει την αρχή να δημοσιεύει «όλες τις ειδήσεις που πρέπει να τυπώνονται» - σημειώστε το «πρέπει» - με την προσθήκη ότι οι τίτλοι της εφημερίδας «δεν πρέπει να λερώνουν το τραπεζομάντιλο στο οποίο οι αναγνώστες της δοκιμάζουν το πρωινό τους». Αυτή η διπλή παράδοση διαιωνίζεται και στα ηλεκτρονικά μέσα. Τα μεν ζουν και βασιλεύουν μέσα στην πιο απίστευτη - και για μας - αθλιότητα. Τα δε, όπως τα μεγάλα εβδομαδιαία περιοδικά, διπλοτσεκάρουν την κάθε λέξη των παρουσιαστών τους, μπας και περάσει κάποιο λαθάκι. Αν είναι δυνατόν να μην περάσει... Και ποιος θα τολμούσε να ισχυριστεί ότι εφημερίδες όπως η «Washington Post» δεν επιτελούν λειτουργήμα. Δεν είναι διαφορετικοί οι προβληματισμοί σε μια χώρα όπου η δημοσιογραφία είναι παραδοσιακά πιο «λογοτεχνική» και πιο «προσωπική», δηλαδή στη Γαλλία, όπου συνυπάρχει η κυρίαρχη «Le Monde», και όχι μόνο, με κάθε λογής «σκουπίδια». Παντού ο Τύπος και τα ΜΜΕ προσφέρουν και την εφημερίδα-χώρο-διαφήμισης (ή το ραδιόφωνο και την τηλεόραση) αλλά και το λειτουργήμα. Όπως και στις ΗΠΑ όμως και όπως στις περισσότερες χώρες, όπου οι τεχνολογικές εξελίξεις έγιναν πιο νωρίς αλλά με βραδύτερους από εδώ ρυθμούς, ορισμένοι κανόνες επιζούν και ενίοτε, σε δύσκολες στιγμές, επικρατούν. Μερικές φορές και με τη σύμπραξη της ποινικής δικαιοσύνης. Ποιοι είναι αυτοί οι απλοί κανόνες; Η διασταύρωση των ειδήσεων. Η συνείδηση της ευθύνης απέναντι στο κοινό και την κοινωνία. Η περίσκεψη. Η μη δημοσίευση ακόμη και διασταυρωμένων πληροφοριών για πρόσωπα χωρίς και τη δική τους άποψη. Η αποφυγή κάθε υπερβολής. Η πεποίθηση ότι η συκοφαντία είναι θανάσιμο δημοσιογραφικό αμάρτημα. Η αντίληψη ότι ο δημοσιογράφος δεν πρέπει να συγχέει τον ρόλο του με εκείνον του αστυνομικού και του δικαστή. Η δημόσια αναγνώριση του λάθους και η αποκατάσταση κάθε αδικημένου. Η άρνηση δημοσίευσης δοτών πληροφοριών, καθώς και η άρνηση υπακοής σε εξωδημοσιογραφικά κέντρα και προσταγές. Το ασυμβίβαστο του δημοσιογραφικού επαγγέλματος με τα επαγγέλματα του διαφημιστή, του δημοσιοσχεσίτη και του υπαλλήλου Γραφείων Τύπου. Πολλά από αυτά περιλαμβάνονται και στα δικά μας κείμενα δεοντολογίας. Προβλέπονται και κυρώσεις. Όμως οι παρεκτροπές είναι πολλές, καθημερινές, προκλητικές και επικίνδυνες. Παλαιότερα, μπορεί οι εφημερίδες να ήταν πιο «κομματικές», όμως οι δημοσιογράφοι, χωρίς τα σημερινά «λούσα» των ολίγων, είχαν μεγαλύτερη αξιοπρέπεια. Μεσολάβησε όμως με τη χιονοστιβάδα των ηλεκτρονικών μέσων μια γενικευμένη απορρύθμιση.

P. Σωμερίτης, εφημ. Το Βήμα, 10.2.2002 (διασκευή).

1 ειδικός: αυτός που μας προκαλεί ένα ιδιαίτερα έντονο συναίσθημα αποστροφής, απέχθειας

Κείμενο

Η εύκολη κριτική στην τηλεόραση είναι η δύσκολη κριτική στον Τύπο

Σχεδόν καθημερινά ασκείται στην τηλεόραση ένα είδος εύκολης κριτικής, σύμφωνα με την οποία η τηλεόραση είναι απλά ένα χαζοκούτι. Όλες οι μεγάλες εφημερίδες έχουν καθιερώσει στήλες που ειδικεύονται σ' αυτήν την κριτική. Μάλιστα, οι σχετικές στήλες θα μπορούσαν να ονομάζονται «ζαπίσματα» από τον τρόπο παράθεσης των κριτικών σχολίων, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η έρευνα των τηλεοπτικών εκπομπών. Ακόμη και οι μη εντεταλμένοι επιφυλλιογράφοι επωμίζονται προθύμως μια περιστασιακή επί παντός κριτική στην τηλεόραση.

Βέβαια, οι προϋποθέσεις της εύκολης κριτικής είναι εξίσου εύκολες. Η πρώτη συνθήκη είναι «υλική» μάλλον, παρά συμβολική. Η κριτική ασκείται από ένα απειλούμενο μέσο, τον Τύπο, σε ένα μέσο που κυριάρχησε, την τηλεόραση. Στην κριτική της τηλεόρασης από τον Τύπο λανθάνει¹ ένα παιχνίδι χαμένης εξουσίας. Άλλωστε, οι συμβολικοί όροι με τους οποίους ασκείται η κριτική προϋποθέτουν ακριβώς τη διάκριση ενός «χαμηλού» από ένα «υψηλό» μέσο. Η κριτική προέρχεται από μέσο που θεωρεί εαυτόν ανώτερο, με όλη την ευλογοφάνεια αυτής της προϋπόθεσης. Επιπλέον, η διάκριση «χαμηλού»-«υψηλού» μέσου αντιστοιχεί στην ύποπτη διάκριση «χαμηλής»-«υψηλής» κουλτούρας.

Όμως, ας μην παραβλέψουμε μία ακόμη προϋπόθεση. Ότι η κριτική στην τηλεόραση, ακριβώς χάρη στην επαναληψιμότητά της, είναι τόσο κοινότοπη όσο τουλάχιστον αυτό που κατακρίνει. Μία από τις κοινοτοπίες της τηλεόρασης είναι ότι, τι και να δείχνει, προβάλλει τελικά ένα πράγμα, έναν τρόπο ζωής, ένα ήθος, το ήθος δηλαδή των ανθρώπων που καταναλώνουν αντί να αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους. Μία ακόμη κοινοτοπία είναι ότι το «κακό» πουλάει περισσότερο από το «καλό» και γι' αυτόν τον λόγο είναι αντιστρόφως ανάλογες οι ακροαματικότητες των καναλιών και οι κυκλοφορίες των φύλλων. Κοινότοπη είναι και η φοβία ότι η υψηλή κουλτούρα κινδυνεύει να μολυνθεί από τη χαμηλή.

Ωστόσο, αντί να ελέγξουμε τις προϋποθέσεις τέτοιων κοινοτοπιών, που υποτιμούν τον ενημερωτικό και παιδευτικό ρόλο της τηλεόρασης, θα ήταν χρησιμότερο να τις στρέψουμε στον εαυτό τους, για να δούμε τι θα απέφεραν σε μίαν υποθετική κριτική προς τον ίδιο τον Τύπο. Τότε, ίσως να διαπιστώναμε ότι η εύκολη κριτική στην τηλεόραση είναι η δύσκολη κριτική στον Τύπο. Βέβαια, σ' ένα τέτοιο «αναστοχαστικό» εγχείρημα, θα μπορούσαμε να αναλογιστούμε πρώτα πρώτα γιατί ο παραπανίσιος έντυπος κριτικός λόγος δεν ξοδεύεται στο ίδιο το μέσο από το οποίο εκπορεύεται; Γιατί σπανίζουν, λοιπόν, στις εφημερίδες οι στήλες ανοιχτού διαλόγου, διεξοδικής επιχειρηματολογίας και τεκμηριωμένης καταγγελίας; Γιατί σπανίζουν στις εφημερίδες οι στήλες κριτικής των εφημερίδων;

Μήπως, όμως, ένας τέτοιος τύπος κριτικής θα παραβίαζε το άρρητο consensus² του Τύπου, που, για να συντηρείται, έχει ανάγκη από έναν εξωτερικό εχθρό, ένα άλλοθι, την τηλεόραση; Ή μήπως οι εφημερίδες, ειδικά αυτό το μεγάλο ποσό που αθροίζεται κάθε Κυριακή, δεν έχουν σαβούρα; Ας μην υποτιμάμε αυτό που ο αναγνώστης ξέρει. Ξέρει δηλαδή να πετάει, περιορίζοντας όσα του προσφέρονται στην πραγματική τους αξία, η οποία κυμαίνεται στο ένα περίπου ευρώ, και σε όσα βεβαίως πραγματικά τον ενδιαφέρουν. Κυρίως, ας μην υποτιμήσουμε το γεγονός ότι ο αναγνώστης διαβάζει εφημερίδα με τον τρόπο ακριβώς που οι περισσότεροι βλέπουμε τηλεόραση, με «ζαπίσματα».

Τέλος, όσον αφορά στο ζήτημα των πολλαπλών εξαρτήσεων και διαπλοκών του Τύπου, ας περιοριστούμε στα «υψηλά» θέματα, όπως ο Τύπος τα εννοεί, κι ας αναρωτηθούμε: μέσα από ποιες και πόσες εξαρτήσεις, διευκολύνσεις και παρεΐστικα κανακέματα, παρά τις μεγαλοστομίες, προσεγγίζει ο Τύπος τα μεγάλα, τα υψηλά θέματα του πολιτισμού.

Σπ. Μοσχονάς, εφημ. Η Καθημερινή, 8.4.2001(διασκευή).

¹ λανθάνω: δε γίνομαι άμεσα αντιληπτός, δεν εκδηλώνομαι φανερά, υπάρχω κρυμμένος

Κείμενο

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και προστασία της ιδιωτικότητας

Οι τελευταίες εβδομάδες δεν ήταν ιδιαίτερα λαμπρές για το εταιρικό προφίλ¹ του facebook, της δημοφιλέστερης σελίδας κοινωνικής δικτύωσης. Η συνήθως απρόσκοπτη² επέλασή του στο Διαδίκτυο στιγματίστηκε από μαζικές αντιδράσεις για την έκθεση ακόμη μεγαλύτερου ποσοστού δεδομένων των χρηστών του σε δημόσια χρήση. Με ομαδική αποχώρηση στις 31 Μαΐου ή αποχή στις 6 Ιουνίου αντιδρούν οι χρήστες στους νέους όρους χρήσης του.

Συγκεκριμένα, οι νέοι όροι χρήσης, που υποχρεωτικά αποδέχεται κάθε εγγεγραμμένος και ισχύουν από τις 22 Απριλίου 2010, χαρακτηρίζουν εξ ορισμού δημόσια όλα όσα αναρτά κανείς εκεί. Κάθε φορά που χρησιμοποιεί μια εφαρμογή (παίζει ένα παιχνίδι, παίρνει μέρος σε ένα χιουμοριστικό συγκριτικό τεστ με τους φίλους του, γράφεται σε μια ομάδα διαμαρτυρίας ή υποστήριξης κ.λπ.) είναι σα να κάνει μια δημόσια ανακοίνωση, που υπερβαίνει τα όρια της - ούτως ή άλλως τεράστιας - κοινότητας του facebook. Όλες αυτές οι δημοσιεύσεις είναι διαθέσιμες για εμπορική χρήση από υπηρεσίες και εταιρείες τις οποίες ο χρήστης πιθανότητα αγνοεί εντελώς, αλλά στο αρχείο των οποίων εκείνος θα αποτελεί μια αξιοποιήσιμη μονάδα για εμπορικούς και άλλους σκοπούς. Ακόμη κι αν ο ίδιος διαγράψει κάποτε τον λογαριασμό του, αυτά τα δεδομένα θα εξακολουθήσουν να είναι δημόσια και να προσφέρονται για τις παραπάνω χρήσεις, εφόσον τα έχει μοιραστεί με φίλους του στο δίκτυο - εκτός αν τα διαγράψουν και εκείνοι.

Παρ' όλα αυτά, λίγες χιλιάδες ατόμων δηλώνουν έτοιμοι να αποχωρήσουν ομαδικά στις 31 Μαΐου, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τον μη σεβασμό στα προσωπικά δεδομένα τους. Άλλοι προτιμούν ηπιότερη αντίδραση και οργανώνουν αποχή από το μέσο (δηλαδή δε θα συνδεθούν) στις 6 Ιουνίου. Το σημερινό κίνημα εναντίον του facebook δεν είναι το πρώτο. Μικρές ομάδες προσπάθησαν αρκετές φορές στο παρελθόν να οργανώσουν μαζικές διαμαρτυρίες και αποχωρήσεις από το δίκτυο χωρίς εντυπωσιακά αποτελέσματα. Η απήχηση των αντιδράσεων μοιάζει με τσίμπημα καρφίτσας σε ελέφαντα, αν αντιπαραβάλουμε τις αποχωρήσεις με τις νέες εγγραφές. Ο αριθμός των ενεργών μελών έχει υπερβεί τα 400 εκατομμύρια και είναι υπερδιπλάσιος σε σχέση με πέρσι.

Μια πιο δημιουργική αντίδραση, ωστόσο, στη μαζική εμπορευματοποίηση των δεδομένων που ανταλλάσσουν οι χρήστες μέσωσ όπως το facebook, αντιπροτείνουν τέσσερις πιτσιρικάδες σπουδαστές πληροφορικής από τη Νέα Υόρκη, οι οποίοι σχεδίασαν το Diaspora, ένα μοντέλο κοινωνικού μέσου που θα επιτρέπει τη δικτύωση και ανταλλαγή πληροφοριών, όπως τα έχει συνηθίσει ο κόσμος αλλά με διασύνδεση των υπολογιστών των διαδικτυακών φίλων (αντί της παραχώρησής τους σε βάσεις δεδομένων, σε σιλ facebook). Η ιδέα τους βρήκε απρόσμενα μεγάλη χρηματοδότηση από δωρεές και υπόσχονται να την υλοποιήσουν μέχρι τον Σεπτέμβριο. Ασφαλώς δεν θα καταφέρουν να αφυπνίσουν την τεράστια μάζα χρηστών που αδιαφορούν για την προστασία της ιδιωτικότητάς τους, αλλά υπάρχει πολύς «ψαγμένος» κόσμος που περιμένει με αγωνία να δει το Diaspora στην πράξη.

Αγ. Μπουμπούκα, εφημ. Ελευθεροτυπία, 23.5.2010 (διασκευή).

1 εταιρικό προφίλ: τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας εταιρείας

2 απρόσκοπτος: αυτός που γίνεται χωρίς προσκόμματα, που δε συναντάει εμπόδια, ο ομαλός

Κείμενο

Τηλεόραση και πολιτισμός

Μύδροι¹ εξαπολύονται τον τελευταίο καιρό κατά της ελληνικής ιδιωτικής τηλεόρασης, με αφορμή τις τουρκικές σειρές που καθημερινά παρελαύνουν στις οθόνες μας. Από τον Μουράτ στην Ασί και απ' εκεί στον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή και πάει λέγοντας ... Ως συνήθως, στη χώρα που αιώνες πριν γέννησε το μέτρο χάνουμε το μέτρο αιώνες μετά. Πράγματι η τηλεόραση αποτελεί έναν ευανάγνωστο δείκτη πολιτισμού. Πράγματι οι τηλεοπτικές παραγωγές, ιδιαίτερα οι καθημερινές, μπορούν να επιφέρουν αυτό που αποκαλούμε πολιτισμική αλλοτρίωση, ξενομανία κ.λ.π. Πράγματι η ελληνική τηλεόραση, ακόμα και η ιδιωτική, που σέβεται τον ρόλο και το κοινό της, οφείλει να υποστηρίξει ελληνικές παραγωγές, δείγματα πολιτιστικά της δικής μας κουλτούρας, που θα αποτελέσουν και καταπίστευμα² για το μέλλον. Από τις παραπάνω διαπιστώσεις, όμως, έως τη δαιμονοποίηση των τουρκικών σίριαλ υπάρχει μεγάλη απόσταση, που διανύεται αυθαίρετα και, μετά από πολλά λογικά χάσματα, οδηγούμαστε στο «συμπέρασμα» του αφελληνισμού. Πρώτον, διότι η τηλεόραση αποτελεί περισσότερο αντανάκλαση του πολιτισμού μας και λιγότερο γενεσιουργό αιτία. Σίγουρα και η ίδια, με τη δυναμική της εικόνας που διαθέτει, μεταβάλλεται προοδευτικά από αιτιατό³ σε αίτιο πολιτισμικής αλλοτρίωσης. Δεν αντανάκλα δηλαδή μόνο τον πολιτισμό μας, αλλά και τον διαμορφώνει. Όμως δε φταίει αυτή, που πολλοί νέοι σήμερα συγχέουν στο μυαλό τους την ελληνική επανάσταση με τον ελληνοϊταλικό πόλεμο. Ακόμα, δε φταίει η τηλεόραση για το γεγονός ότι οι Νεοέλληνες μετά την απελευθέρωσή τους από τον τουρκικό ζυγό πέταξαν στα σκουπίδια, ούτε καν στην ανακύκλωση, τις λαϊκές τους παραδόσεις, τα λαϊκά τραγούδια, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική τους και τόσα άλλα πολύτιμα δείγματα ενός πολιτισμού που άνθισε σε αντίξοες συνθήκες, στο όνομα ενός άκριτου και άναρχου εξευρωπαϊσμού. Για όλα τα παραπάνω δεν ευθύνονται τα τουρκικά σίριαλ ... Εξάλλου, η ξενομανία μας δεν είναι φαινόμενο τωρινό, αφού ξένες τηλεοπτικές σειρές και παραγωγές ή φτηνές απομιμήσεις τους μας συντροφεύουν εδώ και δεκαετίες, και οι οποίες δεν είναι τουρκικής προέλευσης. Παράλληλα, οι χολυγουντιανές ταινίες μονοπωλούν σχεδόν τις κινηματογραφικές μας προτιμήσεις, αποτελώντας οχήματα γλώσσας, αξιών, μόδας, πολιτισμού. Για πολλά χρόνια, επίσης, οι Έλληνες παρακολουθούσαν κατά δεκάδες τις κατά τα άλλα συμπαθέστατες λατινοαμερικάνικες σαπουνόπερες. Τέλος, είναι αλήθεια ότι η ιδιωτική κυρίως τηλεόραση ευθύνεται για τη στήριξη της εγχώριας τηλεοπτικής παραγωγής. Ωστόσο, η επιλογή αυτή δεν είναι μονόδρομος. Μέρος της ευθύνης χρειάζεται να αναλάβουν και οι παραγωγοί, οι οποίοι καταφεύγουν στην εύκολη λύση της αντιγραφής ξενικών προτύπων, αλλά και το κοινό. Το τελευταίο, ενώ διαμαρτύρεται για τις τουρκικές σειρές, τις επιβραβεύει με υψηλές τηλεθεάσεις. Συνεπώς, μια ελληνική τηλεόραση, με όλη τη σημασία της λέξης, απαιτεί συλλογική προσπάθεια και διάθεση, για να παράγει αυτό που λέμε πολιτισμό. Απαιτεί ειλικρινή παραδοχή των ημαρτημένων, αυτεπίγνωση και όχι ανέξοδη και εύκολη κριτική κατά πάντων. Οι Άγγλοι ετοιμάζονται να εισάγουν τα αρχαία ελληνικά ως βασικό μάθημα στα σχολεία τους. Λέτε να αποφάσισαν να «παραδώσουν γη και ύδωρ» στο λαμπρό, ομολογουμένως, ελληνικό πολιτισμό;

Γ. Λιάπης, εφημ. Το Βήμα, 30.11.2012 (διασκευή).

1 μύδρος: οβίδα κανονίου //(μεταφορικά) έντονη κριτική, κατηγορίες εναντίον κάποιου

2 καταπίστευμα: αγαθό που εμπιστευόμαστε σε κάποιον για να το διατηρήσει στο μέλλον

3 αιτιατό: το αποτέλεσμα που δημιουργείται από μια αιτία

Κείμενο

Η τηλεόραση ως «φθηνή πολυτέλεια»

Πρόσφατα άκουσα τυχαία έναν άνδρα γύρω στα 35 - 40 να περιγράφει πόσο όμορφα θα περνάει τώρα που απολύθηκε. «Δεν τους έχω ανάγκη», έλεγε σαν να προσπαθούσε να δώσει κουράγιο στον εαυτό του. «Έχω την τηλεόραση plasma, 42 ίντσες όλες δικές μου, φαγητό τζάμπα, γιατί να δουλεύω για ένα κομμάτι ψωμί; Όλη μέρα ξάπλα μπρος στην plasma». Δεν ξέρω ποιος θα του εξασφαλίζει τη δωρεάν σίτιση. Ενδεχομένως οι συνταξιούχοι γονείς ή κάποιο εισόδημα στο χωριό. Όμως, ο άνθρωπος αυτός θέλοντας να δώσει κουράγιο στον εαυτό του περιέγραφε μια ονειρική ζωή αεργίας και ανένης τηλεθέασης.

Η μεγάλη έγχρωμη τηλεόραση με επίπεδη οθόνη, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, το κινητό τηλέφωνο δεν είναι πια σημάδια πλούτου, αλλά βασικά αγαθά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της φετινής απογραφής πληθυσμού στο Μεξικό, τα νοικοκυριά που έχουν τηλεόραση (93%) είναι περισσότερα από αυτά που διαθέτουν ψυγείο (82%) ή ντους (65%), «κάτι αρκετά περίεργο για μια ζεστή χώρα με φριχτή τηλεόραση», παρατηρεί σοκαρισμένος ο συντάκτης του σχετικού άρθρου στο περιοδικό «Economist».

Σε μια έρευνα για την πείνα στον κόσμο, στο τρέχον τεύχος ενός άλλου περιοδικού, του «Foreign Policy», οι μελετητές ρωτούν έναν πάμπτωχο χωρικό στην Ινδονησία γιατί αγόρασε τηλεόραση, τη στιγμή που η οικογένειά του λιμοκτονεί. Εκείνος γελάει και απαντά: «Μα, η τηλεόραση είναι πιο σημαντική από το φαγητό!». Και όχι μόνο η τηλεόραση, αλλά και το κινητό τηλέφωνο. Μετανάστες που δεν έχουν ούτε στρώμα να πλαγιάσουν χρειάζονται το κινητό για να επικοινωνούν με συγγενείς και συμπατριώτες τους στην Ευρώπη ή στην πατρίδα τους. Η μικρή αυτή συσκευή γίνεται η πυξίδα που τους βοηθάει να μη θαλασσοπνίγονται. Οι ίδιοι οι πρόσφυγες αποτυπώνουν στο βίντεο του κινητού τους τις στιγμές του απόπλου από τις ακτές της Βόρειας Αφρικής των σαπιοκάραβων που θα τους μεταφέρουν στη Λαμπεντούζα¹ (αν σταθούν τυχεροί και δεν τους καταπιεί η φονική Μεσόγειος). Γέλια, χαρές και το καράβι σαλπάρει.

Συχνά η τηλεόραση, ανεξάρτητα από το πόσο άθλιο ή εκλεκτό είναι το πρόγραμμά της, κάνει μια δύσκολη ζωή, μοναχική ή μη, υποφερτή. Η έξοδος από το σπίτι κοστίζει και γι' αυτό η άνοδος της ανεργίας συνοδεύεται από αύξηση της τηλεθέασης. Όπως δείχνουν σχετικές μετρήσεις, από τον Οκτώβριο του 2010 έως τα μέσα Μαρτίου του 2011, η μέση ημερήσια τηλεθέαση στην Ελλάδα (5 ώρες και 12 λεπτά) ήταν 10 λεπτά υψηλότερη απ' ό,τι το αντίστοιχο περυσινό χρονικό διάστημα, αν και πολλοί απομακρύνονται από την τηλεόραση και παρακολουθούν τις ταινίες και τις εκπομπές της αρεσκείας τους στην οθόνη του υπολογιστή τους ή ξοδεύουν ατέλειωτες ώρες περιπλανώμενοι στο Διαδίκτυο.

Επομένως, σε συνθήκες ύφεσης, είναι πιο εύκολο να στραφεί κανείς στις λεγόμενες «φθηνές πολυτέλειες», παρά να επιδιώξει την κοινωνική δράση ή την πνευματική του καλλιέργεια. Άξενος και απειλητικός γίνεται ο πραγματικός κόσμος, γιατί αυτός αλλάζει, ενώ εμείς βουλιάζουμε. Είναι κωμικό ίσως και απάνθρωπο να ρωτήσουμε έναν άνεργο γιατί ζει μέσω της οθόνης, αντί να διαβάζει βιβλία, να ακούει μουσική, να επισκέπτεται μουσεία και γκαλερί ή να αφοσιωθεί στον εθελοντισμό. Οι άνθρωποι θέλουν να ζουν στην εποχή τους, να μαθαίνουν για τον μεγάλο κόσμο (έστω για κάποιες «φέτες» του) και όχι απλώς να επιβιώνουν. Τέλος, όσο οι αποφάσεις στον μεγάλο κόσμο λαμβάνονται χωρίς εμάς, όσο η εργασία γίνεται όνειρο απατηλό ή προσωρινό, τόσο βυθιζόμαστε σε έναν ιδιωτικό μικρόκοσμο, γινόμαστε αφεντικό του τηλεκοντρόλ ή του πληκτρολογίου και χτίζουμε εικονικές φιλίες και ταυτότητες.

Μ. Τζιαντζή, εφ. Η Καθημερινή, 15.5.2011 (διασκευή)

1 Λαμπεντούζα: ιταλικό νησί ανάμεσα στη Σικελία και τις ακτές της Τυνησίας, από το οποίο εισέρχονται συχνά μετανάστες στην Ευρώπη.

Κείμενο

Ο εθισμός στην τηλεόραση

Μπαίνουμε στο σπίτι και η πρώτη μας κίνηση είναι να πατήσουμε το κουμπί του τηλεκοντρόλ. Συζητούμε με φίλους, αλλά το μάτι όλο ξεγλιστρά προς την πολύχρωμη οθόνη, δεν μπορούμε να συγκεντρωθούμε στη συζήτηση, αλλά δεν κλείνουμε και την τηλεόραση. Κατηγορούμε έντονα το περιεχόμενο των τηλεοπτικών προγραμμάτων, αλλά δεν παραλείπουμε να τα παρακολουθούμε. Οι περισσότεροι, λοιπόν, έχουν με την τηλεόραση μια σχέση αγάπης-μίσους. Χαζοκούτι από τη μια, αλλά απαραίτητος σύντροφος στην καθημερινότητα. Τουλάχιστον τρεις ώρες την ημέρα περνούν κατά μέσο όρο οι κάτοικοι των αναπτυγμένων χωρών μπροστά στις τηλεοράσεις. Όταν ένα άτομο φτάσει στην ηλικία των 75 ετών, θα έχει περάσει τα εννιά χρόνια της ζωής του βλέποντας τηλεόραση. Πρόκειται πια για την τρίτη ανθρώπινη δραστηριότητα μετά την εργασία και τον ύπνο. Πολλοί άνθρωποι συμπεριφέρονται σαν να είναι εξαρτημένοι από τη μικρή οθόνη. Ή μήπως είναι; Τελικά η τηλεόραση προκαλεί εθισμό κλινικού τύπου; Μια τέτοια υπόθεση δεν είχε απασχολήσει μέχρι τώρα τους ερευνητές, παρά μόνο με τη μεταφορική της έννοια. Όμως, ένα πρόσφατο άρθρο στο περιοδικό «Scientific American» θέτει ξανά το ερώτημα. Όσοι βλέπουν υπερβολικά πολύ τηλεόραση εμφανίζουν συμπτώματα εθισμού, σημειώνει. Μάλιστα, οι συγκεκριμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι υπάρχει μια ενστικτώδης βιολογική αντίδραση του ανθρώπου, η «αντίδραση προσανατολισμού», που δημιουργεί μια έλξη προς μια συσκευή, όπως η τηλεόραση, που εκπέμπει έντονα χρώματα και ήχους, με απότομες εναλλαγές σκηνών και ακουσμάτων. Θεμελιωτής της αντίδρασης προσανατολισμού είναι ο Ιβάν Παβλόφ, ο οποίος χρησιμοποίησε στα πειράματά του σκυλάκια¹. Δυστυχώς, ο άνθρωπος-τηλεθεατής μέσω της υπερβολικής κατανάλωσης τηλεοπτικών προϊόντων μοιάζει να συναγωνίζεται σε υποταγή και αβουλία τα μικρά σκυλάκια, με τα οποία πειραματιζόταν ο Παβλόφ. Ίσως, βέβαια, δεν είναι αναγκαίο να αναζητήσουμε τις αιτίες της τηλεοπτικής γοητείας σε βιολογικούς παράγοντες. «Έγχρωμη τηλεόραση, ασπρόμαυρη ζωή», έγραφε ένα σύνθημα στους τοίχους. Ίσως, λοιπόν, πριν καταδικάσουμε την τηλεόραση, που κάτω από άλλες συνθήκες θα μπορούσε να είναι ένα μέσο ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό, ας προβληματιστούμε για τη μουντή και άχαρη ζωή, η οποία συχνά μοιάζει ακόμα πιο ανιαρή και χυδαία από το κάθε «μπικκ μπράδερ»². Ας αντιδράσουμε για τους κοινωνικούς όρους της εργασιακής εξουθένωσης και της διαπροσωπικής απομόνωσης, που μετατρέπει και τα σκουπίδια της τηλεόρασης σε διαμάντια σε τιμή ευκαιρίας. Για δεκαετίες οι επιστήμονες έχουν μελετήσει την επίδραση που έχει η τηλεόραση στην ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως για παράδειγμα οι συχνές στιγμές βίας. Λιγότερο, όμως, έχει μελετηθεί η ίδια η σαγήνη του μέσου στον άνθρωπο, δηλαδή το ίδιο το μέσο και όχι το μήνυμα. Ή μήπως αντίστοιχα με την περίφημη ρήση «το μέσο είναι το μήνυμα», ισχύει ότι «το μέσο είναι το πρόβλημα»! Γ. Ελαφρός, εφ. Η Καθημερινή, 17.3.2002 (διασκευή).

¹ Στα πειράματα αυτά ο Παβλόφ χρησιμοποίησε δύο ομάδες σκύλων, που λάμβαναν το γεύμα τους καθημερινά την ίδια ώρα. Η μία ομάδα άκουγε τον χτύπο ενός κουδουνιού λίγα λεπτά πριν από τη χορήγηση της τροφής. Όταν, μετά από ένα χρονικό διάστημα, ο Παβλόφ άρχισε να χτυπά το κουδούνι σε άσχετες ώρες χωρίς να προσφέρει τροφή, διαπίστωσε ότι οι σκύλοι ανταποκρίνονταν, όπως ακριβώς όταν τους πρόσφερε τροφή: τους έτρεχαν τα σάλια. Στην άλλη ομάδα σκύλων δεν υπήρχε η ίδια αντίδραση. Η διασύνδεση μεταξύ δύο ερεθισμάτων έγινε γνωστή ως εξαρτημένο ανακλαστικό και η διαδικασία ονομάστηκε κλασική εξάρτηση. Μέσω αυτής επέρχεται σημαντική αλλαγή της συμπεριφοράς.

Κείμενο

Ρατσισμός

Ο ρατσισμός δεν είναι ένας και ενιαίος. Υπάρχουν, όμως, ορισμένα χαρακτηριστικά κοινά σε όλους τους ρατσισμούς. Έτσι, κάθε ρατσισμός στηρίζεται σε αρνητικά στερεότυπα, δηλαδή σε προκαταλήψεις για τις άλλες, τις ξένες φυλές. Ο ρατσιστής γνωρίζει ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς και στις επιμέρους κοινωνικές ομάδες. Όμως, τις διαφορές αυτές τις απολυτοποιεί, τις θεωρεί αναλλοίωτες και αιώνιες, ενώ τη δική του φυλή τη θεωρεί ανώτερη από όλες τις άλλες. Επιπλέον, θεωρεί ότι τα χαρακτηριστικά μιας ορισμένης ομάδας είναι ομοιογενή για όλα τα μέλη της. Δεν αναγνωρίζει δηλαδή ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη ακόμα και της δικής του ομάδας-φυλής. Πρόκειται βεβαίως για πίστη και όχι για γνώση.

Είναι αλήθεια ότι στο πλαίσιο των ομάδων οι πάντες σχηματίζουν θετικά στερεότυπα για τους δικούς τους (την έσω ομάδα) και προκαταλήψεις για τους τρίτους (την έξω ομάδα). Προκαταλήψεις διαμορφώνουμε όλοι από τα πρώτα στάδια της ανατροφής μας, εφόσον δεν μπορούμε να σχηματίσουμε ταυτότητα χωρίς τη διάκριση «εμείς - αυτοί». Αυτό συνέβαινε ανέκαθεν. Εκείνο όμως που δεν είναι αναπόφευκτο είναι η εμμονή και η καθήλωση κάποιου στις κληρονομημένες από το κοινωνικό του περιβάλλον προκαταλήψεις. Επομένως, ρατσιστής είναι εκείνος που δε δέχεται ποτέ να υποβάλει σε κριτική συζήτηση τις προκαταλήψεις του. Ο ρατσιστής δεν είναι απλώς δύσπιστος στο ένα ή το άλλο επιχείρημα, αλλά απορρίπτει τη χρήση του λόγου. Αυτό συμβαίνει, γιατί συνδέει τις υπαρκτές διαφορές με ορισμένες φαντασικές, έτσι ώστε οι πρώτες να αποτελούν άλλοθι για τις δεύτερες.

Ουσιαστικά, ο ρατσισμός δεν αποτελεί μια στάση που προέρχεται από μια πραγματική διαφορά με τους άλλους. Απεναντίας, ο ρατσισμός δημιουργεί μια αιτία προκειμένου να εκδηλωθεί. Ακόμα κι αν δεν υπάρχει η αιτία, θα εφευρεθεί. Η πίστη στην πρόταση «οι Εβραίοι σφάζουν παιδιά Χριστιανών» ή «όλοι οι Αλβανοί είναι εγκληματίες» είναι από λογική άποψη αστήρικτη. Από ψυχολογική άποψη, όμως, εξηγείται, γιατί προσφέρει άλλοθι για την εκδήλωση επιθετικότητας απέναντι στις ομάδες-θύματα. Η υπερβολική έξαψη, η «υπερ-αντίδραση» με την οποία ο ρατσιστής απορρίπτει τον άλλο, δεν έχει καμιά σχέση με την εκάστοτε πραγματική αφορμή, όποτε κι αν αυτή δοθεί.

Φυσικά, ο ρατσισμός συγγενεύει με την ξενοφοβία και τον εθνοκεντρισμό. Μάλιστα, πολλές φορές συνυπάρχει μαζί τους και διαμορφώνει μια κατάσταση συγκοινωνούντων δοχείων. Ωστόσο, η ξενοφοβία μπορεί να μη στηρίζεται σε μια ανορθολογική πίστη στη βιολογική ανωτερότητα της φυλής αλλά σε απλή άγνοια. Επίσης, ένας εθνικιστής μπορεί να υποτιμά τα άλλα έθνη. Όμως, δεν είναι απαραίτητο να επιθυμεί την εξαφάνισή τους. Η ιδιαιτερότητα του ρατσιστή έγκειται στο ότι εκτός από την πίστη του στη διαφορά της δικής του ανώτερης, καλής και καθαρής φυλής επιθυμεί την εξαφάνιση των άλλων, επιθυμεί την εξαφάνιση των διαφορών (ανεξάρτητα από το αν πραγματοποιεί την επιθυμία αυτή).

Στις μέρες μας έχει αλλάξει και το περιεχόμενο του ρατσισμού. Σήμερα η έννοια της ράτσας έχει περιθωριοποιηθεί, μια και αποδείχτηκε το αντιεπιστημονικό υπόβαθρο του ρατσισμού. Στο πλαίσιο των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών ο ρατσισμός εκφράζεται με διαφορετικό τρόπο. Αντί να διατυμπανίζει την ανωτερότητα της φυλής και την απόρριψη των άλλων, ο ρατσισμός εκφράζεται κυρίως με την απόλυτη αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών. Η ανισότητα του ανώτερου και του κατώτερου αντικαθίσταται από την απόλυτη διάκριση ανάμεσα σε ανόμοιους και αναφομοιώτους, υποτίθεται, πολιτισμούς. Πυρήνας του ρατσισμού πλέον είναι η φοβία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Η επιδεικτική περιφρόνηση για τους κατώτερους παραχωρεί τη θέση της στην έμμονη αποφυγή της επαφής με τους άλλους. Επομένως, εξαιτίας της μετατόπισης από τη «φυλή» στην «κουλτούρα» γίνεται πλέον λόγος για «νεο-ρατσισμό».

N. Δεμερτζής, εφημ. Η Καθημερινή, 31.12.2000 (διασκευή).

Κείμενο

Τα κόμικς και οι επικριτές τους

Το δυνατό ερέθισμα που προκαλεί η εικόνα και η μαγεία που ασκεί ο εσκεμμένα απλοϊκός λόγος των κόμικς έχουν ως αποτέλεσμα να προσφέρουν ψυχαγωγία και απόλαυση, καθώς με τις φανταστικές ή κωμικές τους περιπέτειες απομακρύνουν τον αναγνώστη από την κούραση και τη ρουτίνα της καθημερινότητας.

Οι φανατικοί επικριτές των κόμικς, ωστόσο, υποστηρίζουν ότι πίσω από τους καλοκάγαθους ήρωες διακινούνται ποικίλα ιδεολογήματα και πολύπλοκες φαντασιώσεις. Τα κόμικς ως επικοινωνιακό μέσο δρουν με δύο τρόπους, εκπέμπουν δύο τύπους μηνυμάτων: με λανθάνοντα τρόπο, μέσω της μεταβίβασης γενικών προτύπων σχέσεων και εξουσίας, π.χ. τις σχέσεις των παιδιών με τους ενήλικους, τις σχέσεις των δύο φύλων, αλλά και με φανερό τρόπο, μέσω μηνυμάτων ιδεολογικά φορτισμένων, π.χ. απόψεις για τον στρατό, αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, βίαιες εικόνες κ.ά.

Κατά καιρούς τα κόμικς έχουν κατηγορηθεί ότι περιέχουν: σαρκασμό, ειρωνεία, σάτιρα, αυθάδεια, φθόνο, εκδίκηση, απουσία ανθρωπιστικών αισθημάτων, αντιδραστικό όραμα του κόσμου, προσανατολισμό προς έναν απάνθρωπο τρόπο ζωής και κοινωνικής συμπεριφοράς με κίνητρα το κέρδος, το ατομικό βόλεμα, το κυνήγι του πλούτου, τη λαχτάρα της δημοσιότητας. Επίσης, ότι προβάλλουν κόσμους αταξικούς, με ήρωες που αδιαφορούν και αδρανοποιούνται απέναντι στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, κόσμους γεμάτους καλούς και κακούς που αντιμάχονται μεταξύ τους. Στα κόμικς, συνεχίζουν οι επικριτές, οι σχέσεις των ανθρώπων είναι σχέσεις υποταγής κατώτερων προς ανώτερους. Κυριαρχεί η εξιδανίκευση και η ωραιοποίηση των μορφωτικών και πολιτιστικών αξιών του σύγχρονου καπιταλισμού με σκοπό της ζωής την καλοπέραση και τον άνευ ορίων καταναλωτισμό, τονίζεται η αξία του χρήματος, προβάλλεται η βία και η επιθετικότητα ως κύρια συστατικά της ζωής και ο πόλεμος παρουσιάζεται ως κύριος τρόπος εκτόνωσης της ανδρικής πολυπραγμοσύνης, ενώ η αποδοχή της βίας των ισχυρότερων ως νόμος της κοινωνίας.

Το δυτικό πολιτικό σύστημα παρουσιάζεται, εξάλλου, ανώτερο από τα αντίστοιχα των λαών του Τρίτου Κόσμου, στους οποίους πρέπει να επιβληθεί με κάθε θυσία. Στα κόμικς, επίσης, παρατηρείται η απουσία των γονέων και του θεσμού της οικογένειας, ενώ η παρουσία της γυναίκας είναι παθητική. Επιπλέον, μέσα από τα κόμικς προωθείται ο ρατσισμός και οι φυλετικές διακρίσεις, ενώ απουσιάζουν εντελώς αισθητικές προδιαγραφές. Οι αρνητές των κόμικς, ακόμα, διατυμπανίζουν την πεποίθησή τους ότι αυτά υποβιβάζουν τη γλώσσα. Στα κόμικς η μεταβίβαση των μηνυμάτων γίνεται μέσα από την εικόνα, ο γραπτός λόγος παίρνει δευτερεύουσα θέση και χρησιμοποιείται μόνο κατ' ανάγκη.

Η απόσταση ανάμεσα στους αυστηρούς αφορισμούς ως την ενθουσιώδη υποδοχή και το υμνολόγιο οφείλεται στο ότι κάθε πλευρά χρησιμοποιεί διαφορετικά κόμικς ως βάση για τις τοποθετήσεις της. Οι επικριτές, ταυτίζοντας όλα τα κόμικς μεταξύ τους, σχολιάζουν κυρίως αμερικάνικες εκδόσεις και η άλλη πλευρά ανταπαντά με τα ευρωπαϊκά κόμικς (Αστερίξ) ή κάποιες ιδιαίτερες περιπτώσεις τύπου Μαφάλντα. Ο Πέτρος Μαρτινίδης γράφει σχετικά: «Οι μαχητικοί πολέμιοι και οι φανατικοί υποστηρικτές έχουν εξίσου άδικο, επειδή έχουν, όλοι τους, εξίσου δίκιο. Κι αυτό συμβαίνει, γιατί οι αναφορές τους μπορεί να στηρίζονται σε διαφορετικά παραδείγματα, σε διαφορετικά μεταξύ τους έργα». Και καταλήγει: «...Οι άκριτοι ενθουσιασμοί για τα κόμικς ως τη μοναδική μυθολογία της εποχής των πυραύλων είναι το ίδιο περιορισμένα χρήσιμοι με τις πανικόβλητες κατακραυγές για τα κόμικς ως το μίasma της κουλτούρας».

Στ. Γρόσδος, Η διδακτική της λογοτεχνίας - Comic(ο)παιχνίδια. Στο: Παράθυρο στην εκπαίδευση του παιδιού, τεύχος 71, Σεπτ-Οκτ. 2011, 179-180 (διασκευή).

Κείμενο

Τα κόμικς ως μέσο ασφαλούς ρήξης με την καθημερινότητα

Τα περιοδικά κόμικς κάνουν δυνατή τη ρήξη με την καθημερινότητα με έναν ακραίο τρόπο: επιτρέπουν στα παιδιά και στους νέους την προβολή φαντασιώσεων στις οποίες κυριαρχούν τα ένστικτα και οι παρορμήσεις. Η Ντάγκμαρ φον Ντέτινχεμ και ο Κλάους Χάρτουνγκ μελέτησαν τους σούπερ ήρωες των κόμικς. Αναφέρθηκαν και στα κόμικς της Μάρβελ, που μετά το 1962 παρουσίαζαν νέους σούπερ ήρωες, για παράδειγμα τους Τέσσερις Φανταστικούς: τον Κύριο Φανταστικό, που τεντώνεται σαν λάστιχο, την Σιου Στορμ, τη γυναίκα του, που μπορεί να αναπτύξει ένα πεδίο δυνάμεων και να γίνει αόρατη, τον Τζόνι που μπορεί να μεταμορφωθεί σε φλόγα, τον Μπεν Γκριμ που, όταν οργίζεται, μεταμορφώνεται σε έναν πέτρινο κολοσσό. Στις υποθέσεις αυτών των κόμικς παρατήρησαν μια εξαιρετικά πλούσια, πειστική και χαστική αντίληψη παρορμήσεων που απευθύνονταν στο υποσυνείδητο: Η «καθαρή» επιθετικότητα, η «καθαρή» τάση καταστροφής παίρνει την αξία φυσικών δυνάμεων που πρέπει να γίνουν αποδεκτές. Σήματα έκρηξης, σώματα που στροβιλίζονται, ακτίνες που λιώνουν, δίνες που καταβροχθίζουν, απειλητικές μηχανές, υπερτροφικοί μύες που πετιούνται έξω υπόσχονται στον αναγνώστη έναν κόσμο στον οποίο κυριαρχεί η παρόρμηση και το ένστικτο, πέρα από την καθημερινή παραίτηση και την καταπίεση των παρορμήσεων.

Οι εικόνες των κόμικς προσφέρουν κινητά σκηνικά της επιθετικότητας, της σεξουαλικότητας, της δύναμης, της παντοδυναμίας στις μάχες και στις συγκρούσεις των ηρώων, στις θριαμβευτικές χειρονομίες -«κανείς δεν μπορεί να με σταματήσει!» - και στα επιδεικτικά κορμιά, γεμάτα μύς και έντονα χαρακτηριστικά του φύλου τους. Η πλοκή μένει κρυμμένη πίσω από τις ναρκισσιστικές χειρονομίες. Στα κόμικς με σούπερ ήρωες, η υπόθεση δεν περιστρέφεται γύρω από μύθους, δεν υπάρχουν πλέον «χαρακτήρες». Σημασία έχουν τα χτενίσματα, τα ρούχα, η στάση του σώματος.

Ωστόσο, τα κείμενα εμποδίζουν τις εικόνες να γίνουν εφιαλτικές. Αν ο αναγνώστης, αφού έχει γοητευτεί από τις εικόνες στις οποίες κυριαρχούν τα ένστικτα και οι παρορμήσεις, ξαναδιαβάσει τις αντίστοιχες «φούσκες» με τα κείμενα, θα διαπιστώσει, σύμφωνα με τους Ντέτινχεμ και Χάρτουνγκ, ότι οι «φούσκες» αφαιρούν την αξία από ένα μέρος των συνειρμών που προκαλούνται από τις εικόνες. Το συνειρμικό πλήθος των εικόνων παρακινεί να διαβαστεί η «φούσκα» με τα κείμενα, ωστόσο η ανάγνωση του κειμένου αποδυναμώνει τους συνειρμούς. Οι «φούσκες» παραπέμπουν σε συμβατικά θέματα και υποθέσεις. Αδιάφορο αν οι σούπερ-ήρωες ήρθαν με ειδικές, υπερανεπτυγμένες δυνάμεις από τη γη, το σύμπαν ή τον κάτω κόσμο, κάθε αγώνας καταλήγει στους συμβατικούς καβγάδες, όπου κερδίζει η υπεράσπιση της συμβατικής τάξης του δυτικού κόσμου. Το καλό νικά πάντα, ακόμη και αν δεν μπορεί να εξολοθρεύσει το κακό.

Στα κόμικς επομένως γίνεται δυνατή, στο επίπεδο εικόνων των σούπερ ηρώων, η ρήξη με την καθημερινότητα, τα συμβατικά σχήματα των κειμένων, όμως, προσφέρουν την ασφάλεια της ασφαλούς επιστροφής στην καθημερινότητα.

P. Dieter (1997). Η δύναμη των μέσων και η επίδραση στις μάζες. Μια ιστορική ανασκόπηση, μετάφραση: Ανθ. Βηδενμάιερ. Αθήνα: «Νέα Σύντορα» - Α. Α. Λιβάνη, 197-199 (διασκευή).

Κείμενο

Η εξουσία του λόγου της τηλεόρασης

Εικονική ή εναλλακτική πραγματικότητα είναι αυτή που μας προσφέρει η τηλεόραση; Σε ποια συμφέροντα υπακούει και από ποια φίλτρα περνάει η καθημερινή, πραγματική ζωή, πριν μας παρουσιαστεί από την τηλεόραση; Αλλοιώνεται και πώς η πραγματικότητα; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που θα έπρεπε να απαντήσουμε, αν θα θέλαμε να προσδιορίσουμε έστω και σε έναν μικρό βαθμό τις σχέσεις εξουσίας που απορρέουν από την παρουσίαση αυτή της εναλλακτικής πραγματικότητας που παρουσιάζει η τηλεόραση. Είναι γεγονός, και πιθανώς αναπόφευκτο, ότι η τηλεόραση μας παρουσιάζει μια διαφορετική πραγματικότητα από αυτή που όλοι μας ζούμε στην αληθινή ζωή. Τα δελτία ειδήσεων παρουσιάζουν τα καθημερινά γεγονότα με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το κανάλι που τα ετοιμάζει. Οι ειδικές εκπομπές παρουσίασης και σχολιασμού της πραγματικότητας, είτε αυτές λέγονται ενημερωτικές είτε ψυχαγωγικές, αλλά ακόμα και οι «σαπουνόπερες»¹, ωραιοποιούν και εξιδανικεύουν ή κατηγορούν και καταδικάζουν φυσικά πρόσωπα, καταστάσεις και θεσμούς.

Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι σήμερα για τους οποίους η τηλεόραση αποτελεί την κεντρική διέξοδο προς την κοινωνία, αποτελεί το παράθυρο από το οποίο έρχονται σε επαφή με το σύστημα σχέσεων εξουσίας στην κοινωνία στην οποία ζουν. Όταν, λοιπόν, αυτό το παράθυρο είναι εφοδιασμένο με παραμορφωτικά κρύσταλλα, είναι φανερό ότι η εικόνα των ανθρώπων αυτών για την κοινωνία και τις σχέσεις εξουσίας θα είναι «παραμορφωμένες».

Ας δούμε ένα πολύ απλό και καθημερινό παράδειγμα. Είναι γνωστό ότι η τηλεόραση χρησιμοποιείται κατά κόρον στο πολιτικό παιχνίδι εξουσίας, αφού ωραιοποιεί ή καταδικάζει γεγονότα και εξελίξεις με απώτερο στόχο το πολιτικό κέρδος. Χρησιμοποιείται, δηλαδή, για να παρουσιάσει μια εικονική πραγματικότητα πολιτικής κατάστασης στην οποία υποτίθεται ότι ζουν και με την οποία έχουν σχέσεις οι πολίτες. Η διαχείριση μιας εικονικής πραγματικότητας από τους πολιτικούς είναι πιο εύκολη. Έτσι, τα τελευταία χρόνια οι προεκλογικοί αγώνες έχουν μεταφερθεί από την πραγματική ζωή στον τηλεοπτικό χώρο, από τις συγκεντρώσεις λαοθαλασσών στις σκηνοθετημένες τηλεμαχίες. Συνεπώς, οι πολιτικοί έρχονται όλο και πιο σπάνια σε επαφή με τον λαό, αποφεύγουν την κατάκτηση των ψηφοφόρων με άμεσο τρόπο, ενώ προτιμούν να παρουσιάζουν τα επιχειρήματα και τις απόψεις τους μέσα από την τηλεόραση.

Και βέβαια, οι λίγες εμφανίσεις τους στην πραγματική ζωή είναι απλές, θέλουν να δείξουν πόσο κοινοί άνθρωποι είναι και γι' αυτό δεν κάνουν εντυπωσιακές εμφανίσεις στον πραγματικό κοινωνικό χώρο, όπως πριν από μερικά χρόνια. Έτσι, αφήνουν την εικόνα μέσα από την τηλεόραση να πείσει τον κόσμο, με ομιλίες και διαλέξεις, συζητήσεις και αντιπαραθέσεις, φυσικά υπό την καθοδήγηση κάποιου σκηνοθέτη, με την παρουσία βοηθητικού προσωπικού (δημοσιογράφου) και πάντα με τους πίσω από τις κάμερες συμβούλους και καθοδηγητές, αφανείς ήρωες και κατασκευαστές της εικονικής πολιτικής πραγματικότητας που προσφέρεται στους πολίτες.

Ν.Σ. Σαρτζετάκης. (1997). Η εξουσία του λόγου της τηλεόρασης. Στο: Προβάλλοντας την θεωρία του Foucault για την εξουσία του λόγου στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης - το σήμερα και το αύριο (εργασία στο πλαίσιο του ΠΜΣ του τμήματος Επικοινωνίας & Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών), 15-18. Από το διαδίκτυο (διασκευή).

1 σαπουνόπερα: μειωτικός χαρακτηρισμός που αναφέρεται σε αισθηματική τηλεοπτική σειρά με μεγάλο αριθμό επεισοδίων και με μελοδραματικό συνήθως περιεχόμενο.

Κείμενο

Η επίδραση της τηλεόρασης στην ανάγνωση

Ένα σημαντικό ερώτημα που αφορά τις σχέσεις τηλεόρασης και προτιμήσεων του κοινού συνδέεται με τις επιδράσεις των τηλεοπτικών θεαμάτων στη συνήθεια της ανάγνωσης. Ωστόσο, αρκεί να δείξουμε ότι και από αυτήν την άποψη δεν είναι η ίδια η τηλεόραση, αλλά η ιδιαίτερη χρήση της που την κάνει αρνητικό πολιτιστικό στοιχείο. Με άλλα λόγια, είναι θεμιτό να θεωρήσουμε ότι η τηλεόραση δεν αποσπά από την ανάγνωση, παρά μόνο σ' εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες η ανάγνωση δεν αποτελεί στοιχείο πολιτιστικής διαμόρφωσης.

Ενδεχομένως, θα ήταν υπερβολικό να καταγράψουμε εδώ τις πολυάριθμες έρευνες που έγιναν γι' αυτό το θέμα στις Ηνωμένες Πολιτείες, ιδίως μετά τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης επαρκών τηλεοπτικών δικτύων. Παρ' όλ' αυτά, από τις εν λόγω έρευνες μπορούμε να αντλήσουμε τις παρακάτω γενικές ενδείξεις. Η πρακτική της τηλεόρασης δε φαίνεται να μείωσε την ανάγνωση των εφημερίδων (που είναι οι μόνες οι οποίες μπορούν να προσφέρουν ένα ορισμένο είδος πληροφόρησης και συνδέονται με την καθημερινή τελετουργία του πρωινού γεύματος και της διαδρομής προς τον τόπο δουλειάς). Αντίθετα, αυτά που υπέστησαν τον ισχυρότερο ανταγωνισμό ήταν τα λαϊκά περιοδικά, τα οποία δημοσιεύουν διηγήματα παραπλήσια με τις τηλεοπτικές αφηγήσεις. Παρόμοια ήταν και η κάμψη που σημείωσαν τα εβδομαδιαία περιοδικά επικαιρότητας, τα οποία προλάβαιναν οι τηλεοπτικές ειδήσεις. Όμως, ανέβηκε η κυκλοφορία ειδικευμένων περιοδικών (επιστημονικής, ιστορικής, γεωγραφικής εκκλαϊκευσης), που μπορούσαν να ανταποκριθούν καλύτερα στις απορίες τις οποίες γεννούσαν οι τηλεοπτικές εκπομπές, και - τέλος - ανέβηκαν τα μηνιαία περιοδικά υψηλού επιπέδου.

Ακόμη, θα μπορούσαμε να κάνουμε μια σειρά ανάλογων παρατηρήσεων και για την Ιταλία, τουλάχιστον όσον αφορά τα περιοδικά ποικίλης ύλης. Είναι σημαντικό ότι τα τελευταία χρόνια, πέρα από τα πολιτικά περιοδικά, δεν εμφανίστηκε κανένα πράγματι αξιόλογο περιοδικό ποικίλης ύλης, ενώ είδαμε την άνθηση «μονογραφικών» περιοδικών, τα οποία εστιάζουν σε ζητήματα ιστορίας, φυσικού περιβάλλοντος και γεωγραφίας, τεχνολογίας και τα οποία, πέρα από κάθε πολιτιστική αξιολόγηση, αποτελούν χωρίς αμφιβολία ένα κοινωνικό φαινόμενο με μεγάλες διαστάσεις. Έτσι, η τηλεόραση φαίνεται ότι απέσπασε τους επιφανειακούς αναγνώστες από μια σειρά επιφανειακών αναγνώσεων, χωρίς να απειλήσει το κύρος των εφημερίδων, αλλά ωθώντας τες να «οπτικοποιηθούν» περισσότερο και να αποκτήσουν την όψη περιοδικών ποικίλης ύλης.

Όσον αφορά τα βιβλία, μια ουσιαστική στατιστική θα έπρεπε να μας πει πόση επιτυχία περιμένει τους εκδότες (και υπάρχουν πολλοί που συναγωνίζονται), οι οποίοι βγάζουν νέες εκδόσεις γνωστών έργων με την ευκαιρία κάποιας τηλεοπτικής μεταφοράς τους.

Ένα ακόμα πρόβλημα αφορά την επίδραση της τηλεόρασης στις υποανάπτυκτες περιοχές. Όπως παρατήρησε ο Ντέιβιντ Ρίσμαν¹, η έλευση των τηλεοπτικών μέσων σε πρωτόγονες κοινωνίες που κυριαρχούνται από την προφορική κουλτούρα και που δεν έχουν προλάβει να περάσουν τη φάση της γραπτής παιδείας, τον «πολιτισμό του βιβλίου», μπορεί να γίνει πηγή διαφόρων ανισοροπιών.

Όμως, είναι επίσης αλήθεια ότι σε περιοχές όπως ο Νότος της Ιταλίας, όπου ο πολιτισμός του βιβλίου δεν μπόρεσε να εισχωρήσει σε βάθος, η απότομη έλευση ενός μέσου που, έτσι ή αλλιώς, παρουσιάζει νέες μορφές ζωής, διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες, φαινόμενα συχνά ακατανόητα αλλά γεμάτα κύρος, όλα αυτά είναι κίνημα, περιέργεια, ζύπνημα, είναι παιδαγωγικά θετικές φάσεις για τις ανθρώπινες ομάδες που είχαν αποκοιμηθεί σε μια αγιότρευτη εγκατάλειψη αιώνων.

U. Eco (1994). Κήνσορες και θεράποντες, μετάφραση Έφη Καλλιφατίδη. Αθήνα: Γνώση, 420-422 (διασκευή).

Κείμενο

Η κατασκευή της πραγματικότητας των ειδήσεων

Το παράδειγμα των ειδήσεων, το πιο γνωστό και πολυχρησιμοποιημένο παράδειγμα στην έρευνα των μέσων, δείχνει ότι η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας αποτελεί μια ιδιαίτερα πολυσύνθετη διαδικασία επιλογών. Όλες οι θεωρίες των ειδήσεων παρουσίασαν ορισμένα επιμέρους ενδιαφέροντα συμπεράσματα, με προβληματική ωστόσο την επιστημονική επαλήθευσή τους. Γι' αυτόν τον λόγο είναι φανερή η αδυναμία εξαγωγής ασφαλών και αδιάβλητων συμπερασμάτων, που θα προϋπέθεταν την ύπαρξη μιας συνολικά αποδεκτής θεωρίας για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Ο άλλος πλούσιος διάλογος των ειδικών αποδεικνύεται - παρ' όλες τις εντάσεις που υπάρχουν ακόμα - αδιέξοδος, επειδή η μαζική επικοινωνία μετατρέπεται σε συστατικό χαρακτηριστικό του πολιτισμού μας και μεταλλάσσει, προς το καλό ή το κακό - άγνωστο προς το παρόν - τον δημόσιο, αλλά και τον ιδιωτικό, προσωπικό μας χώρο.

Ασφαλώς, δεν αποδέχομαι την απαισιοδοξία κάποιων θεωριών οι οποίες πιστεύουν πως οι δημοσιογράφοι αλλά και οι αποδέκτες των μέσων είναι παθητικά, αδύναμα και άβουλα υποχείρια της μαζικής επικοινωνίας ή μηχανοποιημένα τμήματα κάποιου «ξένου» και «αυτόνομου» υποσυστήματος. Το γεγονός ότι τόσο η παραγωγή όσο και η αποδοχή των ειδήσεων από τους τηλεθεατές, ακροατές και αναγνώστες είναι διαδικασίες συνεχούς και δυναμικής επιλεκτικότητας δικαιολογεί κατά τη γνώμη μου αισιοδοξία, έστω και «επιστημονικά αναπόδεικτη».

Από την πλευρά τους, λοιπόν, οι δημοσιογράφοι επιλέγουν από την υπερπληθώρα γεγονότων και ανακοινώσεων των πρακτορείων ειδήσεων, που αποτελούν ήδη «κατασκευασμένη κοινωνική πραγματικότητα», τα πλέον αξιοπερίεργα και οικεία προς αυτούς γεγονότα. Μ' αυτόν τον τρόπο κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα των ειδήσεών τους, με στόχο την ενημέρωση αλλά και την ψυχαγωγία του κοινού τους: την προστασία του πολίτη από κάθε είδους διαστρέβλωση και επιβουλή εξαπάτησης ή χειραγώγησης αλλά και τη συγκίνησή του.

Για τον αποδέκτη των ειδήσεων, πάλι, το σύγχρονο γίνεσθαι δε «συμβαίνει» με απλό τρόπο. Πρώτα «κατασκευάζεται» ως είδηση και κατόπιν διαδίδεται από τα μέσα, για να τον συναντήσει. Από την υπερπροσφορά της «κατασκευασμένης κοινωνικής πραγματικότητας» των μέσων, οι τηλεθεατές, οι ακροατές και οι αναγνώστες διαλέγουν τη «δική τους είδηση». Τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν δεν έχουν καμία σχέση με τα δημοσιογραφικά κριτήρια που ανέφερα πιο πάνω. Η διαδικασία επιλογής κάθε αποδέκτη γίνεται σύμφωνα με τα

προσωπικά ενδιαφέροντά του, που εκφράζουν στην περίπτωση αυτή την υποκειμενική σχέση του με τα πράγματα. Οι αποδέκτες προτιμούν να συλλάβουν ως πραγματικότητα ό,τι καταλαβαίνουν καλύτερα και ό,τι μπορεί να ενσωματωθεί στην κατασκευή της υποκειμενικής τους πραγματικότητας. Ο κάθε αποδέκτης θα παραλείψει από την είδηση τις λεπτομέρειες που θεωρεί άσχετες, θα γενικεύσει και θα απλουστεύσει τις πολιτικές εξελίξεις, θα ενσωματώσει τη δική του γνώμη στην είδηση κ.ο.κ.

Επιπλέον, οι αποδέκτες υποτιμούν τις συνθήκες μαζικής επικοινωνίας, παραβλέπουν δηλαδή το γεγονός ότι αυτό που πληροφορούνται οι ίδιοι το πληροφορείται ταυτόχρονα ένα αμέτρητο, διάσπαρτο πλήθος ανθρώπων. Και φυσικά ο αποδέκτης δεν κρατά στη μνήμη του ως φωτοαντίγραφο τις ειδήσεις των μέσων, ούτε άλλωστε και ο δημοσιογράφος που τις παράγει. Εξάλλου, πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι από το περιεχόμενο των τηλεοπτικών ειδήσεων ο τηλεθεατής συγκρατεί κατά μέσο όρο μόνο το 25% αμέσως μετά την εκπομπή. Το ποσοστό μειώνει δραματικά η χρονική απόσταση από την εκπομπή.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, η παραγωγή και η αποδοχή των ειδήσεων δεν είναι σε καμία περίπτωση το «είδωλο στον καθρέφτη» του σύγχρονου κόσμου. Μετά από πενήντα χρόνια ερευνών, επιστημονικών αντιπαραθέσεων και θεωριών, ένα είναι βέβαιο: όποια κι αν είναι η πραγματικότητα των ειδήσεων, είτε αφορά τους δημοσιογράφους που τις παράγουν είτε αφορά τους τηλεθεατές, ακροατές, αναγνώστες που τις παρακολουθούν, είναι πάντως υποκειμενική. Αυτή η παραδοχή, άλλωστε, εξηγεί το γεγονός ότι οι αποδέκτες των μέσων αλλά και οι δημοσιογράφοι μεταξύ τους είχαν και θα έχουν πάντα διαφορετικές γνώμες και διαφορετική οπτική του κόσμου.

Δ. Χατζόγλου (1996). Η κατασκευή της πραγματικότητας των ειδήσεων. Στο: Ρ. Παναγιωτοπούλου, Π. Ρηγοπούλου, Μ. Ρήγου, Σ. Νοτάρης (επιμέλεια). Η «κατασκευή» της πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 299-300 (διασκευή).

ΣΟΦΙΑ Γ. ΜΕΣΙΓΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Κείμενο

Η (παρα)πληροφόρηση στο Διαδίκτυο

Για πολλούς αναλυτές η εμφάνιση του Διαδικτύου εμπεριέχει την υπόσχεση της άπλετης πληροφόρησης και της βελτίωσης της ποιότητας του δημόσιου διαλόγου. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, η τεχνολογία του Διαδικτύου αφ' ενός μείωνε το κόστος της πληροφόρησης και αφ' ετέρου έδινε τη δυνατότητα στους πολίτες να ανταλλάσσουν απόψεις και να ασκούν αμοιβαία κριτική. Όλα αυτά φυσικά θα ήταν προς όφελος των δημοκρατικών διαδικασιών και της κουλτούρας του πολιτικού διαλόγου, στην οποία βασίζεται η δημοκρατία. Όμως, δυστυχώς σήμερα βλέπουμε ότι αυτές οι προβλέψεις δεν επαληθεύονται. Αντίθετα, σε μεγάλο βαθμό το Διαδίκτυο φαίνεται ότι προωθεί τον πολιτικό εξτρεμισμό και τη μονοσήμαντη πληροφόρηση. Σύμφωνα με τον γνωστό πανεπιστημιακό Cass Sunstein, αυτό το οποίο είναι καθοριστικό με το Διαδίκτυο δεν είναι ότι δίνει τη δυνατότητα στον πολίτη να έχει περισσότερη πληροφόρηση. Ακόμα πιο σημαντικό είναι ότι του δίνει τη δυνατότητα να αποκλείει την πληροφόρηση που δεν του αρέσει. «Το πιο εντυπωσιακό στοιχείο με τη νέα τεχνολογία», γράφει, «είναι η αυξανόμενη δύναμη των καταναλωτών να "φιλτράρουν" αυτό που βλέπουν». Ένα από τα πιο σημαντικά αποτελέσματα αυτού του φιλτραρίσματος είναι ότι οι χρήστες εκτίθενται μόνο στην πληροφόρηση που τους είναι αρεστή. Σήμερα τα ιστολόγια που αναπτύσσονται ταχύτερα είναι εκείνα που έχουν μια μονοσήμαντη ιδεολογική και πολιτική τοποθέτηση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αυτά ικανοποιούν τις προτιμήσεις των χρηστών τους. Επίσης, κάθε ιστολόγιο παραπέμπει σε άλλα που έχουν ανάλογη ιδεολογική τοποθέτηση.

Όμως, το πρόβλημα δεν είναι απλώς ότι στο Διαδίκτυο κάθε χρήστης επιλέγει την πληροφόρηση που ενισχύει τις δικές του προκαταλήψεις, ενώ αποφεύγει να πληροφορείται για οτιδήποτε άλλο. Ακόμα πιο σημαντικό είναι το φαινόμενο, το οποίο οι ψυχολόγοι ονομάζουν «ομαδική πόλωση», δηλαδή την τάση που έχουν οι άνθρωποι να υιοθετούν ακραίες απόψεις, όταν συνομιλούν μόνο με άτομα των ίδιων απόψεων. Το φαινόμενο της «ομαδικής πόλωσης» έχει τεκμηριωθεί με πολλά πειράματα.

Υπάρχουν πολλές θεωρίες που έχουν προταθεί, για να εξηγήσουν το φαινόμενο της ομαδικής πόλωσης. Σύμφωνα με μια θεωρία, όταν τα άτομα συζητούν μόνο με άλλους που έχουν τις ίδιες απόψεις, ακούν νέα επιχειρήματα υπέρ των απόψεών τους, κάτι που τους κάνει να τις υιοθετούν με ακόμη μεγαλύτερο πάθος. Ακόμη, σύμφωνα με μια άλλη θεωρία, τα άτομα προσπαθούν συνεχώς να ξεπεράσουν αλλήλους. Αν, λοιπόν, όλοι σε μια ομάδα συμφωνούν ότι π.χ. θα πρέπει να διατηρηθεί η μονιμότητα στον δημόσιο τομέα, σύντομα θα εμφανιστούν και αυτοί που θα υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να επεκταθεί και στον ιδιωτικό.

Η τάση της ομαδικής πόλωσης ενισχύεται στο Διαδίκτυο και σύμφωνα με τον Sunstein παίρνει τη μορφή της «κυβερνοπόλωσης». «Το Διαδίκτυο», γράφει, «λειτουργεί για πολλούς ως το εκτροφείο του εξτρεμισμού, επειδή ακριβώς αυτοί που συμφωνούν επικοινωνούν μεταξύ τους με μεγαλύτερη ευκολία και συχνότητα». Αυτό το καθιστά ένα κατ' εξοχήν μέσο παραπληροφόρησης. Στον βαθμό που προσφεύγεις μόνο στις ιστοσελίδες που ενισχύουν τις προκαταλήψεις σου, δεν σε ενδιαφέρει αν η πληροφόρηση για τους αντιπάλους είναι σωστή ή όχι ούτε πρόκειται ποτέ να την ελέγξεις.

Τέλος, αν ισχύουν οι απόψεις του Sunstein, τότε ο ρόλος των εφημερίδων ως φορέων της ποικιλομορφίας των απόψεων που υπάρχουν στο κοινωνικό σώμα γίνεται ακόμα πιο σημαντικός. Οι εφημερίδες θα είναι ο μοναδικός χώρος, στον οποίο ο αναγνώστης θα μπορεί να βρει συγκεντρωμένες, τόσο τις απόψεις με τις οποίες συμφωνεί όσο και αυτές με τις οποίες διαφωνεί.

Τ. Μίχας (επιμ.), εφημ. Ελευθεροτυπία, 7.12.2009 διασκευή)

Κείμενο

«Μπιγκ Μπράδερ»: Η αποθέωση του τίποτα

Ο «Μπιγκ Μπράδερ»¹ δεν είναι πρόσωπο, δεν είναι κανάλι, δεν είναι σκοτεινή συνωμοσία. Είναι ένα «κόνσεπτ», μια ιδέα ιδιόκτητη, που μετατρέπεται σε προϊόν. Αν και η πατρότητα της ιδέας ανήκει στον Ολλανδό Τζον ντε Μολ, η επεξεργασία και η υλοποίησή της είναι μια διαδικασία που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό συλλογικότητας: η επιστήμη, και πιο συγκεκριμένα η ψυχολογία και η στατιστική, συμβάλλει στην επιτυχία του προϊόντος στον ίδιο βαθμό με την τεχνολογία. Εκατοντάδες άνθρωποι, φιλόδοξοι, ευφυείς και καλλιεργημένοι, και αρκούντως κυνικοί όπως υποθέτουμε, έστιψαν το μυαλό τους, γέννησαν επιμέρους ιδέες, οργανώθηκαν και συντονίστηκαν με ακρίβεια θαυμαστή, ώστε να εξασφαλιστεί η ένδοξη πορεία του «Μεγάλου Αδελφού» σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της Γης.

Με αυτή την εισαγωγή, θέλουμε να διευκρινίσουμε ότι δεν μας διακατέχει κάποιο μένος ενάντια στα ριάλιτι σόου, ούτε κάποιο γενικότερο αντιτηλεοπτικό μένος. Και ασφαλώς δεν έχουμε καμιά διάθεση να καυτηριάσουμε το υποτιθέμενο «χαμηλό επίπεδο» των παικτών ή των τηλεθεατών, ώστε να επιβεβαιωθεί η δική μας πνευματική ανωτερότητα. Ωστόσο, το εγχείρημα αυτό, αν και ιδιοφυές, δεν είναι ούτε ουδέτερο ούτε αθώο. Και δεν είναι αθώο όχι γιατί έπεσε σε «κακά χέρια» ή χρησιμοποιήθηκαν ευτελή υλικά, αλλά επειδή τα ριάλιτι σόου αυτού του τύπου αντανakλούν και αναπαράγουν τη βαρβαρότητα και τον παραλογισμό της εποχής μας. Ιδιοφυές, εξάλλου, ήταν και το εγχείρημα της κατασκευής θαλάμων αερίων και κρεματορίων, αφού απάλασσαν το Τρίτο Ράιχ² από τον πονοκέφαλο της μαζικής εξόντωσης των κρατουμένων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και της απαλλαγής από τα χιλιάδες πτώματα.

Ο «Μεγάλος Αδελφός» και τα συναφή προϊόντα αντιπροσωπεύουν το έπος και το αίσχος της συλλογικότητας. Την επιφανειακή αποθέωση, αλλά και τον ουσιαστικό ευτελισμό τόσο της έννοιας της κοινότητας όσο και της ατομικότητας. Όπως στην πραγματική ζωή υπάρχουν κάποιες πύλες μπροστά στις οποίες η δημοκρατία καταργείται, έτσι και το «δωμάτιο επικοινωνίας» στο σπίτι του «Μεγάλου Αδελφού» ήταν ο τόπος όπου η φιλία, η αλληλεγγύη, η συλλογικότητα τινάζονταν στον αέρα, αφού εκεί ο κάθε παίκτης έπρεπε να «καρφώσει» δύο συγκατοίκους του, προτείνοντας την εκπαραθύρωσή τους.

Το «επικοινωνιακό» πείραμα του «Μπιγκ Μπράδερ» πέτυχε. Υψηλοί δείκτες τηλεθέασης, βροχή οι διαφημίσεις στο κανάλι, βροχή τα τηλεφωνήματα των ψηφοφόρων, υποσχέσεις για καλλιτεχνο-τηλεοπτική καριέρα για τους παίκτες. Σύντομα θα αρχίσουν να προβάλλονται σε άλλα ελληνικά κανάλια νέα «ριάλιτι», που ίσως αποδειχτούν πολύ πιο τοξικά. Όλα καλά και όλα ωραία. Ο κερδοφόρος πάτος της πολιτιστικής παγκοσμιοποίησης επικράτησε και στη χώρα μας. Το cogito ergo sum³ του Καρτέσιου έχει προ πολλού αντικατασταθεί από το «πουλάω (ή ξεπουλιέμαι), άρα υπάρχω».

Μ. Τζιαντζή, εφημ. Η Καθημερινή, 6.1.2002 (διασκευή).

1 Μπιγκ Μπράδερ: Το Big Brother (Μεγάλος Αδελφός) υπήρξε ένα δημοφιλές τηλεοπτικό ριάλιτι σόου. Οι παίκτες συγκατοικούσαν σε ένα σπίτι, το οποίο παρακολουθούνταν από κάμερες. Ο στόχος για τον κάθε παίκτη ήταν να παραμείνει στο παιχνίδι. Η επιλογή του παίκτη που θα αποχωρούσε (κάθε εβδομάδα) γινόταν από το τηλεοπτικό κοινό. 2 Τρίτο Ράιχ: όρος που συνήθως χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη ναζιστική Γερμανία (1933-1945).

Κείμενο

Ο εργαζόμενος του μέλλοντος

Στο πλαίσιο των ραγδαίων εξελίξεων της τεχνολογίας και των αναγκών της αγοράς εργασίας προβλέπονται συνεχείς αλλαγές και μετεξελίξεις στο είδος και στη μορφή των επαγγελμάτων και ειδικοτήτων. Το φαινόμενο της «μετακυλιόμενης ζήτησης», όπως είναι γνωστό στη θεωρία της οικονομικής της εργασίας, προβλέπεται να ενταθεί και να επεκταθεί περαιτέρω. Ως αποτέλεσμα, οι εργαζόμενοι συχνά πυκνά θα αλλάζουν επάγγελμα, που μπορεί να είναι συναφές με αυτό που ασκούσαν στο παρελθόν ή και εντελώς διαφορετικό. Αν κατά την τρέχουσα εποχή υπολογίζεται ότι ένας εργαζόμενος αλλάζει κατά μέσο όρο δέκα επαγγέλματα στο σύνολο της εργασιακής του ζωής, στον εικοστό πρώτο αιώνα αυτό προβλέπεται να πολλαπλασιαστεί, να φτάσει μέχρι και τις 20-30 μετεξελίξεις του είδους εργασίας, ώστε να διατηρηθεί η απασχολησιμότητά του.

Ακόμη, η εβδομαδιαία διάρκεια και ο χρόνος εργασίας προβλέπεται να μειωθούν ριζικά. Αυτό, όμως, δεν μπορεί να συμβεί μεμονωμένα σε μια χώρα, αλλά νομοτελειακά θα προέλθει από μια ολόκληρη ανεπτυγμένων κρατών. Ένας τέτοιος ρόλος, λοιπόν, φαίνεται να πέφτει κυρίως στους κραταιούς ώμους της μητρόπολης της παγκοσμιοποίησης, των ΗΠΑ, και κατά δεύτερο λόγο στις ισχυρές βορειο-ευρωπαϊκές χώρες. Κι αυτό γιατί, αν μειωθούν οι ώρες εργασίας σε πρώτη φάση στις αδύναμες οικονομικά χώρες, αυτό προσιωνίζεται δυσάρεστες προοπτικές για την ανταγωνιστικότητά τους με ανάλογες επιπτώσεις στην απασχόληση.

Επίσης, η εργασία στον εικοστό πρώτο αιώνα, όσον αφορά πάντοτε τον ανεπτυγμένο κόσμο, θα παρέχεται σε μεγάλη έκταση με χαρακτηριστικό της γνώρισμα τα ελαστικά ωράρια, που θα κατανέμονται κατά περίπτωση σε ετήσια, μηνιαία και εβδομαδιαία βάση. Μια μορφή τέτοιας εξέλιξης είναι η εργασία σε εξαμηνιαία περίπου βάση, κάτι που ήδη ισχύει σε αμιγώς τουριστικές περιοχές της χώρας μας. Εξάλλου, η εβδομάδα των τεσσάρων ή και των τριών ημερών αποτελεί μια βιώσιμη λύση που θα δώσει μερική απάντηση στο πρόβλημα της συρρίκνωσης των θέσεων εργασίας και της ανεργίας. Σε γενικές γραμμές προβλέπεται ριζική μείωση του συνολικού χρόνου εργασίας και επιμερισμός του σε μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων. Η εξέλιξη αυτή, όμως, σημαίνει ότι θα υπάρξει σοβαρή αύξηση του χρόνου για ανάπαυση, ψυχαγωγία και ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων, καθώς και για τον εθελοντισμό. Όπως υποστηρίζει ο Τζέρεμι Ρίφκιν στο κλασικό πλέον έργο του « Το τέλος της εργασίας», ο εθελοντισμός θα αποτελέσει έναν βασικό τομέα εργασιακής δραστηριότητας που θα συμπληρώνει τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα εργασίας. Ήδη η δραστηριότητα αυτή αναπτύσσεται δυναμικά στις ΗΠΑ και σε χώρες της Ευρώπης.

Τέλος, η τηλεργασία, η εργασία δηλαδή από απόσταση, αποτελεί έναν σημαντικότερο καινούριο παράγοντα που θα ανατρέψει πολλές από τις κατεστημένες δομές των εργασιακών σχέσεων. Η αυτοαπασχόληση, η απασχόληση στο σπίτι ή από απόσταση με ελαστικό ωράριο, θα αναπτυχθεί παράλληλα με την επέκταση της συναφούς τεχνολογίας της τηλεματικής και θα επιφέρει καταλυτικές αλλαγές όχι μόνο στον χώρο της εργασίας, αλλά και στις δομές της αστικής κοινωνίας. Απομακρυσμένες, απομονωμένες και υπό εγκατάλειψη περιοχές, οι οποίες ειδικά στη χώρα μας αποτελούν συνήθεις περιπτώσεις, είναι πολύ πιθανό πλέον να αποκτήσουν νέα δυναμική, εργασιακή και οικονομική υπόσταση. Η φυγή από τα γκέτο των μεγαλουπόλεων και η αναζωογόνηση της περιφέρειας και ιδίως της λεγόμενης «άγονης γραμμής» αποτελεί μια εξέχουσα και εξαιρετική προοπτική του μέλλοντος. Ένα σοβαρό ποσοστό της συνολικής απασχόλησης της τάξης του 20-30% ή και περισσότερο στο απώτερο μέλλον, θα εργάζεται με αυτόν τον τρόπο.

Θ. Κατσανέβας (2002). Επαγγέλματα του μέλλοντος και του παρελθόντος. Προοπτικές επαγγελμάτων στην Ελλάδα και στις δεκαετίες περιφέρειές της και επαγγελματικός προσανατολισμός. Αθήνα: Πατάκης, 81-82 (διασκευή).

Κείμενο

Η ανεργία στον «αναπτυσσόμενο» κόσμο

Κάθε πρωί, χιλιάδες πρόσωπα ξαναρχίζουν την άκαρπη και απελπισμένη αναζήτηση εργασίας. Είναι οι απόκληροι, μια καινούρια κατηγορία που μας αποδεικνύει τόσο τη δημογραφική έκρηξη όσο και την ανικανότητα αυτής της οικονομίας για την οποία το μόνο που δε μετράει είναι το ανθρώπινο στοιχείο. Αποκλείονται οι φτωχοί και εκτοπίζονται από την κοινωνία, γιατί περισσεύουν. Τώρα πια κανείς δεν τους αποκαλεί «οι από κάτω» αλλά «οι εκτός». Είναι αποκλεισμένοι ακόμα και από το βασικό δικαίωμα της τροφής, της περίθαλψης, της εκπαίδευσης και της δικαιοσύνης· από τις πόλεις όπως και από τη γη τους. Και αυτοί οι άνθρωποι που καθημερινά ρίχνονται εκτός, όπως από την κουπαστή ενός πλοίου στον ωκεανό, αποτελούν τη μεγάλη πλειονότητα.

Τόσες και τόσες αξίες ρευστοποιήθηκαν για το χρήμα και τώρα ο κόσμος, που παραιτήθηκε από τα πάντα προκειμένου ν' αναπτυχθεί οικονομικά, δεν μπορεί να δώσει στέγη και τροφή στην ανθρωπότητα. Για να εξασφαλίσουν οποιαδήποτε εργασία, όσο κακοπληρωμένη και αν είναι, οι άνθρωποι δίνουν όλη τους τη ζωή. Εργάζονται σε ανθυγιεινά μέρη, σε υπόγεια, σε πλοία-κάτεργα, στοιβαγμένοι ο ένας πάνω στον άλλον και πάντα κάτω από την απειλή να χάσουν την εργασία τους και να τεθούν «εκτός».

Όπως φαίνεται, η αξιοπρέπεια της ανθρώπινης ζωής δεν προβλεπόταν στο πλάνο της παγκοσμιοποίησης. Από την άλλη το άγχος, είναι το μόνο που έφτασε σε επίπεδα πρωτόγνωρα ως τώρα σε μας. Πρόκειται για έναν κόσμο που ζει μέσα στη μοχθηρία και όπου κάποιοι ελάχιστοι μετατρέπουν τις επιτυχίες τους σε χρήμα, ακρωτηριάζοντας τη ζωή μιας ατέλειωτης πλειονότητας. Πείθει μάλιστα τον κάθε φτωχοδιάβολο να νομίζει ότι ανήκει στους προνομιούχους, μόνο και μόνο επειδή έχει πρόσβαση στα αναρίθμητα προϊόντα του σούπερ-μάρκετ. Κι ενώ αυτός ο καημένος, ο ανόητος, κοιμάται μακάρια, κλεισμένος στο οχυρό του με τις εντοιχισμένες οικιακές συσκευές και όλη εκείνη την υπόλοιπη σαβούρα, μυριάδες οικογένειες επιβιώνουν μ' ένα δολάριο τη μέρα. Είναι εκατομμύρια οι αποκλεισμένοι από το μεγάλο φαγοπότι των οικονομολόγων. Και όταν στον δρόμο βλέπω τόσα μικρομάγαζα σφραγισμένα ή όταν οι γείτονες με σταματάνε για να μου πουν πως δε θα μπορέσουν να συνεχίσουν να συντηρούν πια το εργαστήρι τους, γιατί δεν τους αποδίδει ούτε τα απαραίτητα, για να πληρώσουν τους φόρους, συλλογίζομαι τη διαφθορά και την αναληγσία που ενυπάρχει σε όλη αυτή τη χυδαία σπατάλη και την ανήθικη αφθονία που απολαμβάνουν κάποια ελάχιστα άτομα· και έχω την αίσθηση ότι γινόμαστε μάρτυρες της βαθιάς έκπτωσης ενός κόσμου όπου, από τη στιγμή που η απόγνωση γιγαντώνεται, αυξάνεται και ο εγωισμός και το «ο σώζων εαυτόν σωθήτω». Ενώ λοιπόν οι πιο άτυχοι πνίγονται στα βαθιά νερά, σε κάποια γωνία, κάνοντας τους εντελώς ανυποψίαστους για την καταστροφή, στο κέντρο ενός χορού μεταμφιεσμένων, οι άνθρωποι της εξουσίας εξακολουθούν να χορεύουν σκασμένοι στα γέλια από τις ίδιες τους τις χοντράδες.

E. Sabato (2000). Πριν το τέλος. Αθήνα: Γκοβόστη, 136-138 (διασκευή).

Κείμενο

Επανάσταση στην επικοινωνία

Η ιστορία των επικοινωνιών καταγράφει διάφορες τάσεις, κυρίως τις αλλαγές που συντελούνται στη διάρκεια του χρόνου, όσον αφορά την κατεύθυνση για περισσότερη ταχύτητα, καλύτερη διανομή, ευρύτερη εμβέλεια και μεγαλύτερη ευελιξία. Μπορεί οι μελετητές των ΜΜΕ να μην πιστεύουν στα άμεσα μηχανιστικά αποτελέσματα των νέων τεχνολογιών, δεν μπορούν όμως να παραβλέψουν ότι στις μέρες μας η ταχύτητα ανάπτυξης των καινούριων μέσων είναι θεαματική.

Για το ραδιόφωνο χρειάστηκαν 38 χρόνια, για να καταφέρει να διεισδύσει σε 50 εκατομμύρια νοικοκυριά. Παρομοίως η τηλεόραση, ένα από τα τεχνολογικά θαύματα του εικοστού αιώνα, χρειάστηκε 13 χρόνια για να διεισδύσει σε 50 εκατομμύρια νοικοκυριά. Το Διαδίκτυο αναπτύχθηκε με τριπλάσια ταχύτητα, σε σύγκριση με εκείνη της τηλεόρασης. Μετά δυσκολίας ήταν αποδεκτό ως νέο μέσο πριν από λιγότερο από δέκα χρόνια, ενώ τώρα έχει δισεκατομμύρια χρήστες σε ολόκληρο τον κόσμο, προσφέροντάς τους αστείρευτο όγκο πληροφοριών και ακατάπαυστη ροή ενημέρωσης, ανταλλαγής μηνυμάτων, ψυχαγωγίας, ταινιών και βίντεο (υλικό που παράγεται συχνά από τους ίδιους τους χρήστες του, οι οποίοι και το διοχετεύουν στο Διαδίκτυο). Και μάλιστα για το Facebook ήταν αρκετά τριάνμισι χρόνια, για να κυριαρχήσει στο Διαδίκτυο, ενώ υπολογίζεται ότι σήμερα κυκλοφορούν στον πλανήτη περισσότερα κινητά από ό,τι ο ανθρώπινος πληθυσμός. Ακόμη πιο εξωφρενικό είναι το γεγονός ότι οι διάφορες εφαρμογές για τους υπολογιστές, τα «τάμπλετ» και τα κινητά χρειάζονται μόλις 50 μέρες, για να εξαπλωθούν σε 50 εκατομμύρια χρήστες. Όλες αυτές οι αλλαγές σηματοδοτούν ευρύτερες μεταβολές στο επικοινωνιακό πεδίο, καθώς παλαιά επιχειρηματικά μοντέλα είναι ξεπερασμένα, νέα δεν έχουν ακόμη αναδυθεί και παλαιές κραταιές επιχειρήσεις στο πεδίο της επικοινωνίας αντικαθίστανται χωρίς καν να το αντιληφθούν από νεότερες, που βασίζονται σε καινοφανή λογική και κουλτούρα.

Οι νέες συνθήκες που συνδέονται με τις τεχνολογικές εξελίξεις αποτελούν ένα πρώτο βήμα σε μια μακρά, επίπονη και σύνθετη διαδρομή προς μια νέα πραγματικότητα. Από το να προβαίνουμε σε χλιοειπωμένες διαπιστώσεις και αφορισμούς, καλύτερο είναι να εξετάσουμε τα καινούρια δεδομένα που συνδέονται με το νέο τεχνολογικό και επικοινωνιακό τοπίο, το οποίο σταδιακά αναδύεται και στη χώρα μας, και να αναζητήσουμε τρόπους αξιοποίησής του προς όφελος του κοινωνικού συνόλου και του μέλλοντος της πατρίδας μας.

Σ. Παπαθανασόπουλος, εφ. Τα Νέα, 15.8.2014 (διασκευή).

Κείμενο

Έργα τέχνης εναντίον καλλιτεχνών

Ακόμα κι αν κάποιος κατάφερνε να δημιουργήσει έναν πίνακα που θα ήταν πανομοιότυπος μ' έναν πίνακα, ας πούμε, του Σεζάν¹, αυτό σαν επίτευγμα διαφέρει πολύ από το επίτευγμα του ίδιου του Σεζάν. Αυτό που εν μέρει εκτιμούμε στο επίτευγμα του Σεζάν δεν είναι απλώς η δημιουργία ενός μεμονωμένου, όμορφου πίνακα, αλλά μάλλον ο τρόπος με τον οποίο καθιέρωσε ένα πρωτότυπο στυλ και δημιούργησε μια ολόκληρη σειρά από πίνακες. Η πρωτοτυπία του αποτελεί μέρος του επιτεύγματός του, όπως επίσης και ο τρόπος με τον οποίο οι διαφορετικοί πίνακες που δημιούργησε κατά τη διάρκεια της ζωής του συνεισφέρουν στο να κατανοήσουμε κάθε μεμονωμένο έργο που παρήγαγε. Μπορούμε να εκτιμήσουμε απόλυτα το καλλιτεχνικό του επίτευγμα τοποθετώντας απλώς τον κάθε πίνακα μέσα στο πλαίσιο ολόκληρης της παραγωγής του. Αντίθετα, ένας πλαστογράφος μπορεί να έχει το μηχανιστικό ταλέντο ως ζωγράφος που είχε και ο Σεζάν, παρόλο που το επίτευγμα του Σεζάν δεν περιορίζεται στο ταλέντο του ως τεχνίτη. Ο πλαστογράφος που αντιγράφει χωρίς πρωτοτυπία δεν μπορεί ποτέ να ευελπιστεί ότι θα γίνει μεγάλος ζωγράφος· γιατί ο πλαστογράφος δεν μπορεί να παρουσιάσει πρωτοτυπία με τον τρόπο που ήταν πρωτότυπος ο Σεζάν. Όμως, στην περίπτωση που ο πλαστογράφος παράγει έργα στο στυλ του Σεζάν, αντί για πραγματικά αντίγραφα υπαρκτών πινάκων, μπορεί να υπάρχουν σοβαρότεροι λόγοι, για να συγκριθεί η καλλιτεχνική αξία των απομιμήσεων με την αξία των πινάκων του Σεζάν. Ωστόσο, ο πλαστογράφος θα αντέγραφε ένα στυλ αντί να το δημιουργήσει.

Από την πλευρά μας εμείς έχουμε την τάση να εκτιμούμε τη δημιουργικότητα του αυθεντικού καλλιτέχνη περισσότερο από τις ικανότητες του αντιγραφέα, επειδή η δημιουργικότητα είναι σημαντική πλευρά της καλλιτεχνικής αξίας. Αυτό αποδεικνύει βεβαίως ότι δε θα πρέπει να θεωρούμε τον πλαστογράφο ισάξιο με τον πρωτότυπο καλλιτέχνη, απλώς και μόνο επειδή είναι ικανός να παράγει μια πειστική απομίμηση. Και σ' αυτήν την περίπτωση, όταν έχουμε το αντίγραφο ενός αυθεντικού πίνακα, μπορούμε και πάλι να εκτιμήσουμε την καλλιτεχνική αξία του Σεζάν βλέποντας το αντίγραφο. Αυτό το επιχείρημα, λοιπόν, δεν αντιτάσσεται στην καλλιτεχνική αξία των απομιμήσεων, αλλά στα καλλιτεχνικά προσόντα των πλαστογράφων. Το αντίγραφο θα μας επέτρεπε να διαπιστώσουμε την ιδιοφυΐα του Σεζάν και όχι του πλαστογράφου.

Τέλος, το πραγματικό πρόβλημα με τις πλαστογραφίες είναι ότι από τη φύση τους περιλαμβάνουν μια προσπάθεια να παραπλανήσουν το κοινό ως προς την πηγή τους. Μια πλαστογραφία δεν θα ήταν πλαστογραφία χωρίς την πρόθεση να παραπλανήσει. Θα ήταν αντίγραφο ή ζωγραφικό πείραμα στο στυλ κάποιου άλλου καλλιτέχνη. Ο λόγος που οι πλαστογραφίες είναι κατώτερες των αυθεντικών έργων είναι εν μέρει το γεγονός ότι εμπεριέχουν το στοιχείο της παραπλάνησης, που ισοδυναμεί με ψέμα. Επομένως, ίσως υπάρχουν σοβαροί λόγοι να διατηρήσουμε κάποια ηθικά ζητήματα ξεχωριστά από τα καλλιτεχνικά, γιατί κι αν μια λαμπρή πλαστογραφία εμπεριέχει την παραπλάνηση, δεν παύει εντούτοις να είναι εντυπωσιακή ως έργο τέχνης.

N. Warburton (1999). Φιλοσοφία – Τα βασικά ζητήματα. Αθήνα: Περίπλους, 251 -252 (διασκευή).

1 Σπουδαίος Γάλλος ζωγράφος του 19ου αιώνα

Κείμενο

Ίσες επαγγελματικές ευκαιρίες

Είναι γενικώς αποδεκτή η άποψη ότι σε όλους θα πρέπει να παρέχονται ίσες ευκαιρίες, ακόμα κι αν δεν μπορεί να υπάρξει ισότητα στην κατανομή τον πλούτου. Ένας σημαντικός τομέας, λοιπόν, στον οποίο υπάρχει μεγάλη ανισότητα όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ανθρώπων είναι ο επαγγελματικός χώρος. Όμως, ισότητα στις επαγγελματικές ευκαιρίες δε σημαίνει ότι ο καθένας θα μπορεί να κάνει όποια δουλειά θελήσει, ανεξάρτητα από τις ικανότητές του. Η ιδέα ότι θα μπορεί όποιος θέλει να γίνει οδοντογιατρός ή χειρουργός, ακόμα κι αν δεν μπορεί να συντονίσει τις κινήσεις των χεριών του, είναι προφανώς παράλογη. Ισότητα στις ευκαιρίες σημαίνει ίσες ευκαιρίες για όλους όσοι έχουν τα σχετικά προσόντα και τις ικανότητες για τη συγκεκριμένη δουλειά. Βέβαια, θα μπορούσε να θεωρηθεί άνιση μεταχείριση το γεγονός ότι ορισμένοι άνθρωποι είχαν την τύχη να γεννηθούν με καλύτερο γενετικό δυναμικό από άλλους ή να κάνουν καλύτερες σπουδές κι έτσι να έχουν το προβάδισμα στον φαινομενικά ισότιμο συναγωνισμό της αγοράς εργασίας. Ωστόσο, η ισότητα των ευκαιριών στον εργασιακό χώρο συνήθως θεωρείται ως μία από τις ενέργειες για την ενίσχυση της ισότητας σε διάφορους τομείς, όπως στις ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση. Το αίτημα για ίσες ευκαιρίες στον εργασιακό χώρο ξεκινά από τον ρατσισμό και τις διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, διακρίσεις που επικρατούν σε μεγάλο βαθμό σε ορισμένα επαγγέλματα. Οι υπέρμαχοι των ίσων ευκαιριών στην επαγγελματική αναζήτηση υποστηρίζουν πως όλοι όσοι έχουν τα απαραίτητα προσόντα θα πρέπει να έχουν την ίδια μεταχείριση, όταν αναζητούν εργασία. Καμιά διάκριση δε θα πρέπει να γίνεται με βάση τη φυλή ή το φύλο τον ανθρώπου, εκτός από τις πολύ σπάνιες περιπτώσεις στις οποίες η φυλή ή το φύλο μπορεί να θεωρηθούν προσόντα σχετικά με τη συγκεκριμένη δουλειά.

Ορισμένοι, όμως, ας τους πούμε εξισωτικούς, δεν αρκούνται στην απαίτηση ίσης μεταχείρισης στις αιτήσεις για εργασία. Ισχυρίζονται επιπλέον ότι είναι σημαντικό να εξλειφθούν οι υπάρχουσες ανισορροπίες σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, όπως για παράδειγμα στον δικαστικό κλάδο, στον οποίο υπάρχουν περισσότεροι άντρες παρά γυναίκες. Βέβαια, η μέθοδος που χρησιμοποιούν, για να αποκαταστήσουν τις υπάρχουσες ανισορροπίες, είναι γνωστή ως αντίστροφη διάκριση. Δηλαδή το να προσπαθεί κανείς στις προσλήψεις να δίνει προτεραιότητα σε άτομα από ομάδες που θεωρούνται μη προνομιούχες. Σκοπός αυτής της άνισης μεταχείρισης είναι να επιταχυνθεί η διαδικασία της κοινωνικής ισότητας, δημιουργώντας βέβαια, προσωρινά τουλάχιστον, μια άλλη ανισότητα.

N. Warburton (1999). Φιλοσοφία - Τα βασικά ζητήματα. Αθήνα: Περίπλους, 113 - 115 (διασκευή).

Κείμενο

Πώς ο άνθρωπος έχασε τον ελεύθερο χρόνο του

Ένας χαλκέντερος¹ Βρετανός ερευνητής, ο J. Gershuny, μελετά εδώ και πολύ καιρό χιλιάδες προσωπικά ημερολόγια που καταγράφουν από τη δεκαετία του '60 μέχρι σήμερα την καθημερινότητα ευρύτατου δείγματος ατόμων από ανεπτυγμένες χώρες του δυτικού κόσμου. Το πόρισμα είναι τόσο ενδιαφέρον όσο και παράδοξο: δεν είναι πλέον οι πλούσιοι και ισχυροί που διαθέτουν ελεύθερο χρόνο αλλά οι οικονομικά ασθενέστερες τάξεις και, φυσικά, οι άνεργοι. Μπορεί ο χρόνος να είναι ακόμη χρήμα, αλλά φαίνεται ότι στην εκκίνηση του νέου αιώνα η αντίστροφη εξίσωση δεν έχει μέλλον· όχι, το χρήμα δεν είναι πια χρόνος. Ο κοινωνιολογικός κωδικός της νέας φτώχειας, που αρχίζει ήδη να μαστίζει τα δύο περίπου τρίτα του πληθυσμού στην αναπτυγμένη Δύση, είναι διεθνώς γνωστός ως «time poverty²».

Συγκεκριμένα, οι νεόπτωχοι βιώνουν μια τραγική ειρωνεία, καθώς συνειδητοποιούν ότι τα πρώτα συμπτώματα της πείνας τους εμφανίστηκαν μαζί με τις νέες τεχνολογίες που τους υπόσχονταν εξοικονόμηση χρόνου. Φαίνεται, όμως, πως οι τεχνολογίες παίρνουν με το ένα χέρι τον ελεύθερο χρόνο που δίνουν με το άλλο. Στο νέο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον η τεχνολογία διευκολύνει την «υπερκινητικότητα» και η υπερκινητικότητα σφετερίζεται τον ελεύθερο χρόνο. Τα κινητά, που μοιάζουν να είναι πια περισσότερα από τους μικροοργανισμούς, χτυπούν ασταμάτητα, αδιάκριτα και επίμονα απαγορεύοντας και τον πιο ολιγόλεπτο ρεμβασμό, κατακερματίζοντας τα πέντε αθώα λεπτά μιας ανώδυνης και χαλαρής συνομιλίας. Το περιοδικό «Management Today» δημοσίευσε πρόσφατα αποδείξεις για του λόγου το αληθές. Μόνο ένας στους τρεις προνομιούχους της νέας οικονομικής τάξης πραγμάτων έχει χρόνο, για να ξοδέψει τα χρήματα που κερδίζει. Μόνο ένας στους δύο καταφέρνει να υποκλέψει χρόνο για τις προσωπικές του σχέσεις· και σχεδόν κανένας δεν έχει χρόνο για «μυθιστορηματικούς ποταμούς» a la Balzac³ και Proust⁴. Από τα ημερολόγια του Βρετανού ερευνητή προκύπτει με σαφήνεια ότι τα παντρεμένα ζευγάρια αφιερώνουν κατά μέσο όρο μόνο μισή ώρα στη συναισθηματική «συντήρηση» της γαμήλιας μηχανής, ενώ τα τέκνα τους φαίνεται να πάσχουν από συγγενή χρονοπενία⁵, καθώς στροβιλίζονται απνευστί ανάμεσα σε σχολικές και φροντιστηριακές αίθουσες, μεταξύ ξενόγλωσσου ινστιτούτου και ωδείου ή χοροδιδασκαλείου. Ίσως στο άμεσο μέλλον χρειαστεί να ξαναδιεκδικήσουμε τον χαμένο ελεύθερο χρόνο που αρχίσαμε να χάνουμε, αφότου κάναμε χρήματα. Με ποιον τρόπο; Όταν διαπιστωθεί ότι οι ευκατάστατοι χρονοπένητες δε διαθέτουν πια αρκετό χρόνο για να καταναλώσουν αγαθά και υπηρεσίες, το πρόβλημα κατά πάσα πιθανότητα θα λυθεί έστω μόνο και μόνο για να μπορεί να ξαναδημιουργηθεί. Για τα υπόλοιπα συνιστάται απευθείας σύνδεση με τον ερευνητή J. Gershuny. Τα χιλιάδες ημερολόγια που λέγαμε γίνονται ήδη ένα βιβλίο με τίτλο «Changing Times» και θα μπορούμε να το διαβάσουμε ήδη από τον επόμενο μήνα, αν μας μένει ελεύθερος χρόνος.

Θ. Παπαγγελή, εφ. Το Βήμα, 21.5.2000 (διασκευή)

1 Χαλκέντερος: Ακαταπρόνοητος, ακούραστος στην πνευματική εργασία

2 Time poverty: ανεπάρκεια, έλλειψη χρόνου

3 Balzac: Ονορέ ντε Μπαλζάκ• Γάλλος λογοτέχνης του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, ο οποίος περιέγραψε εξαντλητικά τη γαλλική κοινωνία της εποχής του

Κείμενο

Κοινωνικά δίκτυα, συν και πλην

Είναι γεγονός αναντίρρητο ότι η κοινωνική δικτύωση αποτελεί έναν νέο τρόπο επικοινωνίας ευρύτατα διαδεδομένο, ο οποίος αποκτά όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Επί δεκαετίες ο άνθρωπος αναζητούσε τρόπους να αλλάξει την προσωπική του οπτική σε ό,τι αφορούσε τις κοινωνικές του σχέσεις, και το διαδίκτυο στάθηκε το προσφορότερο έδαφος για κάτι τέτοιο. Σημαντικό είναι να δούμε κατά πόσο και σε ποιον βαθμό τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να γίνουν πόλοι έλξης μεταξύ των ανθρώπων, για ποιους λόγους κάποιος συμμετέχει σε αυτά, ποιοι δεσμοί συνεργασίας αναπτύσσονται διαδικτυακά και, τέλος, πόσο επηρεάζεται ο ατομικός αυτοπροσδιορισμός, όταν ο άνθρωπος λειτουργεί ως μέλος ενός ευρύτερου οργανισμού που διαρκώς αλλάζει και αποκτά γιγαντιαίες διαστάσεις.

Οι δεσμοί που αναπτύσσονται σε αυτούς τους κοινωνικούς ιστούς, οικογενειακοί, επαγγελματικοί ή φιλικό, συνδέουν ομάδες ατόμων με διαφορετικά συναισθήματα, πολιτικές πεποιθήσεις και οικονομική κατάσταση. Ακόμη, οι κοινωνικοί ιστοί μπορούν να λειτουργήσουν και ως αγωγοί ιδεών, αλτρουιστικών πράξεων, σκέψεων, επιθυμιών, καθώς είναι ικανοί να μεταλαμπαδεύσουν στον διαφορετικό ορίζοντα ενός άλλου ατόμου ανάλογες αξίες και να προκαλέσουν συμπεριφορές.

Φυσικά, υπάρχουν βασικοί κανόνες λειτουργίας ενός κοινωνικού δικτύου, όπως η σύνδεση, ο δεδομένος και προαπαιτούμενος δεσμός ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας, και η μετάδοση μιας πληροφορίας, η οποία σχετίζεται κυρίως με την ταχύτητα και την αμεσότητα. Η ανθρώπινη αλληλεπίδραση, ο γρήγορος συντονισμός συναισθημάτων, η ικανότητα της μαζικής αντίδρασης μπορούν να λάβουν επιδημικές διαστάσεις μέσα στο διαδίκτυο και να φορτίσουν ή να αποφορτίσουν ανάλογα μια συγκεκριμένη αντίδραση, θετική ή αρνητική. Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζεται από τα κοινωνικά δίκτυα είναι το προσωπικό συναίσθημα της ικανοποίησης που πηγάζει από το γεγονός ότι υπάρχουν «δίπλα» μας άλλοι άνθρωποι, υπάρχουν «φίλοι». Εικονικοί έστω, αλλά φίλοι. Είναι γεγονός ότι ο άνθρωπος διακρίνεται και από το εγγενές γνώρισμα της επιζήτησης κοινωνικών σχέσεων, επομένως είναι δεδομένη η ευχαρίστηση που νιώθει στον εικονικό, έστω, κόσμο της φιλίας που αναπτύσσει ο ίδιος μέσα σε ένα πολυοργανικό σώμα, όπως είναι κάποιο κοινωνικό δίκτυο.

Όμως, στον αντίποδα αυτής της πραγματικότητας υπάρχει πάντα το τεράστιο κοινωνικό φαινόμενο των ημερών, εκείνο της μοναξιάς, το οποίο δημιουργεί η εικονική διασύνδεση. Η βασική ανάγκη για οικειότητα και κοινωνία σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων και η σύγχρονη, αστική κυρίως, μοναξιά λειτουργούν ως προωθητική δύναμη διασύνδεσης. Τα άτομα με πολλούς εικονικούς φίλους νιώθουν αμβλυμένο αυτό το συναίσθημα, μια και η εγγύτητα τροφοδοτείται συνεχώς και είναι σαφές ότι ο μοναχικός άνθρωπος τείνει να προσδεθεί πιο σφιχτά στα δίκτυα κοινωνικής διασύνδεσης, απαλύνοντας ταυτόχρονα και άλλες αρνητικές ψυχολογικές καταστάσεις, όπως είναι το άγχος, η απόρριψη, ο θυμός, η θλίψη και η κατάθλιψη.

Τα κοινωνικά δίκτυα είναι πολύπλοκοι και πολυεπίπεδοι οργανισμοί, οι οποίοι διαρκώς εξελίσσονται, διογκώνονται, αναπροσαρμόζονται ή περιορίζονται. Συχνά ο άνθρωπος, καθώς είναι συνδεδεμένος σε κάποιον κοινωνικό ιστό, στερείται αναγκαστικά ένα μέρος της ατομικότητάς του. Επομένως, η μεγάλη πρόκληση για όλους μας είναι να βρούμε τη χρυσή τομή ανάμεσα στην ατομική συμπεριφορά και στη συμπεριφορά που εκδηλώνεται ως αποτέλεσμα σύνδεσης σε κάποιο δίκτυο. Βέβαια, θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι, όπως σε όλα τα πράγματα, έτσι και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης η επωφελής ή επιβλαβής χρήση εναπόκειται στις δικές μας επιλογές και στη δική μας κρίση.

Τ. Μπάιλα, Διαδικτυακό περιοδικό Thinkfree, 21.8.2012 (διασκευή).

Κείμενο

Η προέλευση της τέχνης

Οι τέχνες που εξαρτώνται από το σχέδιο άρχισαν, όπως όλες οι εφευρέσεις, με τα αναγκαία. Στη συνέχεια επιζητήθηκε η ομορφιά και τελικά ακολούθησε το περιττό. Αυτά είναι τα τρία κυριότερα στάδια της τέχνης. Οι παλιότερες αναφορές μας διδάσκουν ότι τα πρώτα εικαστικά έργα έδειχναν τι είναι ο άνθρωπος και όχι πώς φαίνεται στα μάτια μας, δηλαδή το περίγραμμά του και όχι τη μορφή του. Από την απλοϊκότητα της μορφής πέρασαν στην εξέταση των σχέσεων, η οποία δίδαξε την ορθότητα. Με τη σειρά της αυτή προσέφερε την ασφάλεια, για να αποτολμηθεί το μεγάλο. Έτσι, η τέχνη απέκτησε μεγαλείο και τελικά με τους Έλληνες έφτασε σταδιακά στην ανώτατη ομορφιά. Αφού εναρμονίστηκαν όλα τα μέρη της και επιζητήθηκε ο εξωραϊσμός της, οι καλλιτέχνες προχώρησαν στο περιττό, οπότε χάθηκε η μεγαλοσύνη της τέχνης και τέλος ακολούθησε η πλήρης παρακμή της.

Η τέχνη άρχισε με την πιο απλοϊκή μορφή και ίσως με ένα είδος γλυπτικής, καθώς και ένα παιδί μπορεί να δώσει μια ορισμένη μορφή σε μια μαλακή μάζα. Δεν μπορεί, όμως, να σχεδιάσει οτιδήποτε πάνω σε μια επιφάνεια, επειδή στην πρώτη περίπτωση αρκεί η απλή ιδέα ενός πράγματος, ενώ το σχέδιο απαιτεί πολλές άλλες γνώσεις. Αργότερα η ζωγραφική έγινε η διακοσμήτρια της γλυπτικής.

Η προέλευση της τέχνης φαίνεται πως είναι ίδια σε όλους τους λαούς που την άσκησαν και δεν έχουμε επαρκείς λόγους, για να δηλώσουμε μια ιδιαίτερη πατρίδα της, καθώς το πρώτο σπέρμα για το αναγκαίο το βρήκε κάθε λαός στον εαυτό του. Αλλά η επινόηση της τέχνης διαφέρει ανάλογα με την ηλικία των λαών και την πρώιμη ή όψιμη εισαγωγή της λατρείας των θεών. Έτσι, οι Χαλδαίοι ή οι Αιγύπτιοι πρέπει να αισθητοποιήσαν νωρίτερα από τους Έλληνες στο πλαίσιο της λατρείας τις ανώτερες δυνάμεις που φαντάστηκαν. Εδώ συμβαίνει ό,τι παρατηρείται και στις άλλες τέχνες και εφευρέσεις, όπως είναι ο χρωματισμός με πορφύρα, που στις χώρες της Ανατολής έγιναν γνωστές και ασκήθηκαν νωρίτερα. Εκείνοι, όμως, που αναφέρονται στην προέλευση μιας χρήσης ή σε μια τέχνη και τη μετάδοσή της από έναν λαό στον άλλον πλανώνται γενικά, επειδή στηρίζονται σε επιμέρους στοιχεία που έχουν μια ομοιότητα μεταξύ τους και από αυτό βγάζουν ένα γενικό συμπέρασμα. Για παράδειγμα, ορισμένοι λόγω της χαρακτηριστικής κοιλιάς τόσο των Ελλήνων όσο και των Ρωμαίων παλαιστών ισχυρίζονται ότι οι δεύτεροι, εφόσον έπονται χρονικά, κατάγονται από τους πρώτους. Η τέχνη στους Έλληνες, αν και αναπτύχθηκε πολύ αργότερα από ό,τι τις χώρες της Ανατολής, άρχισε με μίαν απλοϊκότητα, καθώς, όπως φαίνεται, οι Έλληνες δε δέχτηκαν το

πρώτο σπέρμα για την τέχνη τους από κανέναν άλλο λαό, αλλά φαίνεται πως είναι οι πρώτοι εφευρέτες της.

J. Winckelmann (2010). Ιστορία της Αρχαίας Τέχνης. Αθήνα: Gutenberg (διασκευή).

Κείμενο

Πλαστογραφία και καλλιτεχνική αξία

Ένα ζήτημα σχετικό με τη γνησιότητα, το οποίο προκαλεί φιλοσοφικά ερωτήματα, είναι αν ένας αυθεντικός πίνακας έχει μεγαλύτερη καλλιτεχνική αξία από μια τέλεια πλαστογραφία. Εδώ θα εξετάσω μόνο τις πλαστογραφίες των πινάκων ζωγραφικής, όμως κάθε είδος καλλιτεχνήματος που έχει υλική υπόσταση μπορεί να πλαστογραφηθεί. Για παράδειγμα, ένα γλυπτό, μια εκτύπωση, μια φωτογραφία και ούτω καθεξής. Τα αντίγραφα μυθιστορημάτων, ποιημάτων και συμφωνιών δε θεωρούνται πλαστογραφίες. Όμως, μπορεί να πλαστογραφηθούν τα πρωτότυπα χειρόγραφα, ενώ οι απομιμήσεις στο ύφος κάποιου συγκεκριμένου συγγραφέα ή συνθέτη μπορεί να περάσουν ως αυθεντικά έργα.

Κατ' αρχάς, είναι σημαντικό να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα στους διάφορους τύπους πλαστογραφίας. Οι δύο βασικοί τύποι είναι το τέλει αντίγραφο και η ζωγραφική που μιμείται το στυλ ενός διάσημου καλλιτέχνη.

Ένα ακριβές αντίγραφο της Μόνα Λίζα¹ θα ήταν πλαστογραφία του πρώτου τύπου. Οι πίνακες του πλαστογράφου Βαν Μέγκερεν στο στυλ του Βερμέρ², οι οποίοι μάλιστα ξεγέλασαν τους περισσότερους ειδικούς, αποτελούν παράδειγμα του δεύτερου τύπου, γιατί δεν υπήρχε πρωτότυπο το οποίο να αντιγράψουν.

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι μόνο το πραγματικό χειρόγραφο ενός θεατρικού έργου, ενός μυθιστορήματος ή ενός ποιήματος θα μπορούσε να πλαστογραφηθεί με την πρώτη έννοια του όρου. Θα μπορούσαν, όμως, να γίνουν πλαστογραφίες του δεύτερου τύπου, οι οποίες να αφορούν έργα του Σαίξπηρ λόγου χάρι, από κάποιον που μιμείται επιδέξια το στυλ του συγγραφέα.

Θα έπρεπε άραγε να αντιμετωπίζονται οι πλαστογραφίες ως σημαντικά έργα τέχνης από μόνα τους; Αν ο πλαστογράφος είναι ικανός να παράγει ένα έργο που πείθει τους ειδικούς ότι είναι προϊόν του αυθεντικού καλλιτέχνη, τότε ο πλαστογράφος είναι σίγουρα το ίδιο ταλαντούχος με τον αυθεντικό καλλιτέχνη και θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται, αν όχι ως ισάξιος του, τουλάχιστον ως ένας ικανός δεξιότηχης. Αυτή, όμως, η θέση έχει τόσο υποστηρικτές όσο και πολέμιους. Πάντως, αν η προτίμηση ή και η επιμονή για απόκτηση ενός πρωτότυπου έργου έχουν να κάνουν με αιτίες έξω από την τέχνη, όπως είναι η επενδυτική προσδοκία, η ψυχολογία ή ο κοινωνικός ανταγωνισμός και η ματαιόδοξη διάθεση των συλλεκτών τέχνης, τότε ίσως πράγματι οι καλές απομιμήσεις να είναι το ίδιο σημαντικές σε καθαρά καλλιτεχνικό επίπεδο όσο και τα πρωτότυπα.

N. Warburton (1999). Φιλοσοφία - Τα βασικά ζητήματα. Αθήνα: Περίπλους, 247 – 248 (διασκευή).

1 Γνωστή και ως Τζιοκόντα. Διάσημη προσωπογραφία του Λεονάρντο ντα Βίντσι.

2 Ολλανδός ζωγράφος του 17ου αιώνα.

Κείμενο

Σύγχρονες εκδοχές συντόμευσης του λόγου. Καχυποψία ή ελπίδα;

Θα το έχετε ακούσει πολλές φορές: «Τα SMS σκοτώνουν τη γλώσσα». Μπορεί να το πιστεύετε κιόλας. Η αλήθεια είναι ότι η υπηρεσία αποστολής σύντομων μηνυμάτων (Short Message Service), που ξεκίνησε σαν μια ακόμη παροχή της κινητής τηλεφωνίας, έχει κατακτήσει τη νεολαία, έχει γεννήσει έναν καινούργιο τρόπο γραφής, άμεσο, σύντομο, αποσπασματικό. Μέσα σε 160 χαρακτήρες (αυτό είναι το όριο ενός SMS) χωρούν ανησυχίες, ερωτικές εξομολογήσεις, ραντεβού, υπενθυμίσεις, υβριστικά μηνύματα, η καθημερινή ανία και, βέβαια, τα νέα μας, καλά και κακά, σημαντικά και ασήμαντα.

Το καλοκαίρι που μας πέρασε, η εφημερίδα El Mundo, στο πολιτιστικό της ένθετο, φιλοξένησε τις απόψεις ακαδημαϊκών, συγγραφέων, διαλεκτολόγων και άλλων επαϊόντων¹, σχετικά με το πόσο επηρεάζει τον τρόπο επικοινωνίας και πρόσληψης της γλώσσας αυτό το σχετικά καινούργιο σύστημα επικοινωνίας που κατέχει κεντρικό ρόλο στη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων. Άλλωστε, εν έτει 2008, σε μία μέρα, αποστέλλονται στην Ισπανία πάνω από δέκα εκατομμύρια τέτοια μηνύματα (κάπου δύο εκατομμύρια είναι ο αντίστοιχος αριθμός στην Ελλάδα).

Στις απόψεις, έτσι όπως καταγράφηκαν, συναντά κανείς καχυποψία και ελπίδα, φόβο για το μέλλον της ισπανικής γλώσσας και πίστη στις καινοτομίες που φέρνει το νέο μέσο. Ο συγγραφέας και ακαδημαϊκός Χοσέ Μαρία Μερίνο ανήκει σε εκείνους που αντιμετωπίζουν με καχυποψία τη «γλώσσα» των SMS και τη σχέση της με τη δυνατότητα έκφρασης και τον γλωσσικό πλούτο των νέων: «Χρησιμοποιώ πολύ λίγο το κινητό και δεν ξέρω να γράφω μηνύματα. Απ' όσα γνωρίζω, βλέποντας τη νεολαία να επικοινωνεί μέσω αυτών, πιστεύω ότι η γλώσσα φτωχαίνει, όταν χρησιμοποιεί κανείς λίγες λέξεις, και, επιπλέον, τις μετατρέπει σε σκελετούς συμφώνων. Για να μην αναφερθώ στη χρήση μιας αργκό που, αντί να κάνει πιο ανοιχτή την επικοινωνία, την περιορίζει».

Οι «σκελετοί συμφώνων» στους οποίους αναφέρεται ο Μερίνο δεν είναι παρά αποτέλεσμα της ανάγκης για εξοικονόμηση χώρου (αυτά τα περίφημα 160 στοιχεία). Ο λεξικογράφος Γκρεγκόριο Σαλβαδόρ, σχετικά με το θέμα των συντμήσεων, εκφράζει την άποψη ότι «ανέκαθεν υπήρχαν τέτοια συστήματα συντμήσεων, προϊόντα της

ανάγκης εξοικονόμησης χώρου και χρημάτων. Παλαιότερα», τονίζει, «αν κάποιος ήθελε να στείλει ένα τηλεγράφημα για να εκφράσει τα συλλυπητήριά του, για παράδειγμα, ήταν υποχρεωμένος να πληρώσει κάτι παραπάνω, αν επέλεγε να εισαγάγει στο κείμενό του τις απαραίτητες προθέσεις».

Πολλοί από τους ερωτηθέντες εισάγουν στη συζήτηση περί SMS το θέμα της παιδείας των νεαρών Ισπανών. Σύμφωνα με τον καθηγητή λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Σαλαμάνκα, Ρικάρντο Σενάμπρε, είναι εμφανές ότι οι νέοι διαβάζουν όλο και λιγότερο, συνεπώς «η γραφή των SMS θα κάνει μεγαλύτερη ζημιά σε όσους δεν ξέρουν να εκφραστούν, σε εκείνους που αισθάνονται άβολα με τη σύνταξη. Η ασθένεια θα προσβάλει τους πιο αδύναμους οργανισμούς». Ο γλωσσολόγος Χοσέ Πόλο, από την πλευρά του, αναφέρεται και εκείνος στην κακοποίηση της γλώσσας στα SMS όχι μόνο εκ μέρους της νεολαίας αλλά από «την μεγάλη πλειοψηφία, που αν και έχει αποφοιτήσει από το δημοτικό, το γυμνάσιο και το πανεπιστήμιο, εντούτοις χειρίζεται απελπιστικά άσχημα τη γλώσσα».

Πιο αισιόδοξοι ακούγονται ο συγγραφέας Άνχελ Μάνιας και ο κριτικός λογοτεχνίας Χερμάν Γκουγιόν. Και οι δύο κάνουν λόγο για πιθανότητα εμπλουτισμού της ισπανικής γλώσσας από τη γλώσσα των μηνυμάτων, αν και δε διστάζουν να τονίσουν την αδυναμία αυτού του κώδικα να παραγάγει πλήρη κείμενα, όπως για παράδειγμα μια δικαστική απόφαση ή ένα άρθρο του Συντάγματος. Στην Ελλάδα, εκτός από τα θέματα των συντμήσεων, της κατάργησης άρθρων και προθέσεων, ή της προσφυγής στους «σκελετούς» συμφώνων (τι καταπληκτική μεταφορά αυτή του Μερίνο) έχουμε και το θέμα της χρήσης των λατινικών χαρακτήρων.

Κ. Παλαιολόγου, Το Δέντρο, τεύχος 155-156 (διασκευή)

1 επαϊόντων: ειδικών

Κείμενο

Επιστροφή στην εποχή της... βραδύτητας

Ζούμε στην εποχή της ταχύτητας και της έντασης. Ταχύτατα αυτοκίνητα, γρήγοροι υπολογιστές, πολυδύναμα κινητά τηλέφωνα και υπερηχητικά αεροπλάνα. Όλοι τρέχουμε σαν παλαβοί για να προλάβουμε.

Κουρδισμένα στρατιωτάκια της παραγωγικότητας, αστείες αλλά και δραματικές φιγούρες. Ωστόσο, η μέρα αποδεικνύεται ολοένα και πιο μικρή, καθώς ο χρόνος αμείλικτα ξοδεύεται στο αυτοκίνητο, στην επιμήκυνση του ωραρίου ή στη δεύτερη δουλειά, στις ολοένα και περισσότερες υποχρεώσεις.

Το αστείο, όμως, είναι ότι η γοητεία της ταχύτητας και των συνακόλουθων τεχνολογικών μέσων προέρχεται από την υπόσχεση ότι θα μας βγάλουν νικητές στην αδυσώπητη μάχη με τον χρόνο. Θα τα κάνουμε όλα πιο γρήγορα, ώστε να μας μένει χρόνος και για «άλλα πράγματα»· ίσως αυτά που θέλουμε περισσότερο.

Δυστυχώς, ο εντατικός ρυθμός ζωής αφαιρεί σχεδόν κάθε περιεχόμενο πραγματικής ζωής. Σαν να περνάς με διακόσια χιλιόμετρα την ώρα από τοπία που «τρέχουν» σαν καρτουνίστικες¹ εικόνες. Ο αγώνας του θνητού ανθρώπου με τον χρόνο δεν είναι μόνο ο πιο αρχέγονος, αλλά και ο πιο διαρκής. Βέβαια, η σημερινή ασφυξία λόγω έλλειψης ελεύθερου χρόνου δεν είναι απλώς αποτέλεσμα λανθασμένων προσωπικών επιλογών. Είναι κοινωνικό πρόβλημα. Ένας ολόκληρος πολιτισμός είναι θεμελιωμένος πάνω στην εκμετάλλευση του προσωπικού μας χρόνου, καθώς βασίζεται στην ελαστική εργασία και στην υπερεργασία, στη γρήγορη αγορά μιας ολόκληρης γκάμας μισοάχρηστων συσκευών, οι οποίες απαξιώνονται πολύ γρήγορα. Γι' αυτό οι συνέπειες είναι ήδη εδώ. Η πρωτοφανής πολύπλευρη φθορά του ανθρώπινου οργανισμού, είναι γεγονός.

Ακόμη, παρατηρείται υπερκατανάλωση με αποτέλεσμα την αυξημένη παραγωγή αποβλήτων, την υπερθέρμανση του πλανήτη και την υποβάθμιση της ζωής. Επίσης, η διατροφή, καθρέφτης κάθε πολιτισμού, αντικατοπτρίζει και την εποχή της ταχύτητας. Φαστφουντάδικα ταιΐζουν μια πόλη που τρέχει «πανικόβλητη». Ομοιομορφία και τυποποίηση και το φαΐ στο πόδι. «Τρελά», τοξικά και μεταλλαγμένα τρόφιμα που παράγονται από τις επικίνδυνες «φάμπρικές» της εντατικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, χωρίς το μεράκι και τον χρόνο του καλλιεργητή. Ήρθε η ώρα να κατεβάσουμε ταχύτητα. Όχι για να κολλήσουμε στο σήμερα, αλλά για να ζήσουμε διαφορετικά. «Το εγκώμιο στη βραδύτητα», εκτός από βιβλίο του Μίλαν Κούντερα², γίνεται τάση. Έτσι, οι εργαζόμενοι διεκδικούν λιγότερες ώρες εργασίας και όχι εντατικοποίηση. Οι οικολόγοι επιδιώκουν να μπει φραγμός στην εντατική γεωργία. Κινήματα, όπως το Slow Food³, θέτουν ξανά την πολιτιστική αξία της διατροφής και της αργής απόλαυσής της, ενώ άλλα, όπως το Slow Cities⁴, αναδεικνύουν ένα άλλο μοντέλο πόλης φιλικό στον άνθρωπο. Το «αργά» γίνεται συνώνυμο της ποιότητας και της αλλαγής.

Γ. Ελαφρού, εφ. Η Καθημερινή, 1.1.2005 (διασκευή).

1 Καρτουνίστικες εικόνες: εικόνες που θυμίζουν κινούμενα σχέδια

Κείμενο

Τηλεόραση: το «άλλο σχολείο» του ελεύθερου χρόνου;

Τα παιδιά αφιερώνουν άραγε περισσότερο χρόνο στην τηλεόραση στις καλοκαιρινές τους διακοπές; Από τα λίγα που γνωρίζω δεν είναι διαθέσιμα σχετικά ερευνητικά δεδομένα. Θα μπορούσε, όμως, να υποθέσει κανείς βάσιμα ότι τα παιδιά που χαίρονται τις διακοπές τους σε κάποιο θέρετρο έχουν πολλές ελκυστικές ασχολίες ως αντίβαρο στα τηλεοπτικά προγράμματα. Το αντίθετο συμβαίνει με τα παιδιά που περνούν τις διακοπές τους στα αστικά κέντρα, όπου οι δυνατότητες για άλλες δραστηριότητες είναι αρκετά περιορισμένες.

Ίσως τα παιδιά της πρώτης κατηγορίας, που έχουν το πλεονέκτημα να χαίρονται τις ποικίλες δραστηριότητες των διακοπών, να είναι πιο τυχερά και για έναν άλλο λόγο, καθώς εκτίθενται λιγότερο στον ευτελή, δημόσιο λόγο, αλλά και στη βία του τηλεοπτικού θεάματος που δε συνυπολογίζει την παρουσία των παιδιών ανάμεσα στους τηλεθεατές. Οι συνέπειες αυτής της πρακτικής θα άξιζε να μελετηθούν συστηματικά, όπως και οι συνέπειες γενικότερα της παρακολούθησης από παιδιά άλλων εκπομπών, οι οποίες προβάλλονται σε ζώνες υψηλής τηλεθέασης, ενώ απευθύνονται αποκλειστικά σε ενήλικους.

Τέτοιες περιπτώσεις ξαναφέρνουν στη συζήτηση τον ρόλο της τηλεόρασης, αλλά και των άλλων μέσω ενημέρωσης, ως φορέα κοινωνικοποίησης των παιδιών και των νέων στις σύγχρονες κοινωνίες. Δεν είναι τυχαίος ο χαρακτηρισμός της τηλεόρασης ως το «άλλο σχολείο». Οι επιδράσεις που ασκεί στον τρόπο οργάνωσης της ζωής των ανθρώπων, στην ατομική και στην κοινωνική τους ανάπτυξη καθώς και στις ποικίλες εκδηλώσεις της συμπεριφοράς τους είναι σημαντικές. Γι' αυτόν τον λόγο στόχος των περισσότερων παρεμβάσεων που προτείνονται είναι να εξασφαλιστούν τρόποι που θα μεγιστοποιούν τις θετικές συνέπειές της και θα ελαχιστοποιούν τις αρνητικές, σε αυτές κυρίως τις ηλικιακές κατηγορίες. Έτσι, έχουν εξεταστεί προτάσεις, όπως αυστηρότερος έλεγχος, κώδικες δεοντολογίας και αυτοδέσμευσης των καναλιών αλλά και προγράμματα ευαισθητοποίησης των εργαζομένων στα μέσα.

Εδώ, όμως, πρέπει να επισημανθεί ένα παράδοξο, που χαρακτηρίζει τα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα των σύγχρονων χωρών: Ενώ όλα τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν πως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επηρεάζουν καθοριστικά τους πολίτες των σύγχρονων κοινωνιών και ιδίως τους νεότερους στην ηλικία, το σχολείο σε μεγάλο βαθμό δείχνει αδιάφορο και αμέτοχο στον σχετικό προβληματισμό. Σ' αυτό το συμπέρασμα θα καταλήξει κανείς, αν κρίνει τουλάχιστον από το περιεχόμενο σπουδών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τα διδακτικά βιβλία και την έλλειψη κατάλληλης κατάρτισης των εκπαιδευτικών, ώστε να είναι σε θέση να προετοιμάζουν επαρκώς τους νέους για τον κόσμο των σύγχρονων μέσων. Για τον λόγο αυτό, είναι ζήτημα άμεσης προτεραιότητας μια διαφορετική αντιμετώπιση των μέσων και ιδίως της τηλεόρασης από την εκπαίδευση.

Αφετηρία, λοιπόν, μιας τέτοιας αλλαγής μπορεί να είναι η θέση ότι η εκπαίδευση στα μέσα αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της παιδείας ενός σύγχρονου, μορφωμένου πολίτη. Οι όροι αλφαριθμητισμός στα μέσα (media literacy) και τηλεοπτικός αλφαριθμητισμός, που αποτελούν σημεία αναφοράς στη σχετική συζήτηση, εκφράζουν την τάση να ενταχθεί η εκπαίδευση στα ΜΜΕ στον βασικό πυρήνα της παιδείας του σύγχρονου πολίτη. Ακόμη, έχουμε την πεποίθηση ότι η ένταξη της εκπαίδευσης στα ΜΜΕ στο πρόγραμμα σπουδών του σύγχρονου σχολείου με τον κατάλληλο τρόπο μπορεί να αποτελέσει μια ουσιαστική συμβολή στην προετοιμασία των νέων ανθρώπων για μια εποικοδομητική σχέση με αυτά. Ωστόσο, αυτή η προοπτική, βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές, που δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνουν και ριζικές τομές στον τρόπο λειτουργίας των ίδιων των μέσων. Και αυτές τις τομές πρέπει με τη σειρά της να τις προετοιμάζει και να τις προωθεί η ίδια η εκπαίδευση.

Π. Χαραμής, Εκπαιδευτική πύλη e-pandeia, 20.4.2003 (διασκευή).

Κείμενο

Τηλεόραση και κρατική εξουσία

Ακόμα και στις χώρες με μακρά δημοκρατική παράδοση το κράτος αντιστέκεται δύσκολα στην επιθυμία του να ελέγχει άμεσα την τηλεόραση. Η αφελής πεποίθηση που κυριαρχεί και την οποία συμμερίζονται πολιτικοί όλων των παρατάξεων είναι ότι η μικρή οθόνη είναι παντοδύναμη. Το καινούριο μέσο υποτίθεται ότι διαμορφώνει το αποτέλεσμα των εκλογών. Ο έλεγχός του, λοιπόν, μεταφράζεται σε ακατανίκητη εξουσία. Αυτή η ψευδής βεβαιότητα τρέφεται από την ψυχολογική σχέση του πολιτικού με την τηλεόραση. Το θέμα, φυσικά, δεν είναι απλώς ότι η τηλεόραση μεταδίδει και κάνει γνωστό τον πολιτικό του λόγο, αλλά ότι στη σχέση του με την τηλεόραση εμπλέκεται και ο ναρκισσισμός του, η εικόνα του μέσα από τα μάτια των άλλων, η διαδικασία άσκησης της προσωπικής του γοητείας.

Έτσι, οι πολιτικοί ονειρεύονται να συγκινήσουν μέσω της τηλεόρασης τον αναποφάσιστο εκλογέα, αυτό το μυθικών διαστάσεων πρόσωπο, αυτόν που κάθεται στο σπίτι του και δεν πηγαίνει στις συγκεντρώσεις, αυτόν που δεν μπορούν να προσεγγίσουν μέσω του δικτύου των οργανωμένων κινημάτων και δραστηριοτήτων ονειρεύονται να αγγίξουν αυτό το παθητικό κοινό που θεωρούν ότι αποτελεί την πλειονότητα και πιστεύουν ότι μπορούν να το χειριστούν κατά βούληση. Από τότε, λοιπόν, που η αποφασιστικής σημασίας δύναμη της τηλεόρασης θεωρήθηκε ως κάτι δεδομένο, η αντίληψη αυτή ενισχύθηκε από διάφορες απατηλές ενδείξεις. Όταν συμβαίνει ένα γεγονός και κάποιος πιστεύει ότι η τηλεόραση είναι παντοδύναμη, πιστεύει ακράδαντα ότι αυτή είναι εκείνη που το προκάλεσε. Φαύλος κύκλος δηλαδή. Ας πάρουμε για παράδειγμα την περίφημη αντιπαράθεση Νίξον – Κέννεντυ¹ κατά τις προεδρικές εκλογές του 1960. Η αντιπαράθεση αυτή έπεισε τους πολιτικούς της δυτικής Ευρώπης για την τεράστια σπουδαιότητα της τηλεόρασης. Ο Νίξον ήταν σε κακή κατάσταση, πονούσε το γόνατό του, ήταν άσχημα μακιγιαρισμένος, ενώ είχαν αρχίσει να φυτρώνουν τα γένια του κι έμοιαζε με κατάδικο που τον πήγαιναν στην κρεμάλα. Αντίθετα, απέναντί του ο Κέννεντυ ήταν φρέσκος-φρέσκος και ροδαλός (φαινόταν ακόμη και στην ασπρόμαυρη εικόνα). Τριάντα πέντε χρόνια μετά, βλέποντας αυτές τις εικόνες στο ίδρυμα JFK της Βοστώνης νιώθει κανείς και πάλι αυτό το ίδιο αίσθημα της ανισότητας που ένιωσαν και οι θεατές της εποχής εκείνης. Παρ' όλα αυτά, μεταγενέστερες μελέτες σχετικά με την εξέλιξη της κοινής γνώμης αποδεικνύουν ότι ο Κέννεντυ κατόρθωσε να προηγηθεί του αντιπάλου του πολύ αργότερα και ότι η συζήτηση αυτή, αν όντως συνέβαλε σ' αυτό, πάντως δεν συνέβαλε αποφασιστικά. Πολύ γρήγορα οι κοινωνιολόγοι και οι ιστορικοί άρχισαν να αποδεικνύουν ότι τα πράγματα ήταν πολύ πιο πολύπλοκα απ' όσο νόμιζαν οι πολιτικοί. Θα ήταν φυσικά παράλογο να αρνηθούμε ότι η τηλεόραση παίζει ρόλο στη διαμόρφωση των εκλογικών συμπεριφορών. Ο ρόλος αυτός, όμως, φαίνεται ότι απέχει από τον καθορισμό των προτιμήσεων των πολιτών. Οι προτιμήσεις αυτές περισσότερο ενισχύονται παρά τροποποιούνται, αφού με τις τηλεοπτικές εκπομπές και βάσει ενός προκαθορισμένου συστήματος επιλογής όλοι ψάχνουν να βρουν τα κατάλληλα επιχειρήματα, για να ενισχύσουν τις αντιλήψεις τους. Με τη σειρά τους οι αντιλήψεις είναι αποτέλεσμα πολύ πιο πολύπλοκων και παλιών επιδράσεων. Επομένως, η άποψη ότι η τηλεόραση επηρεάζει δραματικά τις επιλογές των εκλογέων φαίνεται ότι είναι μια αυταπάτη, ορισμένων τουλάχιστον πολιτικών.

J. Jeanneney (1996). Η Ιστορία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Αθήνα: Παπαδήμας, 350 - 352 (διασκευή).

1 Στην πρώτη στην ιστορία τηλεμαχία ανάμεσα στους υποψηφίους για την προεδρία των ΗΠΑ, Νίξον και Κέννεντυ (1960), ο τελευταίος κέρδισε τις εντυπώσεις των τηλεθεατών, ενώ ο πρώτος των ακροατών (δηλαδή όσων άκουγαν τη συζήτηση από το ραδιόφωνο). Ο Κέννεντυ κέρδισε τελικά τις εκλογές και κάποιος είπαν ότι η τηλεοπτική εικόνα είχε κάνει τη διαφορά.

Κείμενο

Τηλεόραση και βία: μια επίκαιρη συζήτηση

Είναι γεγονός ότι η τηλεόραση έχει κυριαρχήσει στη ζωή μας. Κατά μέσο όρο ο πολίτης μιας σύγχρονης κοινωνίας αφιερώνει είκοσι πέντε ώρες την εβδομάδα στη μικρή οθόνη, χωρίς να υπολογιστούν ο κινηματογράφος, ο τύπος ή το Διαδίκτυο. Ειδικά τα παιδιά, σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, αφιερώνουν στην τηλεόραση περίπου όσο χρόνο αφιερώνουν στο σχολείο ή στην οικογένεια και τους φίλους τους. Μάλιστα στις ΗΠΑ οι νέοι φαίνεται πως ξοδεύουν περισσότερο χρόνο μπροστά στην τηλεόραση από όσο στη σχολική τάξη: κατά μέσο όρο ένας απόφοιτος Λυκείου έχει αφιερώσει περίπου 12.000 ώρες στο σχολείο και περίπου 19.000 ώρες στην τηλεόραση. Και μόνα αυτά τα δεδομένα αρκούν, για να εστιάσουν το ενδιαφέρον των ειδικών στη μελέτη της επίδρασής της στο κοινό, ιδίως στα παιδιά και στους νέους.

Όμως, και στο ζήτημα αυτό η επιστημονική κοινότητα εμφανίζεται διχασμένη. Στη σχετική συζήτηση, στο ένα άκρο του φάσματος προβάλλεται η άποψη ότι τα μέσα, κυρίως η τηλεόραση, συμβάλλουν σημαντικά στην εμφάνιση μιας σειράς φαινομένων κοινωνικής παθογένειας που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Στο άλλο άκρο παρατηρείται η τάση τα μέσα να απαλλάσσονται από τέτοιες βαριές κατηγορίες. Αυτό συμβαίνει συνήθως υπό την επίδραση θεωρήσεων που εκλαμβάνουν τον δέκτη ως ενεργητικό και ενημερωμένο πολίτη, ο οποίος επιλέγει ορθολογικά ανάμεσα στα προσφερόμενα μηνύματα, χωρίς να παρασύρεται τόσο εύκολα, όσο συνήθως πιστεύουμε, από τις ποικίλες τεχνικές των παραγωγών τους. Ανάμεσα σε αυτές τις δύο ακραίες εκδοχές μπορεί κανείς να κατατάξει μια εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία από ενδιάμεσες θεωρήσεις.

Έτσι, ο Karl Popper¹ συγκαταλέγεται ανάμεσα σε εκείνους που έχουν υποστηρίξει σθεναρά την αρνητική επίδραση ειδικά της τηλεόρασης στη νέα γενιά. Για τον Popper η βία, το σεξ και ο εντυπωσιασμός αποτελούν τη βασική συνταγή για την προσέλκυση του κοινού, ενώ είναι ενδεικτικές του ρόλου της τηλεόρασης οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ανήλικοι παραβάτες ισχυρίστηκαν ότι εμπνεύστηκαν την ακραία βίαιη συμπεριφορά τους από τηλεοπτικά προγράμματα. Αφετηρία του προβληματισμού του είναι η ιδέα του «προσανατολισμού μέσα στον κόσμο». Τα παιδιά, καθώς μεγαλώνουν, νιώθουν την ανάγκη να προσαρμοστούν στα διαφορετικά περιβάλλοντα στα οποία εντάσσονται. Κατά συνέπεια, η διανοητική τους εξέλιξη εξαρτάται από αυτά. Η τηλεόραση ως βασικό στοιχείο του περιβάλλοντος ασκεί σημαντική επίδραση στα παιδιά. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει, «η τηλεόραση παράγει βία και την εισάγει σε οικογένειες που διαφορετικά δε θα τη γνώριζαν».

Ακόμη, με μια σειρά άλλων ερευνών επιχειρήθηκε να αναλυθούν οι τυχόν θετικές επιδράσεις της τηλεόρασης. Στο πλαίσιο αυτό μελετήθηκε, για παράδειγμα, ως ποιον βαθμό η παρουσίαση θετικών κοινωνικών σχέσεων διαμορφώνει στα παιδιά αντίστοιχες θετικές συμπεριφορές. Ένα άκρως ενδιαφέρον συμπέρασμα των σχετικών μελετών είναι ότι, ενώ μετά την παρακολούθηση βίαιων προγραμμάτων από παιδιά, αυξάνονται σαφώς οι αρνητικές και βίαιες συμπεριφορές τους, στην περίπτωση παρακολούθησης θετικών και μη βίαιων συμπεριφορών η αντίστοιχη θετική ωφέλεια εμφανίζεται πολύ πιο έντονη. Εξάλλου, μια άλλη πρόσφατη ερευνητική κατεύθυνση αμφισβητεί ότι ο τηλεθεατής είναι απλώς ένας παθητικός δέκτης, που έχει ελάχιστες δυνατότητες αντίστασης στην επίδραση των μέσων. Οι ερευνητές αυτής της τάσης στρέφουν το ενδιαφέρον μας προς τη μελέτη των διαδικασιών μέσω των οποίων καθένας μας προσλαμβάνει, ερμηνεύει και κατανοεί τα εκπεμπόμενα από την τηλεόραση μηνύματα. Σε αυτήν τη βάση διαμορφώθηκε μια κατηγορία των λεγόμενων ερευνών πρόσληψης, που είχε στόχο να δοθεί έμφαση στη σχετική ανεξαρτησία του δέκτη.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα λέγαμε ότι τα ασαφή και σε πολλές περιπτώσεις αντιφατικά συμπεράσματα στα οποία έχουν καταλήξει οι σχετικές έρευνες είναι πολύ εύκολο να οδηγήσουν σε έντονο σκεπτικισμό. Εκείνο που φαίνεται ότι απαιτείται σήμερα είναι πιο συστηματικές και σύνθετες έρευνες, που θα λαμβάνουν υπόψη τους την πολυπλοκότητα των προβλημάτων και την ανάγκη για πιο ολοκληρωμένες προσεγγίσεις.

Π. Χαραμής, Εκπαιδευτική πύλη e-raideia, 13.2.2004 (διασκευή).

1 Σημαντικός αυστριακός φιλόσοφος του 20ου αιώνα.

Κείμενο

Ο τύπος καίγεται

Ο συγγραφέας του βιβλίου «Το Τέλος των εφημερίδων και το μέλλον της ενημέρωσης» έχει το ίδιο μαράζι που πολλοί διατυπώνουν και στην Ελλάδα. Κυριαρχεί ένας καταστροφικός εφησυχασμός για ό,τι πάει στραβά, και φυσικά για την κρίση του Τύπου. «Ίσως είναι καιρός να πανικοβληθούμε» τιτλοφορεί το πρώτο του κεφάλαιο.

Σ' αυτήν την κρίση πολλοί επιχειρηματίες του Τύπου απαντούν με περιορισμό του κόστους. Φωναχτά στη Γαλλία, σιωπηρά στην Ελλάδα. Για τον Bernard Roulet ο περιορισμός του κόστους δεν αρκεί. Εξάλλου, στη Γαλλία το δοκίμασαν επί μακρόν: «Εδώ και πολλά χρόνια τα μέτρα εξοικονόμησης δαπανών και τα σχέδια λιτότητας διαδέχονται το ένα το άλλο», γράφει για τη Γαλλία. «Μαζικές απολύσεις έπληξαν πολλές εκατοντάδες μισθωτούς και ακόμη και η μεγαλύτερη γαλλική εφημερίδα, η "Quest France", αναγκάστηκε να αποφασίσει τον Σεπτέμβριο του 2008 την κατάργηση 125 θέσεων εργασίας. Η δρακόντεια μείωση των λειτουργικών εξόδων των εφημερίδων, η μείωση του αριθμού των σελίδων και του μεγέθους τους, το κλείσιμο γραφείων ανταποκριτών στο εξωτερικό, ο περιορισμός του χρόνου για την διεξαγωγή ερευνών κ.λπ. μειώνουν σίγουρα το συνολικό κόστος, χωρίς ωστόσο να εξασφαλίζουν κερδοφόρους ισολογισμούς. Ακόμη, τα ένθετα (μόδα, αυτοκίνητα, ρολόγια) πολλαπλασιάζονται, για να «τσιμπήσουν» οι διαφημιστές, και εκτινάσσεται στα ύψη ο πληθωρισμός των «πρόσθετων προϊόντων» (βιβλία, CD, DVD, στυλό, ηλεκτρονικές συσκευές, καφετιέρες κ.λπ.), ενέργειες που μετατρέπουν την εφημερίδα σε δωρεάν ένθετο εμπορικής προσφοράς και δεν είναι παρά προσωρινές λύσεις ανάγκης».

Αυτή είναι και η κατάσταση στον ελληνικό τύπο. Οι εκδότες συρρικνώνουν το έτσι κι αλλιώς χαμηλό κόστος των δημοσιογραφικών τμημάτων, επενδύοντας όλο και περισσότερο στις προσφορές και τα δώρα, τα οποία υποτίθεται ότι συνοδεύουν τις εφημερίδες. Ξεχνούν ότι το βασικό προϊόν τους είναι η σκέψη, το μεράκι και οι γνώσεις των ανθρώπων που ερευνούν και γράφουν. Στην προσπάθειά, όμως, να συμπίεσουν το κόστος, προσπαθούν με τους ίδιους ανθρώπους να παράγουν περισσότερα προϊόντα, ενώ στην ουσία παράγουν μόνο περισσότερο τυπωμένο χαρτί δίχως σκέψη. Οι περισσότερες ώρες δουλειάς των δημοσιογράφων παράγουν περισσότερες λέξεις με λιγότερη σκέψη. Οι αναγνώστες από την πλευρά τους δεν πληρώνουν για να αγοράσουν λέξεις. Άλλωστε, βρίσκουν άφθονες και δωρεάν στο διαδίκτυο. Θα αγόραζαν ένα έντυπο, αν μπορούσε να τους προσφέρει μια υπηρεσία. Θα ήταν ικανοποιημένοι, αν μια εφημερίδα γινόταν πλοηγός στη θάλασσα των πληροφοριών που τους περιβάλλει και μπορούσε να βάλει τάξη στο χάος, Επομένως, για να έχει μέλλον ο τύπος, δεν αρκεί να μεταμορφωθεί σε ηλεκτρονικό. Δε φτάνει να μπει στο διαδίκτυο. Πρέπει να καταφέρει να συμπυκνώνει καθημερινά την πραγματικότητα σε θεωρία, να δίνει νόημα στις αμέτρητες πληροφορίες που καθημερινά λαμβάνουμε από εκατοντάδες Μέσα. Βέβαια, δεν είναι εύκολο. Απεναντίας, θέλει διαρκή παραγωγή σκέψης και νέων ιδεών, επένδυση στους ανθρώπους, δηλαδή στην εκπαίδευση και στην επανεκπαίδευσή τους: Δεν μπορεί, για παράδειγμα, ένας δημοσιογράφος να διαβάζει λιγότερο από τους αναγνώστες του. Κυρίως, όμως, απαιτείται αλλαγή θεώρησης της ίδιας της βιομηχανίας του τύπου. Μπορεί να το κάνει;

Ο Bernard Roulet μεταφέρει στο βιβλίο του τα λόγια του Αμερικανού εκδότη Dean Singleton: «Στο μέλλον δεν θα υπάρχουν παρά δύο κατηγορίες εφημερίδων. Οι επιζήσασες και οι νεκρές». Οι πρώτες, ακόμη και αν δε θα μοιάζουν με τις εφημερίδες που σήμερα ξέρουμε, θα είναι χρήσιμες, επειδή δε θα προσθέτουν θόρυβο στον πολύ θόρυβο της πληροφορίας που καθημερινά μας βομβαρδίζει. Θα προσφέρουν μία βασική υπηρεσία, δηλαδή θα μειώνουν τον θόρυβο της υπερπληροφόρησης. Έτσι, θα ταχτοποιούν το χάος που δημιουργεί η πληροφορική μας κοινωνία.

Π. Μανδραβέλης, από την ιστοσελίδα του εβδ. περιοδικού Lifo, 19.11.2009 (διασκευή).

Κείμενο

ΜΜΕ και ρατσισμός

Υπάρχουν ήδη ορισμένες αξιόλογες μελέτες και εμπειρικές έρευνες που ασχολούνται με το θέμα της παρουσίας των ξένων μεταναστών από τα μέσα πληροφόρησης στην Ελλάδα και προσφέρουν σημαντικό υλικό για την ανάλυση του ρόλου τους στη νομιμοποίηση και αναπαραγωγή του ρατσισμού σε βάρος των ξένων μεταναστών στη χώρα μας. Συγκεκριμένα, από τις σχετικές μελέτες και έρευνες που έχουν διεξαχθεί, αναδύεται μια αρνητική ή τουλάχιστον προβληματική εικόνα τους, που προβάλλεται με τα εξής κυρίως στοιχεία ή τρόπους:

Κατ' αρχάς, οι ξένοι μετανάστες παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να ταυτίζονται με την απειλή. Είναι δηλαδή οι κύριοι πρωταγωνιστές της έξαρσης της εγκληματικότητας στη χώρα μας. Είναι αυτοί που «μάς» απειλούν με τη βία, με κλοπές, με ληστείες, με βιασμούς, με ανθρωποκτονίες και με τη διακίνηση ναρκωτικών. Θεωρείται περίπου φυσικό κάθε ανεπιτήρητο έγκλημα να έχει διαπραχθεί από συγκεκριμένες εθνικότητες μεταναστών, σαν να αποτελεί η εγκληματικότητα μια εθνική ιδιαιτερότητα των πολιτών που προέρχονται από τις χώρες αυτές.

Ακόμη, οι ξένοι μετανάστες πάντα έρχονται στη χώρα μας, για να ζήσουν και να εργαστούν «σε βάρος μας». Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας, τις οποίες στερούν από τους Έλληνες ανέργους, ενώ ευθύνονται και για την πτώση των μισθών των Ελλήνων εργαζομένων, γιατί δέχονται να εργαστούν με πολύ λιγότερα χρήματα. Στα ζητήματα αυτά είναι φανερό η έλλειψη μιας επαρκούς εξειδικευμένης δημοσιογραφικής πληροφόρησης, που θα ξέρι να εντοπίζει και να εκλαϊκεύει για το μη ειδικευμένο κοινό τα πλεονεκτήματα της απασχόλησης αλλοδαπού εργατικού δυναμικού για την ελληνική οικονομία, χωρίς να αποσιωπά βέβαια και τα τυχόν μειονεκτήματα, στις πραγματικές τους όμως διαστάσεις.

Επιπλέον, σπανίως γίνεται αναφορά στις «κανονικές» όψεις της καθημερινής ζωής των ξένων μεταναστών, τουλάχιστον εκείνων που έχουν ενταχθεί ως έναν βαθμό (ή και πλήρως) στην ελληνική κοινωνία, έχουν μόνιμο επάγγελμα, αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις και ζουν μια συνηθισμένη οικογενειακή ζωή. Οι μετανάστες αποτελούν αντικείμενο δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος κατά κανόνα μόνο σε θέματα σχετικά με τη μετανάστευση και τα προβλήματα που αυτή δημιουργεί. Θα μπορούσε εδώ κανείς να μιλήσει για έναν «συμβολικό εκμηδενισμό» των ειρηνικών καθημερινών δραστηριοτήτων των μεταναστών, ο οποίος ευνοεί τον υπερτονισμό της εγκληματικής ή αποκλίνουσας συμπεριφοράς τους.

Εξάλλου, στα ελληνικά μέσα πληροφόρησης η πολιτισμική «διαφορετικότητα» των ξένων μεταναστών παρουσιάζεται με αναφορές κυρίως σε κάποια ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία θεωρούνται και διακριτικά τους γνωρίσματα: το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η βιαιότητα, η επιθετικότητα και η ανεντιμότητά τους. Όλα αυτά αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό μια προκατασκευασμένη και υποτιμητική εικόνα για τη χώρα προέλευσής τους. Έτσι, παραγνωρίζεται το γεγονός ότι τουλάχιστον ένα μέρος των ξένων μεταναστών διαθέτει υψηλό μορφωτικό επίπεδο, το οποίο τους καθιστά ικανούς να απασχοληθούν και σε άλλες εργασίες, εκτός από εκείνες που αποφεύγουν οι Έλληνες.

Τέλος, το ρατσιστικό χιούμορ, εκείνο δηλαδή το είδος χιούμορ που ειρωνεύεται ή γελοιοποιεί μια κοινωνική ομάδα ή τα μέλη της εξαιτίας κάποιων πραγματικών ή υποτιθέμενων χαρακτηριστικών τους. Ακόμη και αν δεν περιέχει υβριστικά στοιχεία, είναι σχεδόν πάντοτε προσβλητικό και ανυπόφορο για τα πρόσωπα στα οποία αναφέρεται, επειδή τα ειρωνεύεται ή τα γελοιοποιεί όχι γι' αυτό που κάνουν ή έκαναν, αλλά γι' αυτό που είναι ή υποτίθεται ότι είναι. Και εκτός αυτού, εκφράζει και διαχέει μηνύματα ανωτερότητας, ιεραρχίας, αποκλεισμού ή ακόμη και εθνικού ή φυλετικού μίσους. Πρόκειται για ένα είδος χιούμορ ξένο προς την αυθεντική έννοια της ελευθερίας της σάτιρας.

Μπ. Ανθόπουλος (1998). Πληροφόρηση και ρατσισμός, περ. Θέσεις, τ. 63 (διασκευή).

Κείμενο

Μ.Μ.Ε. και έλεγχος της εξουσίας

Στην αρχή τα μέσα ενημέρωσης αντικατέστησαν τον τελάλη που ενημέρωνε μια μικρή κοινότητα για το τι είχε συμβεί ή για αυτά που θα γίνονταν στο άμεσο μέλλον. Η εφημερίδα μετά την ανακάλυψη του Γουτεμβέργιου, το ραδιόφωνο, αργότερα και η τηλεόραση στα μέσα του 20ού αιώνα μετέδιδαν τα συμβαίνοντα με πιο γρήγορο τρόπο. Η πληροφορία μεταδιδόταν άμεσα και μαζί μ' αυτήν και η γνώση. Παράλληλα, άρχισε να αναπτύσσεται και η κριτική σκέψη. Στην αρχή ασκούσαν κριτική στην τοπική και αργότερα στην κρατική εξουσία.

Αυτή η κριτική αρχικά ήταν ένα εργαλείο σκέψης και πολιτικής διεργασίας για πολιτικές κινήσεις που είτε συμπολιτεύονταν είτε αντιπολιτεύονταν την εξουσία. Η κριτική των δημοσιογράφων στις δημόσιες υποθέσεις ήταν και είναι κάτι αναμενόμενο. Πολλές φορές, ιδίως σε δημοκρατικά συστήματα, αυτή η κριτική, εκτός από αναμενόμενη, είναι μια βοήθεια γι' αυτούς που ασκούν εξουσία. Όταν η κριτική ασκείται με σωστό τρόπο, δηλαδή με επιχειρήματα, είναι μια βοήθεια για τη διαμόρφωση της πολιτικής. Τι συμβαίνει, όμως, όταν ξεπερνά τα όρια της κρίσης και φτάνει στην τοποθέτηση σε ένα πρόβλημα, δίχως πολλά στοιχεία και χωρίς έρευνα; Στην προκειμένη περίπτωση ξεπερνάμε τα όρια της κριτικής και φτάνουμε στην άσκηση της εξουσίας άτυπα και χωρίς θεσμικό ρόλο.

Μια λεπτή γραμμή διαχωρίζει την κριτική από την άσκηση εξουσίας. Αν κάποιος ξεπεράσει αυτήν τη γραμμή, η επιστροφή είναι δύσκολη. Ουσιαστικά είναι αδύνατη, γιατί αυτός που έχει περάσει από την άλλη πλευρά δεν μπορεί να επιστρέψει. Αδυνατεί να αρνηθεί τον «πρωτοποριακό» του ρόλο ή αυτόν του καθοδηγητή της κοινωνίας. Πώς, όμως, συμβιβάζεται ο ρόλος του κριτικού με τον ρόλο αυτού που ασκεί εξουσία; Πώς μπορεί κάποιος να ελέγχει και συγχρόνως να κυβερνά; Με άλλα λόγια, πώς μπορεί να ελέγχει τον ίδιο τον εαυτό του, ιδίως όταν αυτός ο ρόλος της άσκησης της εξουσίας είναι άτυπος;

Το πέρασμα από την ελεγκτική εξουσία στην εκτελεστική είναι ουσιαστικά το τέλος της κριτικής. Τελικά, είναι το πέρασμα από την τέταρτη στην πρώτη εξουσία. Το αποτέλεσμα είναι να χαθεί αυτός ο έλεγχος, στον οποίο ο πολίτης έχει εναποθέσει τις ελπίδες του, δηλαδή να υπάρχει ο δημόσιος έλεγχος και η ανοιχτή κριτική σε αυτούς που ασκούν την εξουσία. Ο δημοσιογράφος πλέον γίνεται παραγωγός ειδήσεων και προγράμματος, επειδή ανάμεσα σ' αυτόν και στην πηγή της πληροφορίας, υπάρχει πλέον σχεδόν πάντα το ειδησεογραφικό πρακτορείο που την έχει επεξεργαστεί και την διαθέτει πλέον έτοιμη σ' αυτόν που θα έπρεπε να κάνει αυτήν τη δουλειά.

Ο δημοσιογράφος δε γράφει για τον δήμο, το κοινό, αλλά διαχειρίζεται την είδηση, τη φτιάχνει έτσι ώστε να αρέσει στο αναγνωστικό κοινό του αλλά συχνά και στα συμφέροντα που εξυπηρετεί. Πολύ σπάνια βλέπουμε ένα γνήσιο ρεπορτάζ, μια έρευνα που να έχει γίνει επί τόπου, να ερευνηθεί αν όντως έχει γίνει αυτό το γεγονός και πώς ακριβώς έχει γίνει. Πολύ περισσότερο σπάνια ψάχνει ο δημοσιογράφος να βρει τις αιτίες που δημιούργησαν το γεγονός, για το οποίο γράφει. Επίσης, η κριτική του δε στοχεύει κατευθείαν στη ρίζα. Η σωστή δημοσιογραφία όμως δεν είναι επάγγελμα αλλά λειτουργήμα, αφού ο δημοσιογράφος θέτει τα θέματα προς συζήτηση στον κοινό χώρο.

Γιάννης Φραγκούλης, από την ιστοσελίδα mediainfo.gr, 2008 (διασκευή).

Κείμενο

Ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνίας

Ποια είναι τα σύγχρονα ΜΜΕ και πώς λειτουργούν; Επαρκή συνείδηση του πράγματος δεν έχουμε λόγω του ότι υπάρχει ελλιπής ενημέρωση για τις δυνατότητες και για τον τρόπο λειτουργίας των Μέσων. Γιατί έχουμε ελλιπή ενημέρωση; Διότι δεν αντιλαμβανόμαστε ότι τα ΜΜΕ κινούνται σε δύο επίπεδα. Το ένα είναι το επίπεδο της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του σύγχρονου ανθρώπου, όπου ο ρόλος τους είναι καθοριστικός. Το δεύτερο επίπεδο είναι η διαμόρφωση της κοινωνικής ευρύτητας και της πολιτικής ζωής ιδιαίτερα, όπου και πάλι τα ΜΜΕ διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο. Δεν πρόκειται περί υπερβολής. Εμείς οι κοινωνιολόγοι στη δουλειά μας χρησιμοποιούμε ευρύτατα τον όρο «κοινωνικοποίηση», με την έννοια ότι το άτομο από την ώρα που γεννιέται, υπόκειται σε μια σειρά επιρροές του κοινωνικού περιβάλλοντος, που το διαμορφώνουν ως κοινωνικό ον. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι το ανθρώπινο άτομο πρέπει να μάθει να συμβιώνει ως κοινωνικό άτομο. Η κοινωνικοποίηση παλαιότερα γινόταν αποκλειστικά με ενδιάμεσα πρόσωπα: τούς γονείς, τους δασκάλους, τα πρόσωπα γενικότερα του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος. Σήμερα, τα ΜΜΕ λειτουργούν ως ένας εκ των βασικών συντελεστών κοινωνικοποίησης, που βαθμιαία εκτοπίζει τους παραδοσιακούς φορείς της. Διότι τα ΜΜΕ, κυρίως τα ηλεκτρονικά και πρωταρχικά η τηλεόραση, ασκούν τεράστια επιρροή πάνω στα άτομα. Γιατί αυτή η τεράστια επιρροή; Διότι δεν λειτουργεί το Μέσο σε σχέση με το αριστερό μέρος του εγκεφάλου, που είναι η λογική και η ανάλυση, αλλά επενεργεί απευθείας στο υποσυνείδητο και, επομένως, σε πολύ μεγάλο βαθμό αναιρεί και παραλύει τη λογική λειτουργία του εγκεφάλου.

Αυτή, λοιπόν, είναι η δυναμική της εντύπωσης που έχουν τα ΜΜΕ. Κολοσσιαία δυναμική, η οποία βεβαίως κάνει το άτομο δέσμιο σε επιταγές, που κατασκευάζουν και αυτό ακόμα το κύκλωμα των αναγκών. {...} Πρότυπα και σύμβολα επιτυχίας τα πράγματα, όχι οι ανθρώπινες ποιότητες. Ειδικότερα ως προς τα πρότυπα επιτυχίας. Ποιοι εμφανίζονται ως επιτυχημένοι από τα ΜΜΕ; Οι έχοντες και κατέχοντες, ανεξάρτητα από τον τρόπο, με τον οποίο τα απέκτησαν, όχι βεβαίως οι άνθρωποι, που εκπληρώνουν κάποια αποστολή και προσφέρουν θετικό έργο στην κοινωνία, ούτε, φυσικά, οι πνευματικοί ταγοί. Με τον τρόπο αυτό δε διαμορφώνονται πρόσωπα, αλλά προσωπεία, μάσκες ανθρωποειδών, όχι άνθρωποι. Η λογική της κερδοσκοπικής σκοπιμότητας γίνεται κατευθυντήριο γνώμονας της ζωής και κάθε άλλη λογική θεωρείται ως ουτοπική και «ξεπερασμένη». Το παράδειγμα της χρηματιστηριακής φρενίτιδας στη χώρα μας κατά το πρόσφατο παρελθόν είναι κάτι παραπάνω από αποκαλυπτικό.

Αυτά τα πρότυπα επιτυχίας στηρίζονται και προωθούν την αντίληψη «ο άνθρωπος για τον άνθρωπο λύκος» και προϋποθέτουν τον εκτοπισμό όλων των αισθημάτων και συναισθημάτων αλληλεγγύης και φιλότητας ανάμεσα σε ανθρώπους. Αυτό συνιστά επάνοδο σε καταστάσεις αγριότητας όπου ελαχιστοποιείται και αυτός ακόμα ο σεβασμός στην ανθρώπινη ζωή και αυξάνεται κάθετα ο δείκτης της κοινωνικής παθολογίας, από τα ναρκωτικά και τη βία ως το έγκλημα. Αρκεί να συνειδητοποιήσουμε ότι στην τηλεόραση ο έρωτας αποσυνδέεται από την αγάπη και γίνεται σεξισμός, ότι - όπως έχουν αποδείξει σχετικές έρευνες - ένα παιδί επτά ετών στην Αμερική έχει δει στην τηλεόραση τρεισήμισυ χιλιάδες φόνους. Τα ΜΜΕ διαμορφώνουν μια ανθρώπινη προσωπικότητα βασικά απορρυθμισμένη, αν όχι και παθολογική.

Ποια είναι τα σύγχρονα ΜΜΕ και πώς λειτουργούν; Επαρκή συνείδηση του πράγματος δεν έχουμε λόγω του ότι υπάρχει ελλιπής ενημέρωση για τις δυνατότητες και για τον τρόπο λειτουργίας των και όχι με κριτήριο τα συμφέροντα της ολότητας και της κοινωνίας. Από μέσα πληροφόρησης γίνονται αγωγοί παραπληροφόρησης. Από μέσα διαφύλαξης των ατομικών ελευθεριών και των κοινωνικών δικαιωμάτων γίνονται όργανα καταστολής της ανθρώπινης σκέψης, όργανα αποβλάκωσης και χειρισμού ενός ανθρώπινου ποταμού, που έντεχνα κατασκευάζουν. Με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο δεν υπηρετούν τη Δημοκρατία, αλλά την υπονομεύουν σε όλα τα μέτωπα, και τούτο διότι η Δημοκρατία προϋποθέτει τον ελεύθερα σκεπτόμενο πολίτη, όχι τον παθητικοποιημένο χειραγωγούμενο ανθρωπάκο.

Β. Φίλιας, (2002). Κοινωνιολογικές Παρεμβάσεις. Αθήνα: Παπαζήση, 137 -139 (διασκευή).

Κείμενο

Οι κίνδυνοι της Διαδικτυακής Παραπληροφόρησης

Διατυπώνεται η άποψη πως όσον αφορά στην ενημέρωση και γενικότερα στη μετάδοση των πληροφοριών, το διαδίκτυο ως μέσο έχει αναμφισβήτητα ανατρέψει τον παραδοσιακό τρόπο που ξέραμε μέχρι πρόσφατα, με τα ΜΜΕ αποκλειστικά στη θέση του πομπού και τον πολίτη περιορισμένο στη θέση του δέκτη. Σήμερα, ένας πολίτης μπορεί να παρακάμψει τα μέσα που μέχρι πριν λίγα χρόνια είχαν την αποκλειστικότητα του ρόλου να ενημερώνουν το κοινό. Πλέον ο πολίτης έχει το πάνω χέρι: μπορεί να επιλέξει την πηγή από την οποία θέλει να ενημερωθεί: Το πρακτορείο ειδήσεων, εξειδικευμένες ιστοσελίδες, ιστολόγια κ.λπ. Μπορεί να ψάξει από μόνος του στο διαδίκτυο για ένα θέμα το οποίο τον ενδιαφέρει είτε μέσω κάποιας μηχανής αναζήτησης, είτε προσφεύγοντας στο αρχείο κάποιας ενημερωτικής ιστοσελίδας, σε συλλογές πληροφοριών κ.ά.

Μέχρι τώρα στο παρόν άρθρο «λιβανίσαμε» τα πλεονεκτήματα της νέας κατάστασης, ότι δηλαδή με το διαδίκτυο ο κόσμος παίρνει τη δύναμη της ενημέρωσης στα χέρια του. Έχοντας, λοιπόν, πλήρη επίγνωση του πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η ενημέρωση με σαφείς προεκτάσεις στις κοινωνικές και πολιτικές ισορροπίες (και όχι μόνο), αναμφισβήτητα δεν μπορούμε παρά να αναγνωρίσουμε τη θετική ανατροπή που έφερε το διαδίκτυο, ουσιαστικά ενδυναμώνοντας τους πολίτες.

Δεν είναι όμως όλα καλά κι όμορφα. Η άκρατη ελευθερία διακίνησης πληροφοριών και ενημέρωσης έχει και μία αρνητική πλευρά, που, αν δεν υπάρχει προσωπική θωράκιση από πλευράς χρηστών (όχι βέβαια με τη μορφή ενός επιβαλλόμενου κρατικού προστατευτισμού) ενδέχεται να επιφέρει επικίνδυνες συνέπειες. Το ερώτημα που τίθεται είναι: τι συμβαίνει, όταν το διαδικτυακό κοινό, ενώ απέσεισε¹ την τυφλή εμπιστοσύνη προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ που μονοπωλούσαν την ενημέρωσή του, μεταφέρει τώρα την εμπιστοσύνη στα σύγχρονα διαδικτυακά μέσα;

Από τη μια αυτό είναι κατανοητό: Το διαδίκτυο είναι ένα σχετικά καινούριο και ριζοσπαστικό μέσο και η ευρύτερη κοινωνία δεν έχει προσαρμοστεί πλήρως ακόμα στον τρόπο που λειτουργεί και εξελίσσεται. Αποτελεί ένα θαύμα και αυτόματα αποκτά κύρος. Επιπλέον, το διαδικτυακό κοινό δεν έχει ακόμα ξεθυμάνει από την προηγούμενη εποχή του ουσιαστικά καταπιεστικού περιορισμού της μετάδοσης της πληροφορίας. Δε συγκρίνεται η διαδικτυακή εμπειρία με τη μονόδρομη κατάσταση τού «ο τύπος στην τηλεόραση μιλά ασταμάτητα και, ενώ αυτά που λέει εμένα μου φαίνονται ασυναρτησίες, δεν μπορώ ούτε να τον σταματήσω ούτε να αντιδράσω».

Από την άλλη όμως, το ενδεχόμενο παραμένει: Τι γίνεται όταν π.χ. ένα ιστολόγιο, ένα μήνυμα στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή μια ιστοσελίδα λέει ψέματα ή έστω ανοησίες; Όταν επικαλείται ανυπόστατες πληροφορίες; Όταν κατασκευάζει ψευδείς πληροφορίες και συκοφαντίες; Όταν σπέρνει την παραπληροφόρηση με σκοτεινούς σκοπούς; Και φυσικά, τι συμβαίνει στο τέλος, εάν έχουμε ένα διαδικτυακό κοινό, το οποίο αποδέχεται τις ανακρίβειες εκλαμβάνοντάς τις ως πραγματικά γεγονότα; Ποιες οι συνέπειες, λοιπόν, της διαδικτυακής παραπληροφόρησης; Φυσικά, οι συνέπειες είναι ίδιες με τις συνέπειες και της «παραδοσιακής» παραπληροφόρησης. Δηλαδή σύγχυση στο κοινό, πλάνη, εσφαλμένες εντυπώσεις, έλλειψη κρίσης, αποδοχή κάθε πληροφορίας, παρωπιδισμός και ό,τι άλλο σκεφτείτε.

Και μάλιστα δεν είναι μόνο αυτό. Η παραπληροφόρηση μέσω του διαδικτύου αποκτά ιδιαίτερα επικίνδυνες διαστάσεις, καθώς το διαδίκτυο έχει τη δυνατότητα να διακτινίζει αφιltrάριστες πληροφορίες, λόγω της δυνατότητας κάθε χρήστη να κοινοποιεί την άποψή του στους υπόλοιπους. Και όλα αυτά στην ταχύτητα του φωτός και με γεωμετρική πρόοδο. Προφανώς, αυτό είναι και ευλογία και κατάρα. Αποτελεί ένα δίκικο μαχαίρι με αποτελέσματα σαν κι αυτά που έχει η διάδοση της μαζικής παραπληροφόρησης. Και το πιο λυπηρό είναι ότι αυτή η διάδοση συχνά γίνεται αθέλητα από καλοπροαίρετους χρήστες.

Ορ. Τριγγίδης, Ιστολόγιο tringides.blogspot.gr, 25.05.2009 (διασκευή).

1 Αποσείω: απαλλάσσομαι από κάτι ενοχλητικό, από μια δυσάρεστη κατάσταση.

Κείμενο

Η δημοσιογραφία και η διαφήμιση

Στην περίπτωση των διαφημιστών-γιατρών μπορούμε να εικάσουμε ότι το τόσο απαραίτητο για την προπαγανδιστική μηχανή «κύρος» το προσφέρει η στολή της αυθεντίας, η λευκή μπλούζα, που υποτίθεται ότι αποτελεί αμάχητο τεκμήριο επιστημοσύνης, αυστηρότητας, φερεγγυότητας· «δεν μπορεί, για να το λένε οι γιατροί, κάτι ξέρουν» σκέφτονται πολλοί, θεωρώντας βέβαιο ότι όσοι εμφανίζονται έτσι επίσημα, τηλεοπτικά, ως γιατροί και φαρμακοποιοί, θα έχουν πάρει άδεια από τον σύλλογό τους.

Στην περίπτωση των δημοσιογράφων - διαφημιστών, είτε αυτοί είναι ηθοποιοί που παίζουν τους δημοσιογράφους είτε είναι τηλεοπτικώς αναγνωρίσιμοι δημοσιογράφοι που παίζουν τον εαυτό τους έναντι αδρότατης αμοιβής, το ύψος της οποίας τους πείθει να καταφρονήσουν όλους τους γραπτούς και άγραφους κώδικες δεοντολογίας, το «κύρος» το προσφέρει η εικόνα, η αναγνωρισιμότητα. «Δεν μπορεί», σκέφτονται και πάλι πολλοί, «για να λείει ο κ. Α. ότι το τάδε λευκαντικό είναι το αποτελεσματικότερο, κάτι παραπάνω θα ξέρει, δε γίνεται να λείει ψέματα δημοσίως ο δικός μας άνθρωπος».

Ακόμη, από τη στιγμή που είσαι γνωστός, φίρμα, αστέρας, εξώφυλλο σε περιοδικά, εύκολα μπορείς να περάσεις (τουλάχιστον στη μερίδα του κοινού που σε «λατρεύει») και σαν ειδικός στα απορρυπαντικά, στα κινητά, στα συστήματα αλουμινίου, στα αυτοκίνητα, στα πάντα. Έτσι, από εκμαυλισμένος γίνεσαι εκμαυλιστής· και σίγουρα γίνεσαι ειδικός στους ελιγμούς, ώστε να μπορείς να ξεπερνάς τις ενστάσεις της συνείδησής σου, αν βέβαια σου τις υποβάλλει, γιατί είναι πιθανό να μην ενοχληθεί καθόλου από αυτή την «αντιποίηση» ρόλου. Δίκιο είχε λοιπόν ο Μάρσαλ ΜακΛιούαν που επέμενε ότι «το Μήνυμα είναι το Μέσον». Χρειάζεται όμως μια μικρή προσθήκη: Μήνυμα είναι και το Μέσον και ο Μεσάζων, αυτός δηλαδή που έγινε διάσημος λόγω της παρουσίας του στα Μέσα, οποιουδήποτε είδους κι αν είναι αυτή η παρουσία.

Πάντως, ο κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας, που υποτίθεται ότι δεσμεύει όλους όσοι εργάζονται στα μίντια, ανεξαρτήτως πόστου και μισθού, είναι σαφής: «Ο δημοσιογράφος να μην επιδιώκει και να μη δέχεται διαφημιστική χρήση του ονόματος, της φωνής και της εικόνας του, παρά μόνο για κοινωφελείς σκοπούς. Ο δημοσιογράφος να σέβεται και να τηρεί το διακριτό της είδησης, του σχολίου και του διαφημιστικού μηνύματος». Επίσης, σαφές είναι το Προεδρικό Διάταγμα του 2000 που καταγράφει τους όρους που οφείλουν να πληρούν οι τηλεοπτικές ρεκλάμες: «Η τηλεοπτική διαφήμιση πρέπει να αναγνωρίζεται εύκολα ως τέτοια και να διακρίνεται σαφώς από τα άλλα μέρη του προγράμματος με τη χρησιμοποίηση οπτικών ή/και ακουστικών μέσων επισήμανσης. Η τηλεοπτική διαφήμιση δεν πρέπει να χρησιμοποιεί τεχνικές που απευθύνονται στο υποσυνείδητο».

Παρ' όλη τη σαφήνεια, όμως, και παρ' ότι τα εντεταλμένα Πειθαρχικά Συμβούλια επιβάλλουν κάθε τόσο ποινές σε δημοσιογράφους που ενοικιάζουν τη φωνή και την εικόνα τους, για να διαφημιστεί κάποιο προϊόν, οι διάσημοι ή ημιδιάσημοι του δημοσιογραφικού χώρου, πρωτίστως του ηλεκτρονικού, δεν προβληματίζονται και δε διστάζουν να αποφασίσουν ότι δεν υπάρχει ιερότερος «κοινωφελής σκοπός» από το βαλάντιό τους. Ούτε οι συμβολικές ποινές τους κλονίζουν, ούτε το γεγονός ότι απαξιώνονται στα μάτια των συναδέλφων τους, για τους οποίους πιθανότατα αδιαφορούν, αν κιόλας δεν τους χλευάζουν και δεν τους θεωρούν κορόιδα. Και αν αυτό συμβαίνει με τις «διαφημίσεις με ονοματεπώνυμο», εύκολα κατανοεί κανείς πόσο δύσκολο είναι να ανακοπεί η σχεδόν εθιμική γκρίζα διαφήμιση, είτε προϊόντων είτε πολιτικών προσώπων.

Π. Μπουκάλας, εφ. Καθημερινή, 12.1.2003 (διασκευή).

Κείμενο

Υψηλή τέχνη για τους πολλούς

Η σχέση μεταξύ τέχνης και χρήματος είναι αμφιλεγόμενη. Κάθε άλλο παρά σαφές είναι ότι τα κυριότερα επιτεύγματα που πραγματοποιήθηκαν και αφορούσαν στις τέχνες στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα οφείλουν πολλά στο χρήμα, με εξαίρεση ίσως την αρχιτεκτονική. Σ' αυτήν την περίπτωση το μεγάλο είναι και ωραίο ή έχει περισσότερες πιθανότητες να συμπεριληφθεί στους τουριστικούς οδηγούς. Από την άλλη μεριά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πιο πολύ και από την οικονομική ένα άλλο είδος ανάπτυξης επηρέασε ακόμα πιο βαθιά τις περισσότερες τέχνες. Πρόκειται για την ενσωμάτωσή τους στην πανεπιστημιακή ζωή, στους θεσμούς της ανώτατης παιδείας, την εκπληκτική επέκταση της οποίας πολλοί έχουν ήδη επισημάνει.

Η εξέλιξη αυτή είναι αξιοπρόσεκτη και από γενική σκοπιά μπορούμε να πούμε ότι η αποφασιστικής σημασίας ανάπτυξη της κουλτούρας στον εικοστό αιώνα, η άνοδος της επαναστατικής βιομηχανίας της λαϊκής ψυχαγωγίας, η οποία είναι προσανατολισμένη στη μαζική αγορά, περιόρισε τις παραδοσιακές μορφές της υψηλής τέχνης σε γκέτο για τις ελίτ. Από τα μέσα του αιώνα και μετά, σ' αυτά «κατοικούσαν» ουσιαστικά άτομα τα οποία είχαν πανεπιστημιακή μόρφωση. Το κοινό του θεάτρου και της όπερας, οι αναγνώστες της κλασικής λογοτεχνίας κάθε χώρας και το είδος της ποίησης και της πεζογραφίας που έπαιρναν στα σοβαρά οι κριτικοί, οι επισκέπτες των μουσείων και των γκαλερί τέχνης στη συντριπτική τους πλειονότητα αποτελούνταν από όσους είχαν τουλάχιστον αποφοιτήσει από τη μέση εκπαίδευση. Η κοινή κουλτούρα κάθε αστικοποιημένης χώρας στα τέλη του εικοστού αιώνα βασιζόταν στη βιομηχανία μαζικής ψυχαγωγίας, στον κινηματογράφο, στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση, στη μουσική pop. Σ' αυτήν την κουλτούρα συμμετείχε και η ελίτ, ιδιαίτερα μάλιστα μετά από τον θρίαμβο της μουσικής rock. Το είδος αυτό της μουσικής οι διανοούμενοι το προσάρμοσαν κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στο γούστο και τις αισθητικές επιλογές της ελίτ.

Παράλληλα, ο όγκος του κοινού στο οποίο απευθυνόταν η μαζική αγοραία βιομηχανία ερχόταν σε επαφή με τα είδη τέχνης που εκθείαζαν οι λάτρεις της υψηλής κουλτούρας, όπως στην περίπτωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του 1990. Κατά τη διεξαγωγή του ο σπουδαίος βαρύτονος Pavarotti τραγούδησε κάποια άρια του Puccini. Όμως, υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες ορισμένα τηλεοπτικά διαφημιστικά μηνύματα επενδύονται με μουσικά θέματα κλασικών μουσουργών, χωρίς να κατονομάζεται η προέλευσή τους. Εάν κανείς δεν ήθελε να ενταχθεί στις μεσαίες τάξεις, δεν είχε και καμιά έγνοια να δει κάποιο έργο του Σαίξπηρ. Στην αντίθετη περίπτωση, το πιο προφανές μέσο ήταν να περάσει τις απαραίτητες εξετάσεις στη μέση εκπαίδευση, πράγμα που δεν μπορούσε να αποφύγει, καθώς τα έργα του Σαίξπηρ αποτελούσαν εξεταστικά θέματα. Κάπως έτσι, τα έργα υψηλής τέχνης, που ήταν κάποτε μόνο για λίγους, ήλθαν σε επαφή με τη μαζική κουλτούρα των πολλών και έγιναν προσιατά σε περισσότερους ανθρώπους.

Eric Hobsbawm (1999). Η εποχή των άκρων. Αθήνα: Θεμέλιο, 645 -648 (διασκευή).

Κείμενο

Η αξιολόγηση του μαθητή

Η αξιολόγηση των μαθητών στο σχολείο είναι μια διαδικασία στενά συνυφασμένη με τη διδακτική πράξη και κατ' επέκταση με τη συνολική κοινωνική λειτουργία του σχολείου. Συνήθως αναφέρεται στη διαδικασία, κατά την οποία ο διδάσκων συγκεντρώνει πληροφορίες από διαφορετικές πηγές, προκειμένου να διατυπώσει κρίσεις για έναν μαθητή ή για μια ομάδα μαθητών. Η αξιολόγηση των μαθητών ως αναπόσπαστο μέρος της μαθησιακής διαδικασίας, για να είναι επιτυχημένη, πρέπει να σχεδιάζεται για την υλοποίηση συγκεκριμένων σκοπών, να ακολουθεί συγκεκριμένη μεθοδολογική διαδικασία της οποίας τα κριτήρια θα χρησιμοποιηθούν, για να αποτυπώσουν την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας. Επομένως, αποτελεί μια συνεχή διαδικασία, διάχυτη κατά τη διάρκεια της καθημερινής διδακτικής εργασίας, ενταγμένη στη ροή του εκπαιδευτικού έργου και πολύμορφη ως προς τους τρόπους και τις τεχνικές.

Ωστόσο, για την αξιολόγηση των μαθητών εκφράζονται αντικρουόμενες απόψεις. Έτσι, οι επικριτές της αξιολόγησης, για να τεκμηριώσουν την άποψή τους, επικαλούνται λόγους που αφορούν στις ανεπιθύμητες παρενέργειες των παραδοσιακών μορφών βαθμολόγησης. Υποστηρίζουν πως διαταράσσεται η παιδαγωγική σχέση ανάμεσα στον μαθητή και στον δάσκαλο απ' τη στιγμή που ο τελευταίος αναλαμβάνει τον ρόλο του βαθμολογητή. Μάλιστα, δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι ο δάσκαλος δεν είναι εκπαιδευμένος βαθμολογητής και συνεπώς η βαθμολογία του είναι παιδαγωγικά ερασιτεχνική. Σύμφωνα με άλλη άποψη η έλλειψη εμπιστοσύνης της κοινωνίας στο εκπαιδευτικό σύστημα ή η κρίση της νομιμοποίησης της εκπαίδευσης επιβάλλουν την αξιολόγηση, ενώ η ανατροφοδότηση και η παρώθηση που παρέχει η αξιολόγηση των μαθητών λειτουργούν ως μορφές άσκησης κοινωνικού ελέγχου.

Εκτός από τα παραπάνω, αναφέρεται ότι η απόσταση ανάμεσα στην ποσοτική βαθμολόγηση και στην πραγματική αξία του μαθητή είναι μεγάλη. Επίσης, διατυπώνεται η άποψη ότι με τις εξετάσεις το κοινωνικό σύνολο ασκεί καταπίεση στο άτομο και ότι υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ της αγωγής και της αξιολόγησης. Ακόμη, άλλοι επιστήμονες διατυπώνουν την άποψη ότι οι εξετάσεις επηρεάζουν αρνητικά την ψυχοσωματική εξέλιξη των παιδιών και ότι οι ψυχοσωματικές παράμετροι που ισχύουν για το κάθε άτομο στην κάθε φάση της εξέλιξής του επηρεάζουν με άμεσο τρόπο την επίδοσή του. Τέλος, επισημαίνεται ότι ο τρόπος με τον οποίο αποδίδονται οι βαθμοί μας ενημερώνουν ελάχιστα για την ποιότητα και την ποσότητα της σχολικής μάθησης ενός μαθητή και σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να χρησιμοποιηθούν συγκριτικά.

Επιπλέον, πιστεύεται πως η αξιολόγηση έχει μετατραπεί σκόπιμα στα χέρια της άρχουσας κοινωνικής τάξης σε μέσο διατήρησης των κοινωνικών ανισοτήτων, σε μέσο διαιώνισης της διαφοράς των τάξεων και των ταξικών διακρίσεων. Επίσης, επειδή τα σχολικά διαγωνίσματα ενισχύουν την κοινωνική διάκριση σε βάρος των πιο αδύνατων κοινωνικών ομάδων, η σχολική αξιολόγηση καταλήγει σε ταξινόμηση των μαθητών, η οποία πολλές φορές δεν ανατρέπεται εφ' όρου ζωής. Οι εξετάσεις και τα κάθε είδους διαγωνίσματα, εκτός από τα ψυχικά τραύματα που προκαλούν στους μαθητές, συντελούν και στην αναπαραγωγή των αρνητικών απόψεων που έχουν τα παιδιά για το αδέκαστο των μεγαλύτερων. Παράλληλα, οι επιστήμονες ζητούν ένα άλλο πιο ανθρώπινο αξιολογικό σύστημα, λιγότερο ζημιογόνο για την παιδική ψυχή που να συμφωνεί περισσότερο με τον σκοπό της αγωγής.

Υπάρχουν, όμως, και οι υπέρμαχοι της αξιολόγησης που πιστεύουν πως η αξιολόγηση των μαθητών είναι αναγκαία. Θεωρούν μάλιστα πως, για να είναι αποτελεσματική, χρειάζεται να είναι τακτική και οι επιδόσεις στα διάφορα μαθήματα και στα κριτήρια εργασίας να γνωστοποιούνται εγκαίρως και γραπτώς στους αξιολογούμενους μαθητές. Ακόμη, υποστηρίζουν πως η σχολική αξιολόγηση προσφέρει στον μαθητή πληροφορίες για τον εαυτό του και έτσι αυτός αποκτά αυτογνωσία και αυτοαντίληψη. Με την αξιολόγηση επιβραβεύονται και αμείβονται εκείνοι που κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια και αυτό αποτελεί μια ηθική ικανοποίηση, αλλά και ένα αίσθημα δικαιοσύνης. Εξάλλου, λειτουργεί παρωθητικά κυρίως για τους μαθητές, οι οποίοι θεωρούν τις αξιολογήσεις σημαντικές και καθοριστικές, για να πετύχουν τους επιθυμητούς στόχους. Τέλος, η σχολική αξιολόγηση αφενός ανατροφοδοτεί τον εκπαιδευτικό για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας του και αφετέρου τροφοδοτεί με δεδομένα την εκπαιδευτική έρευνα και εξασφαλίζει

«ανατροφοδότηση» και στο εκπαιδευτικό σύστημα. Με τον τρόπο αυτό η σχολική αξιολόγηση είναι μία από τις διαδικασίες που βοηθούν στη λήψη αποφάσεων. Συμβάλλει στο να γνωρίζουν γονείς και μαθητές εκ των προτέρων τις πιθανότητες αξιοποίησης των δυνατοτήτων των παιδιών και επομένως να προσανατολίζονται σωστά ως προς το μελλοντικό επάγγελμά τους.

Π. Μανωλάκος (2010). Η αξιολόγηση του μαθητή. Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική. Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)

ΣΟΦΙΑ Γ. ΜΕΣΙΓΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Κείμενο

«Φρένο» στις φυλετικές διακρίσεις

Βάσει του άρθρου 21, που εμπίπτει στο κεφάλαιο «Ισότητα» του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απαγορεύονται οι διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής. Σχετική είναι και η οδηγία για τη φυλετική ισότητα, που εγκρίθηκε το 2000 και επέφερε σημαντικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο καταπολεμούνται οι φυλετικές διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πριν την έγκριση της οδηγίας ελάχιστα κράτη μέλη της ΕΕ διέθεταν λεπτομερείς νόμους και μηχανισμούς για την εφαρμογή της απαγόρευσης των φυλετικών διακρίσεων. Έτσι, η συντριπτική πλειονότητα των κρατών μελών αναγκάστηκε να προβεί σε σημαντικές βελτιώσεις, για να συμμορφωθεί με την οδηγία.

Γιατί παραμένει, όμως, σημαντική η καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων με θεσμικό τρόπο; Οι προκαταλήψεις των εργοδοτών ή των παρόχων υπηρεσιών ενδέχεται να αποτελούν εμπόδιο στη συμμετοχή κάποιων συμπολιτών μας στην κοινωνική ζωή, π.χ. στο να βρουν δουλειά ή να νοικιάσουν ένα σπίτι. Όταν η προκατάληψη σχετίζεται με τη φυλή ενός ατόμου, αυτό σημαίνει τον ενδεχόμενο αποκλεισμό ολόκληρων εθνοτικών μειονοτήτων με επιπτώσεις καθόλου αμελητέες. Τα μέλη εθνοτικών μειονοτήτων έχουν συνήθως υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, εργάζονται σε περιορισμένο φάσμα τομέων, π.χ. κατασκευές ή γεωργία, έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο και χειρότερες συνθήκες στέγασης.

Για τους λόγους αυτούς στην οδηγία για τη φυλετική ισότητα υπάρχει μια σειρά από προβλέψεις, όπως η προστασία έναντι των φυλετικών διακρίσεων στον τομέα της απασχόλησης, των παροχών του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας και της αγοράς αγαθών ή υπηρεσιών. Επίσης, κατοχυρώνεται το δικαίωμα των θυμάτων να καταγγέλλουν περιστατικά διακρίσεων, όπως και εκείνο των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) και συνδικάτων να συνδράμουν τα θύματα διακρίσεων που προσφεύγουν στα δικαστήρια. Προβλέπονται, ακόμη, οι δέουσες κυρώσεις σε όσους κάνουν διακρίσεις παραβαίνοντας τον νόμο, καθώς και η υποχρέωση των κυβερνήσεων να συγκροτήσουν εξειδικευμένο «φορέα για θέματα ισότητας» για την προώθηση της ισότητας. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στο δικαίωμα των κυβερνήσεων να δημιουργήσουν ευκαιρίες, ώστε οι μειονεκτούσες μειονότητες να βελτιώσουν την κατάστασή τους και να πληροφορούνται καλύτερα οι πολίτες για τα δικαιώματά τους. Ενθαρρύνεται, τέλος, η συνεργασία των εργοδοτών και των συνδικάτων στην καταπολέμηση των διακρίσεων.

Ποια ήταν, όμως, η επίδραση της οδηγίας στις εθνικές νομοθεσίες; Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ υποχρεώθηκαν να τροποποιήσουν τη νομοθεσία τους, ώστε αυτή να συμμορφώνεται προς τις απαιτήσεις της οδηγίας. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγκάστηκε να ξεκινήσει συνομιλίες με κάποιες κυβερνήσεις, οι οποίες θεωρούσε ότι δεν είχαν προβεί σε όλες τις αναγκαίες αλλαγές της νομοθεσίας. Όλα σχεδόν τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν θεσπίσει φορείς για θέματα ισότητας, όπως υποχρεούνταν. Πολλά κράτη μέλη προχώρησαν ένα βήμα πιο πέρα και εκχώρησαν στους φορείς για θέματα ισότητας επιπλέον αρμοδιότητες, όπως το να εξετάζουν τις καταγγελίες των θυμάτων και να εκδίδουν αποφάσεις, (π.χ. Αυστρία, Δανία, Κάτω Χώρες και Ουγγαρία), να διενεργούν έρευνες για εικαζόμενα περιστατικά διακρίσεων, (π.χ. Γαλλία και Σουηδία) και να προσφεύγουν στα δικαστήρια με δική τους πρωτοβουλία (π.χ. Βέλγιο, Ιρλανδία και Ουγγαρία).

Πέρα όμως από το να επιβάλλουν κυρώσεις για διακριτική μεταχείριση, πολλά κράτη μέλη έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για την προώθηση της ισότητας. Στο Βέλγιο, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ουγγαρία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία προβλέπεται υποχρεωτικά από τον νόμο ο έλεγχος και η αναπροσαρμογή των υφιστάμενων πολιτικών που ενδέχεται να αποτελούν πηγή διακρίσεων, καθώς και η προώθηση της ισότητας με τις νέες πολιτικές που αναπτύσσονται. Ορισμένα κράτη μέλη υλοποιούν προγράμματα, με τα οποία βελτιώνεται ταυτόχρονα η πρόσβαση στην εκπαίδευση, στη στέγη και στην επαγγελματική κατάρτιση.

Από τον δικτυακό τόπο του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2.1.2014 (διασκευή).